

Kristýna Čermáková: Antidumpingová opatření Evropské unie vůči Číně se zaměřením na ocelářský průmysl

Andrea Filipová: Ekonomické dopady brexitu na zahraniční obchod Spojeného království Velké Británie a Severního Irska

Jaroslav Havelka: Integrace trhu práce EU

Hana Hrňová: Sbližování cenových hladin mezi členskými zeměmi eurozóny v období let 1995–2016

Eliška Jelínková: The role of tax havens for banks: evidence from two firm-level datasets

Tomáš Krupa: Reálná konvergence ČR k vybraným zemím eurozóny

Nikola Kvapilová: Sociálněprávní aspekty volného pohybu zaměstnanců a samostatně výdělečně činných osob v Evropské unii

Tereza Nováková: Analýza mechanismu včasného varování aktivovaného národními parlamenty po vstupu Lisabonské smlouvy v platnost

Aneta Plevová: Církulární ekonomika v ČR v kontextu strategie EU

Nicola Sandhu Timpelová: Prevence ekonomické migrace z Afriky: komparace rozvojové pomoci EU a ČLR

Kristýna Štěpánková: Bezekvivalentní terminologie v právních textech a strategie překladu

**Ročník 6.
2/2018**

Sborník sylabů nejlepších diplomových prací s tematikou Evropské unie

Katedra světové ekonomiky

Odbor informování
o evropských záležitostech
Úřadu vlády
České republiky

LABORATOŘ EVROPSKÉ UNIE

RECENZOVANÝ SBORNÍK SYLABŮ NEJLEPŠÍCH DIPLOMOVÝCH PRACÍ S TEMATIKOU EVROPSKÉ UNIE

Vysoká škola ekonomická v Praze, Katedra světové ekonomiky

Koordinátor projektu: Jarolím Antal, jarolim.antal@vse.cz

Hodnotitelé (recenzenti) příspěvků

Bednářová Pavla

Technická univerzita v Liberci, Ekonomická fakulta

Borská Jana

Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta

Navrátil Boris

Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, Ekonomická fakulta

Jiráňková Martina

Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů

Kunešová Hana

Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta ekonomická

Redakční rada

Jiráňková Martina (vedoucí)

Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů

Vágner Viktor

Zastoupení Evropské komise v České republice

Blahušiak Igor

Úřad vlády ČR, Eurocentrum Praha

Hasprová Olga

Technická univerzita v Liberci, Ekonomická fakulta

Palíšková Marcela

Vysoká škola ekonomická, Fakulta podnikohospodářská

Veselý Zdeněk

Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha, o.p.s.

Ročník 6, 2/2018

Obsah

Předmluva	3
Úvod	5
Kristýna Čermáková: Antidumpingová opatření Evropské unie vůči Číně se zaměřením na ocelářský průmysl	7
Andrea Filipová: Ekonomické dopady brexitu na zahraniční obchod Spojeného království Velké Británie a Severního Irska	20
Jaroslav Havelka: Integrace trhu práce EU	33
Hana Hrňová: Sbližování cenových hladin mezi členskými zeměmi eurozóny v období let 1995–2016	49
Eliška Jelínková: The role of tax havens for banks: evidence from two firm-level datasets	63
Tomáš Krupa: Reálná konvergence ČR k vybraným zemím eurozóny	80
Nikola Kvapilová: Sociálněprávní aspekty volného pohybu zaměstnanců a samostatně výdělečně činných osob v Evropské unii	98
Tereza Nováková: Analýza mechanismu včasného varování aktivovaného národními parlamenty po vstupu Lisabonské smlouvy v platnost	112
Aneta Plevová: Cirkulární ekonomika v ČR v kontextu strategie EU	124
Nicola Sandhu Timpelová: Prevence ekonomické migrace z Afriky: komparace rozvojové pomoci EU a ČLR	137
Kristýna Štěpánková: Bezekvivalentní terminologie v právních textech a strategie překladu	161

PŘEDMLUVA

Vážení a milí čtenáři,

toto vydání sborníku *Laboratoř Evropské unie*, který je výsledkem soutěže o nejlepší diplomovou práci s evropskou tematikou, obsahuje až na výjimky ekonomická témata. Mezi ně patří také vítězná práce Jaroslava Havelky, který hledá způsob, jak integrovat národní trhy práce v jeden celoevropský trh za účelem podpory dlouhodobého růstu a ve snaze eliminovat krátkodobé nerovnováhy (více na str. 33). Druhým, neméně významným příspěvkem je stat' Hany Hrňové „Sbližování cenových hladin mezi členskými zeměmi eurozóny v období let 1995–2016“ (str. 49), která popisuje vliv členství v Evropské měnové unii na cenovou konvergenci členských států. Zabývá se otázkou, zda cenovou konvergenci ovlivnila dluhová krize eurozóny, a taktéž vlivem konvergence na ceny produktů a služeb. Přestože je téma velmi aktuální a diskutované, nelze autorce upřít osobní vklad v podobě komentovaných výsledků své práce ve srovnání s dosud publikovanými studiemi. Do třetice vybrala redakční rada vysoce aktuální téma cirkulární ekonomiky v podání Anety Plevové (str. 124). Ta se zaměřila výlučně na environmentální aspekt fungování ekonomiky ve světle nároků na přírodní zdroje a způsob nakládání s materiály. Cíl je jasný – co nejnižší negativní dopady na životní prostředí.

Ať už studenti nahlíží na dnešní svět z perspektivy ekonomických dopadů brexitu na zahraniční obchod nebo se zamýšlejí nad antidumpingovými opatřeními Evropské unie vůči Číně, mají pro vyjádření svého názoru nepřeborné množství nástrojů. Může to být skrze sociální média, členské a diskuzní kluby nebo prostřednictvím nadcházejících voleb do Evropského parlamentu. O tom, jak bude Evropa, respektive Evropská unie v budoucnu vypadat, rozhodnete právě vy ve dnech 24. a 25. května 2019.

Není třeba zdůrazňovat, že utváření nezávislého a demokratického prostředí, ve kterém žijeme a chceme i nadále žít, je naší důležitou rolí. Zastoupení Evropské komise v České republice se dlouhodobě snaží mimo jiné nastavovat zrcadlo dezinformacím, vyvracet mýty v médiích či diskutovat se studenty o různých tématech tak, aby byli sami schopni rozeznávat nedůvěryhodné zdroje informací. Nakonec také prostřednictvím tohoto sborníku dáváme vysokoškolákům možnost publikovat jejich názory a postoje.

Budu velmi ráda, když se do debat o evropských a celosvětových tématech budete – vy studenti – i nadále zapojovat, nebát se ve svém okolí říkat, v čem vám Evropská unie dnes a denně pomáhá, a v čem by naopak mohla pomoci vašim kamarádům, partnerům, rodičům. Přijďte k volbám, máte na výběr.

Děkuji všem, kteří zaslali své příspěvky do tohoto projektu, a také hodnotitelům jednotlivých prací. Přeji vám hodně štěstí.

Dana Kovaříková
vedoucí Zastoupení Evropské komise
v České republice

ÚVOD

Diplomová práce je pro každého studenta náročným dílem, které vzniká postupně. Je to výstup, který nejen prokazuje studentovy schopnosti samostatně pracovat, analyzovat a vyvozovat závěry, ale také ukazuje, jak je student schopen pracovat s teorií a poznatky, které v průběhu studia získal. Diplomová práce rovněž odráží připravenost studenta pracovat ve vystudovaném oboru. Kromě jiného je možno z diplomové práce vyčíst náročnost a přístup k hodnocení pracoviště/univerzity, na kterém student studium absolvoval.

V případě studia evropské politiky, ekonomiky, společnosti – oborů spjatých s Evropskou unií jako takovou – je příprava diplomové práce velkou výzvou. Dynamická Evropa nabízí v různých souvislostech nejen obrovské množství námětů na přípravu diplomové práce, ale také umožňuje studentovi prezentovat často originální perspektivu na vybranou problematiku. Proto je nesmírně zajímavé sledovat, jak je student schopen nahlédnout na téma, které se neustále vyvíjí.

Cílem pravidelné soutěže o nejlepší diplomovou práci v oblasti EU je přilákat autory – studenty, kteří svou diplomovou práci obhájili na téma problematiky EU. Projekt též vytváří prostor pro nové myšlenky, které studenti ve svých pracích nabízejí. V tomto kontextu se projekt snaží podnítit aktivní debatu o evropských záležitostech mezi vysokoškolskými studenty a zvýšit jejich celkový zájem o dění na úrovni Evropské unie i na mezinárodní úrovni jako takové. Pevně také věříme, že autorům, jejichž kvalitní práce jsou součástí této publikace, napomůže v jejich kariéře.

Tento projekt, *Laboratoř Evropské unie: sborník nejlepších diplomových prací s tematikou EU*, vyhlášený a financovaný Zastoupením Evropské komise v České republice ve spolupráci s Odborem informování o evropských záležitostech Úřadu vlády České republiky, je realizován Katedrou světové ekonomiky Fakulty mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze ve spolupráci s Centrem evropských studií VŠE a zástupci dalších univerzit/vysokých škol v ČR.

Soutěž má přísná pravidla, která dbají na to, aby byly vybrány ty nejlepší práce. Přihlášené sylaby prací jsou hodnoceny nezávislou komisí. Hodnotící komise určí deset prací, které budou publikovány, a také pořadí tří nejlepších prací, jejichž autoři navíc získají finanční odměnu. Výběr jednotlivých sylabů má náročná kritéria, která sleduje každý hodnotitel. Jde o stanovení cílů, hypotéz a jejich naplnění; použité metody; obsahovou správnost a hloubku provedené analýzy; schopnost argumentace a kritického myšlení; citace a práci se zdroji; formální úpravu, jazykovou a stylistickou úroveň. Sylaby nejlepších diplomových prací jsou pak vydávány v tomto uceleném sborníku. Tento sborník je výsledkem soutěže, která se uskutečnila v druhé polovině roku 2018 (12. kolo).

Texty jsou publikovány v originálním znění a byly upraveny jen sporadicky. Sylaby také prošly kontrolou jazykové správnosti Evropské komise – Úřadu pro publikace. Práce nebyly nijak pozměňovány ani sjednocovány, aby byla zachována různorodost přístupu, která se na jednotlivých vysokých školách může lišit. Celkové znění jednotlivých prací je veřejné a je k nalezení na webových stránkách uvedených při každém sylabu.

Pořadí prací, které byly ohodnoceny finanční odměnou, je následovné:

1. Jaroslav Havelka, Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů, *obor Evropská integrace*
2. Hana Hrňová, Mendelova univerzita v Brně, Provozně ekonomická fakulta, *obor Finance a investiční management*
3. Aneta Plevová, Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů, *obor Evropská integrace*

Jarolím Antal
koordinátor projektu
Laboratoř Evropské unie

ANTIDUMPINGOVÁ OPATŘENÍ EVROPSKÉ UNIE VŮČI ČÍNĚ SE ZAMĚŘENÍM NA OCELÁŘSKÝ PRŮMYSL

Ing. Kristýna Čermáková

*Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava,
Ekonomická fakulta, obor Eurospráva*

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Ing. Kristýna
Čermáková

Abstrakt:

Cílem této diplomové práce je zhodnotit dopad dumpingového dovozu čínské oceli na ocelářský průmysl Evropské unie.

Práce se věnuje formování právního a institucionálního zabezpečení EU v oblasti antidumpingového šetření a zavádění antidumpingových opatření na dumpingový dovoz z třetích zemí. Současně se zabývá analýzou antidumpingových šetření a antidumpingových opatření EU a Číny na základě řady kritérií.

Závěrečná část hodnotí současný stav unijního ocelářského průmyslu v návaznosti na nadprodukcí oceli ve světě způsobenou ze strany Číny. Dále práce analyzuje dopady čínského dumpingového dovozu oceli na ocelářský průmysl EU a potenciál unijního ocelářského průmyslu do budoucna.

Práce je doplněna mnoha grafy a tabulkami, které znázorňují výsledky zkoumání dané problematiky.

Abstract:

The aim of this diploma thesis is to evaluate the impact of the dumped imports of Chinese steel on the EU's steel industry. It is committed to the formation of the legal and institutional security of the EU in the area of anti-dumping investigations and to the introduction of anti-dumping measures on dumped imports from non-EU countries. At the same time, it analyses the anti-dumping investigations and anti-dumping measures of the EU and of China based on different criteria. The final

section evaluates the current status of the EU's steel industry as a result of the steel overcapacity in the world caused by China. This dissertation also looks at the future potential of the EU's steel industry; it is complemented by several graphs and tables which demonstrate the investigation results of the thesis.

Klíčová slova:

Evropská unie, Čína, dumping, antidumping, ocelářský průmysl, ocel.

Klasifikace JEL:

F13, F16, F51

Diplomová práce je dostupná zde:

<https://dspace.vsb.cz/handle/10084/127522>

Úvod

Proces globalizace patří v posledních letech ke stěžejním rysům moderního světa, jenž vede k vyšší míře propojenosti a vzájemné závislosti národních států. Se zvyšujícím se mezinárodním pohybem zboží a služeb vyvstávají taktéž otázky týkající se ochrany obchodu. Pravidla mezinárodního obchodu vychází z mezinárodních a regionálních smluv zainteresovaných států. Nicméně hlavním dokumentem, jenž zabezpečuje spravedlivou hospodářskou soutěž v rámci mezinárodního prostředí, je Dohoda o provádění článku VI Všeobecné dohody o clech a obchodu podepsaná pod rámcem Světové obchodní organizace (dále pouze „WTO“). Na základě těchto smluv mohou země uvést v platnost ochranná opatření obchodu před nekalou obchodní praktikou, jako je dumping. Dumping je chápán jako nekalá obchodní praktika, při které exportující společnost prodává výrobek za rozdílné ceny na domácím a zahraničním trhu. Nejčastěji používaným nástrojem ochrany obchodu ze strany importujících zemí jsou antidumpingová opatření, jež snižují míru rizika dumpingového dovozu na domácí subjekty či plně eliminují dovoz určité komodity ze

zahraničního trhu. Problematika dumpingu se také týká ocelářského průmyslu, který je základem řady průmyslových odvětví. Vzhledem k čínské nadprodukcí a dumpingovému dovozu oceli na zahraniční trhy je ocelářský průmysl jednotlivých zemí ve světě, včetně zemí Evropské unie, negativně ovlivněn.

Cílem této diplomové práce s názvem *Antidumpingová opatření Evropské unie vůči Číně se zaměřením na ocelářský průmysl* je zhodnotit dopad dumpingového dovozu čínské oceli na ocelářský průmysl Evropské unie. V průběhu práce budeme ověřovat hypotézu, zda čínský dumpingový dovoz představuje hlavní problém související se stagnací unijního ocelářského průmyslu, či nikoliv.

Diplomová práce je rozdělena do tří tematicky zaměřených částí. První část diplomové práce pojednává o teoretickém pojetí dumpingu, antidumpingových opatření a vývoji právní úpravy antidumpingových šetření v mezinárodním prostředí. Následně se text diplomové práce zaměřuje na problematiku dumpingu v obchodních vztazích Evropské unie a Číny. Zároveň bude provedena detailnější analýza antidumpingových šetření a antidumpingových opatření Evropské unie a Číny, kdy bude využito především analýzy časových řad. Na závěr práce se budeme zabývat vysvětlením současné situace na světovém trhu s ocelí v závislosti na nadprodukcí oceli Číny a dopady dumpingových dovozů Číny na ocelářský průmysl Evropské unie (EU). V návaznosti na to bude text práce směřovat k důsledkům dumpingového dovozu čínské oceli na unijní trh, jež jsou ekonomického, sociálního i politického charakteru. Závěr této části práce bude věnován SWOT analýze ocelářského průmyslu Evropské unie, jež přehledně shrne silné a slabé stránky, příležitosti a hrozby.

1. Ekonomická podstata antidumpingových opatření

K mezinárodnímu obchodu se v souvislosti s ochranou hospodářské soutěže mezi jednotlivými státy váže pojem nekalé obchodní praktiky. Nekalé obchodní praktiky jsou způsoby jednání, které jsou v rozporu s dobrými mravy hospodářské

soutěže a mohou přivodit újmu jiným subjektům. Tyto praktiky jsou na základě mezinárodních dohod zakázány a jejich praktikování je příslušnými orgány monitorováno. Dumping je řazen mezi nekalé obchodní praktiky v rámci mezinárodního obchodu. Dumping a s tímto spojená problematika byla poprvé řešena na mezinárodní úrovni v Ženevě roku 1947 v rámci článku VI Všeobecné dohody o clech a obchodu. Dumping je v Dohodě o provádění článku VI Všeobecné dohody o clech a obchodu z roku 1994 (Úřední věstník, 1994) definován následovně: *„Pro účely této dohody je třeba považovat výrobek za dumpingový, tj. zařazený do obchodu v jiné zemi za nižší cenu než jeho obvyklá hodnota, pokud je vývozní cena vyváženého výrobku z jedné země do druhé nižší než vývozní cena srovnatelná pro obdobný produkt při běžném obchodním styku.“*

Antidumpingová opatření představují typ opatření proti dovozu dumpingových výrobků na daný trh. V reakci na dumpingové ceny je nejčastěji použito antidumpingové opatření ve formě antidumpingového cla, sloužící k vyrovnání rozdílů mezi běžnou hodnotou výrobku a dovozní cenou. Antidumpingové clo tedy představuje formu celního opatření, jehož účelem je ochrana trhu před dovozem dumpingových výrobků a má zabránit vzniku případné další újmy. Dohoda o provádění článku VI Všeobecné dohody o clech a obchodu (dále jen „Antidumpingová dohoda“) z roku 1994 ve WTO současně stanoví, že výše uloženého cla nesmí přesáhnout výši vypočítaného dumpingového rozpětí, jež je stanoveno na základě výpočtu obsahujícího vývozní a běžnou hodnotu výrobku, aby bylo přívětivé pro odstranění újmy domácího průmyslu. Podmínkou pro uvalení antidumpingového cla je prokázání skutečnosti, že se jedná o dumping. Zejména vysoká pozornost je věnována tomu, zda existuje příčinná souvislost mezi dovozem a poškozením určitého odvětví. Na druhou stranu, země, která se rozhodne realizovat antidumpingové opatření, musí potvrdit, že toto opatření není v rozporu s veřejným zájmem a nepoškodí tímto ekonomickou situaci více, než je škoda

způsobená dumpingem danému odvětví (MPO, 2016). Představitelé států nesmí tedy zapomínat na veřejný zájem a musí tak brát v potaz zájmy jak konečných spotřebitelů, tak odvětví, která využívají dumpingové produkty pro svou vlastní výrobu na trhu. Z výše zmíněného je zřejmé, že proces uvalení antidumpingového opatření na dumpingový dovoz ze zahraničí je značně složitý. Antidumpingová opatření a proces antidumpingových opatření vychází z mezinárodní úpravy WTO, kterou je Antidumpingová dohoda. Antidumpingová dohoda stanovila podrobné požadavky pro započetí a realizaci šetření, aplikaci a délku trvání jednotlivých částí, definitivních antidumpingových opatření a jejich hodnocení. Přinesla tedy obecný rámec pro členské země WTO, jak postupovat v případě dumpingu a antidumpingových šetření. Dohodou je stanoveno, že antidumpingová šetření by neměla trvat déle než 18 měsíců po zahájení šetření, je spíše doporučeno ukončit šetření do jednoho roku od jeho počátku.

S dumpingovým dovozem souvisí řada pozitivních a taktéž negativních efektů na jednotlivé trhy. Je současně vhodné brát v potaz, z pozice které země se na daný problém díváme či po jak dlouhý časový interval dochází k dovozu dumpingového zboží. Dumpingový dovoz může vést k vyšší míře inovativnosti a konkurenceschopnosti domácích firem. Dále mohou tuzemské firmy hledat nové způsoby, jak snížit cenu, diverzifikovat produkci či zvýšit kvalitu jimi produkováného výrobku. Na druhou stranu v krátkodobém horizontu představuje dovoz levného zboží pro domácí firmy jistou výhodu, protože se tak stanou určité výrobky či materiály dostupnější. Naopak negativními účinky dumpingu je uzavírání domácích firem, jež nebyly schopny konkurenceschopnosti vůči zahraničnímu dumpingovému dovozu. Z pozice vyvážející země dumping umožňuje zemím a společnostem prodat nadbytečné zásoby zboží, a může tak vést k vyšším příjmům, navýšení míry zaměstnanosti, vyšším platům pro zaměstnance či dokonce ke zlepšení životní úrovně vyvážející země (Hill, 2017). Antidumpingová opatření tak pomáhají k nápravě

či prevenci možných problémů, udržení pracovních míst v importující zemi, udržení transparentnosti a do jisté míry stability cen komodit, tradičních odvětví a celkově by měla antidumpingová opatření poskytnout stabilnější prostředí pro domácí výrobce, ale taktéž případně i pro zahraniční exportéry či investory. Další argument ve prospěch antidumpingových opatření je, že zajišťují spravedlivé tržní konkurenční podmínky pro výrobce v různých zemích a udržují spravedlivou hospodářskou soutěž ve světě.

2. Problematika dumpingu v obchodních vztazích Evropské unie a Číny

Vzájemné hospodářské vztahy mezi EU a Čínou se začaly formovat již od roku 1975. Významný mezník spolupráce mezi tehdejší Evropským hospodářským společenstvím a Čínskou lidovou republikou nastal v roce 1985, kdy došlo k ustanovení Dohody o obchodu a hospodářské spolupráci. Zvyšující se intenzitu vzájemné spolupráce je možné spatřit vzhledem k angažovanosti těchto dvou ekonomik v rámci WTO, skupiny zemí G20, každoročních summitů EU-Čína či Asijsko-evropských setkání (ASEM), která od roku 1998 probíhají každé dva roky. Pevné obchodní vazby Číny a EU jsou patrné již ze samotného objemu celkové obchodní výměny. Během jednoho dne je zobchodováno zboží a služby za více než 1 miliardu eur, zároveň obchod s Čínou pokrývá téměř 15 % všech obchodů EU (Euroskop, 2018). Navyšující se obchodní výměna mezi Čínou a EU je zřejmá při porovnání hodnoty celkové obchodní výměny. Například v roce 2006 činila celková obchodní výměna 259,5 miliardy EUR, avšak pokud porovnáme tuto hodnotu s rokem 2016, můžeme vidět dvojnásobný nárůst celkové obchodní výměny. V roce 2016 se jednalo o 514,6 miliardy EUR (European Commission, 2017). Současně je z dat očividné, že se zvyšujícími se hodnotami exportu a importu dochází k růstu záporné obchodní bilance EU vůči Číně. Nejvíce obchodovatelnou třídou je SITC 7, stroje a dopravní prostředky, ať již ze strany importu, či exportu EU. Dalšími nejvíce obchodovatelnými třídami jsou průmyslové

spotřební zboží, tržní výrobky tříděné podle materiálu, chemické látky a příbuzné výrobky (European Commission, 2017).

EU jakožto mezinárodní integrační seskupení zemí má silnou pozici ve světovém obchodě, s čímž se pojí také otázky ochrany unijních spotřebitelů či výrobců. Ochrana mezinárodního obchodu se opírá o systém vytvořený WTO, který umožňuje zavést omezující opatření, jehož cílem je vyřešit specifické okolnosti a odchýlit se od základních principů WTO. Z tohoto důvodu využívá EU obranných nástrojů, které jsou používány za účelem zajištění spravedlivého obchodu a ochrany zájmů (Fojtíková, 2008). EU uplatňuje nástroje na ochranu obchodu vůči dovozům ze třetích zemí na základě norem uvedených v mezinárodní legislativní úpravě WTO, ale také se řídí unijní legislativou, která v rámci možností doplňuje legislativu WTO. Tato opatření nemohou být v rámci EU použita mezi členskými zeměmi navzájem, ale pouze vůči třetím zemím, kdy EU vystupuje jednotně jako celek. Evropská komise je hlavním rozhodujícím orgánem v rámci EU, pod jehož pravomoci spadá ochrana obchodu a monitoring souvisejících nástrojů, zároveň sleduje uplatňování stanovených opatření a s mezinárodními partnery vyjednává o budoucích pravidlech obchodu.

Prvním a základním antidumpingovým nařízením v rámci současné EU bylo nařízení z roku 1968. Toto nařízení poskytlo základní pravidla související s dumpingem a antidumpingovými opatřeními a bylo v následujících letech nahrazeno dalšími nařízeními, jejichž texty danou problematiku rozvedly a upřesnily na základě stanov WTO. Aktuálně nejvýraznější změnou v oblasti antidumpingových opatření EU v závislosti na neuznání statusu tržní ekonomiky Číně je změna legislativy, na jejímž základě již EU v procesu antidumpingových šetření nerozlišuje země na země s tržním a netržním hospodářstvím. Nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/2321 ze dne 12. prosince 2017 byla změněna metodika výpočtu dumpingu při dovozu ze zemí, které podle-

hají významnému zkreslení trhu. Čína, jež je chápána jako země podléhající významnému zkreslení trhu, se tak odvolává na diskriminující postup nové metodiky vůči čínskému dovozu a podala žalobu na EU ve WTO. Avšak v současnosti je spor blokován ze strany USA.

Z analýzy časových řad je evidentní, že v posledních letech dochází k poklesu iniciovaných antidumpingových šetření a opatření EU a Číny v porovnání s předchozím stoletím. Nicméně stále množství antidumpingových šetření a opatření dosahuje vysokého počtu navzdory snaze legislativně řádně podchytit tento druh nekalé obchodní praxe. Především snaha o zneužívání antidumpingových opatření či neoprávněné započítání antidumpingového šetření je jedním z hlavních problémů, které vedou k neefektivnosti řízení, prodloužení řešených případů a problémům souvisejícím s mezinárodním obchodem obecně. Antidumpingová opatření EU na dumpingový dovoz Číny jsou uvalována nejčastěji dle harmonizovaného systému klasifikace Světové celní organizace (SITC) v třídách VI, XV a XVI. Skupiny SITC VI a XV taktéž představují téměř polovinu veškerých antidumpingových opatření směřovaných na čínský dovoz (WTO, 2018). Rovněž bylo na základě analýzy časových řad zjištěno, že nejčastěji jsou antidumpingová opatření EU a Číny realizována ve formě valorického cla. Nicméně Čína využívá valorické clo až v 95 % všech zavedených antidumpingových opatření, což poukazuje na formu agresivnější ochrany domácího trhu, než je tomu v případě EU. Na druhou stranu, přestože EU využívá antidumpingová opatření ve formě valorického cla v 65 % veškerých případů, dosahuje oproti Číně vysokého procenta stáhnutých žádostí o iniciaci antidumpingových šetření (The World Bank, 2018). Tato skutečnost vede k domněnce vzniku neoficiálních dohod mezi domácími a zahraničními subjekty vedoucích k omezení dováženého množství určité komodity či donucení zahraničních konkurentů k vyšší cenové úrovni.

3. Dopad dumpingových vývozů Číny na ocelářský průmysl Evropské unie

Čína je největším producentem oceli na světě; její produkce v roce 2016 činila 808,4 milionu tun, kdežto EU, jako druhý největší producent oceli, vyprodukovala pouhých 162 milionů tun (The World Steel Association, 2016). Ačkoliv se v současnosti značně hovoří o nadprodukcí oceli Číny, na základě analýzy časových řad unijní produkce oceli a její spotřeby bylo zjištěno, že EU taktéž vykazuje nadprodukcí oceli. Avšak rozdíl v případě Číny spočívá v jejím vývozu za dumpingové ceny a větším množství oceli exportované na zahraniční trhy.

Na základě analýzy dopadů čínské produkce oceli na unijní ocelářský průmysl bylo zjištěno, že čínský dumpingový dovoz představuje v současnosti hlavní důvod stagnace ocelářského průmyslu EU. Nicméně nemůžeme říci, že by tento faktor měl výrazný dopad na zahraniční obchod těchto dvou ekonomik, vzhledem ke skutečnosti, že dovoz železa a oceli EU z Číny tvoří 1,3 % z celkové obchodní výměny těchto dvou ekonomik. Současně nemůžeme tvrdit, že by převaha importu oceli a železa z Číny měla zásadní vliv na deficit obchodní bilance EU s Čínou. Deficit obchodní výměny v oblasti oceli a železa tvoří 1,2 % z celkového obchodního deficitu EU vůči Číně. Přesto mají dumpingové dovozy čínské oceli dalekosáhlé dopady ekonomického, sociálního a politického charakteru. Nicméně dumpingový dovoz čínské oceli na trh EU není jediným důvodem stagnace unijního ocelářského průmyslu. Úzce s tím souvisí unijní faktory, jež byly čínským dumpingovým dovozem pouze podníceny. Tyto unijní faktory pak podpořily celkový negativní dopad dumpingového dovozu čínské oceli na ocelářský průmysl EU. EU totiž nedisponuje řadou komparativních výhod, které Číně umožňují dumpingový vývoz. Pokud pomineme subvence, patří sem levná pracovní síla a dostatečná zásoba surovin. Avšak negativní dopad dumpingového dovozu čínské oceli byl podpořen také náklady na environmentální politiku EU, zajištěním kvalifikované

pracovní síly či investicemi do nových technologií. Hrozbou pro ocelářský průmysl EU je taktéž budoucí vývoj ve světové ekonomice. Narůstající produkce oceli v zemích, jako je Indie a Turecko, zavedení cel na ocel při dovozu do USA a případná obchodní válka mezi USA a Čínou mohou do značné míry poškodit také ocelářský průmysl EU. Nepříznivým důsledkem, jenž může nastat v souvislosti se změnami na světovém trhu s ocelí, je taktéž případný odchod zahraničních oceláren, které produkují v EU. To by tak mohlo následně s dalšími faktory vést k úpadku unijního ocelářského průmyslu.

Ocelářský průmysl EU má i přes změny na světovém trhu s ocelí stále významné postavení. Jak bylo zjištěno ze SWOT analýzy, silnou stránkou ocelářského průmyslu je především vysoká míra využívání high-technologií, vysoká kvalita produkce, vysoký stupeň recyklace a specializace výroby oceli a ocelových výrobků (European Commission, 2014). EU by se tak měla do budoucnosti zaměřit na tyto faktory, jež tvoří její komparativní výhody v porovnání s ostatními ekonomikami včetně Číny. Současně by se měl unijní ocelářský průmysl zaměřit na zefektivnění technologií, využívání surovin a nové tržní příležitosti. Nicméně EU se musí rovněž potýkat s nedostatečnou surovinovou zásobou na svém území, energetickou náročností a náklady spojenými s realizací standardů environmentální politiky EU. EU bude také do budoucna muset čelit zvyšující se konkurenci z třetích zemí a s tím souvisejícím možným změnám na trhu s potřebnými surovinami. Taktéž stárnoucí populace Unie a neatraktivita ocelářského sektoru pro mladší generace představuje do budoucna hrozbu pro ocelářský průmysl EU.

Závěr

Ochrana mezinárodního obchodu je v současném globalizovaném světě důležitou otázkou mnohých zemí. EU dlouhodobě představuje významného účastníka světové ekonomiky, avšak v nynější době je znatelný nárůst vlivu některých rozvojových zemí. EU se tak musí vyrovnat se změnami současného

ekonomického dění na světových trzích a být schopna konkurovat těmto zemím, jež často mají výhodu ve formě levné pracovní síly či dostupnosti surovin. V tomto kontextu je nejčastěji zmiňována právě Čína. Současně je Čína spojována s realizací nekalých obchodních praktik, jež jsou, mimo jiné, mířeny na vývoz do EU. EU je tak nucena za účelem ochrany vlastního trhu realizovat nejčastěji antidumpingová opatření na dumpingový dovoz ze zahraničí.

Na základě analýzy časových řad je zřejmé, že EU ve většině případů antidumpingových šetření figuruje jako importující poškozená ekonomika. Naopak Čína je ve většině případů chápána jako poškozující vývozce zboží, jenž prodává za dumpingové ceny. EU mezi lety 1995 až 2016 zavedla 91 antidumpingových opatření na čínský dovoz, na druhou stranu Čína zavedla antidumpingová opatření pouze ve 22 případech dovozu ze strany EU. Ačkoliv v souvislosti s těmito ekonomikami je problematika antidumpingových opatření značně medializována, na základě analýzy je zřejmé, že počet iniciovaných antidumpingových šetření a uvalených antidumpingových opatření v dlouhodobém horizontu klesá. Obě ekonomiky zavádějí poněkud odlišnou politiku v případě antidumpingových opatření. Čína se zaměřuje na ochranářskou formu politiky, kdy viditelně eliminuje konkurenci na základě valorického cla a současně vědomě exportuje výrobky za dumpingové ceny. Na druhou stranu EU se staví především do pozice poškozeného importéra, jehož forma ochrany do jisté míry stojí na možných neoficiálních dohodách zainteresovaných subjektů mimo antidumpingová šetření.

Z textu diplomové práce je zřejmé, že ocelářský průmysl EU se potýká s problémy světového, ale také unijního charakteru. EU vynakládá výdaje do výzkumu a vývoje podporující efektivitu produkce, snižování nákladů a zvyšování míry recyklace ocelového šrotu. Nicméně výchozí podmínky EU podporují negativní vliv dumpingového dovozu čínské oceli na unijní trh. Unijní ocelářský průmysl je značně závislý na importu potřebných surovin k výrobě oceli. Rovněž dražší

ceny energií a náklady spojené s environmentální politikou EU představují pro ocelářský průmysl EU nevýhodu v konkurenci s čínským dovozem oceli. Přes tyto zásadní nedostatky má unijní ocelářský průmysl výrazné postavení na světových trzích a jeho význam může být do budoucnosti posílen fúzími a akvizicemi unijních ocelářských firem, což povede k navýšení jejich podílu na světových trzích za pomoci snížení nákladů. Výhodami ocelářského průmyslu EU je vyšší míra high-technologií v procesu výroby, využívání technologií, jež tolik neznečišťují životní prostředí, a také pravděpodobné budoucí navýšení podílu šrotu při výrobě oceli a ocelových výrobků. Z textu práce můžeme tedy vyvodit, že čínský dumpingový dovoz je v současnosti hlavní příčinou stagnace ocelářského průmyslu EU, jelikož ovlivňuje nejen samotný trh Evropské unie, ale taktéž zahraniční trhy s ocelí, potřebnými surovinami na výrobu oceli a související odvětví. Nicméně v případě EU je tento negativní vliv dumpingového dovozu oceli z Číny značně podpořen nepříznivými geografickými podmínkami EU a vyššími náklady spojenými s výrobou oceli a ocelových výrobků. Současný světový vývoj poukazuje na řadu možných hrozeb, jako je stále vysoká míra produkce oceli Číny, navýšení produkce ze strany jiných rozvojových zemí nebo vývoj situace v USA. Dalšími hrozbami je možné navýšení cen základních surovin, cen energií a transportu. Navíc současné stárnutí populace a neochota mladší generace pracovat v ocelářském průmyslu je jednou z možných hrozeb pocházejících zevnitř EU.

Použité literární a internetové zdroje

EUROPEAN COMMISSION. European Union, Trade in goods with China. EC [cit. 11.3.2018]. Dostupné z: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113366.pdf.

EUROPEAN COMMISSION. Study on the Competitiveness of the European Steel Sector. EC

- [cit. 20.4.2018]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/growth/content/study-competitiveness-european-steel-sector-0_ga.
- EUROSKOP. *Čína*. Euroskop.cz [cit. 8.3.2018]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/9120/sekce/cina/>.
- FOJTÍKOVÁ, Lenka a Marián Lebieczik. 2008. *Společné politiky Evropské unie*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck.
- HILL, Aeron. *Dumping in Economics: Definition & Effects*. [cit. 11.3.2018]. Dostupné z: <https://study.com/academy/lesson/dumping-in-economics-definition-effects.html>.
- MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU. Anti-dumpingové a anti-subvenční řízení v Evropské unii. [online]. MPO [cit. 8.12.2017]. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/dokument141915.html>.
- ÚŘEDNÍ VĚSTNÍK L 336/1994. Všeobecná dohoda o clech a obchodu 1994. [online]. Úřední věstník [cit. 8. 12. 2017]. Dostupné z: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:21994A1223\(03\)&from=CS](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:21994A1223(03)&from=CS).
- THE WORLD BANK. Global Antidumping Database (GAD). [cit. 11.2.2018]. Dostupné z: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/EXTPROGRAMS/EXTTRADERESEARCH/0,,contentMDK:22571408~pagePK:64168182~piPK:64168060~theSitePK:544849,00.html>.
- WORLD STEEL ASSOCIATION. Steel Statistical Yearbook 2016. WORLD STEEL ASSOCIATION. [cit. 21.3.2018]. Brussels, 2016. Dostupné z: <https://www.worldsteel.org/en/dam/jcr:37ad1117-fefc-4df3-b84f-6295478ae460/Steel+Statistical+Yearbook+2016.pdf>.
- THE WORLD TRADE ORGANIZATION. Anti-dumping. WTO [cit. 18.2.2018]. Dostupné z: https://www.wto.org/english/tratop_e/adp_e/adp_e.htm.

EKONOMICKÉ DOPADY BREXITU NA ZAHRANIČNÍ OBCHOD SPOJENÉHO KRÁLOVSTVÍ VELKÉ BRITÁNIE A SEVERNÍHO IRSKA

Ing. Andrea Filipová

*Mendelova univerzita v Brně, Provozně ekonomická fakulta,
obor Finance a investiční management*

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Ing. Andrea Filipová

Abstrakt:

Diplomová práce se zabývá ekonomickými dopady na zahraniční obchod Spojeného království Velké Británie a Severního Irska. V práci budou nejprve popsány jednotlivé studie, které již byly na téma brexitu vypracovány. Dále se práce soustředí na navržení modelu, který by v budoucnu mohl analyzovat ekonomické dopady na zahraniční obchod Spojeného království. Následně jsou také vylíčeny scénáře, které popisují možné uspořádání obchodních vztahů s EU a ostatními zeměmi mimo EU.

Abstract:

Filipová, A, *Economic impact of Brexit on foreign trade in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*, diploma thesis, Mendel University, Brno, 2018.

This diploma thesis addresses the economic impact of Brexit on foreign trade in the United Kingdom. First, it describes the individual studies that have already been developed on the topic of Brexit. In addition, it focuses on designing a model that could analyse the future economic impacts of Brexit on UK foreign trade. Subsequently, it outlines scenarios describing the possible arrangement of business relations with the EU and other non-EU countries.

Klíčová slova: brexit, ekonomické dopady, zahraniční obchod, Spojené království, EU.

Klasifikace JEL:

F15, F17

Diplomová práce je dostupná zde:

https://is.mendelu.cz/lide/clovek.pl?zalozka=13;id=1752;studium=91236;zp=61487;download_prace=1

Úvod

V současné době je téma brexitu obecně jedním z nejdiskutovanějších témat na celém světě. Pojem brexit označuje ukončení členství Spojeného království Velké Británie a Severního Irska v Evropské unii. Přitom problematika brexitu nepatří k nejnovějším, o odchodu Velké Británie z Evropské unie se v roce 2017 nehlasovalo poprvé. Zatímco první britské referendum na toto téma z roku 1975 skončilo setrváním Velké Británie v Evropském hospodářském společenství, letošní referendum mělo opačný výsledek.

Cílem této práce bude navržení postupu budoucí empirické analýzy, která by mohla být provedena pro určení dopadů, které měl brexit na zahraniční obchod Spojeného království v okamžiku dostupnosti ekonomických dat a dostatečné délky časové řady.

Cílem také bude nastínění možných scénářů budoucího vývoje zahraničně-obchodní situace Spojeného království. Na základě výsledků provedené analýzy bude formulováno doporučení pro tvůrce hospodářské politiky.

V rámci literární rešerše bude vypracována analýza několika studií, které již byly vytvořeny na téma ekonomických dopadů brexitu na zahraniční obchod Spojeného království.

V první části praktické práce bude vypracován návrh více-rozměrné regresní analýzy, která by v budoucnu mohla být použita k analýze ekonomických dopadů na zahraniční obchod Spojeného království. V současnosti není k dispozici dostatek dat, aby

taková analýza mohla být provedena v předkládané práci, a proto bude proveden pouze návrh takového modelu.

V druhé polovině praktické části bude využita metoda scénářů. Podstatou této metody je odhadnout různé typy scénářů, které by v budoucnu mohly nastat. Cílem je navrhnout efektivní opatření, která by pomohla vypořádat se s různými typy scénářů. Dle této metody budou nastíněny tři možné scénáře (optimistický, pesimistický a středně závažný scénář). V těchto scénářích budou kvantifikovány a analyzovány možné dopady na ekonomiku Spojeného království se zaměřením na dopady na zahraniční obchod.

Na závěr praktické části budou navržena možná opatření pro tvůrce hospodářské politiky ve Spojeném království. Tyto návrhy budou mít za cíl minimalizovat možné negativní dopady na britskou ekonomiku.

1. Literární řešerše

Postavení Spojeného království v EU z hlediska zahraničního obchodu je velmi významné a současně je zahraniční obchod ve Spojeném království velmi důležitým činitelem. Tento fakt potvrzuje také obchodní bilance za rok 2016. Zejména finanční služby dosahují tradičně přebytku, v roce 2016 činil tento přebytek 92,4 miliardy liber (největší podíl mají finanční služby). Naopak obchod se zbožím je dlouhodobě v deficitu. Tento deficit není vyrovnán prokázaným přebytkem ve službách. (ONS, 2017) Spojené království se řadí mezi poměrně otevřené ekonomiky, vzhledem k jeho geografické velikosti. V roce 2013 byla britská ekonomika třetí nejotevřenější ekonomikou mezi zeměmi G8. (ONS, 2018a)

Jednu z mnoha analýz ekonomických dopadů brexitu provedla skupina Center for European Reform (CER). Ve své studii se zaměřila na oblasti, jako je obchod a investice, regulace, migrace nebo dopad odchodu Spojeného království na rozpočet EU. CER k odhadu ekonomických dopadů brexitu aplikovala gravitační model, kdy použila proměnné jako: velikost obchodu v dolarech mezi Spojeným královstvím a určitou

zemí, velikost HDP určité země, nominální směnný kurz, dummy proměnné (např. členství v EU) atd. Model odhaduje, že odchod Spojeného království z EU by nezvýšil obchod se zeměmi mimo EU. Provedená analýza ovšem kombinuje mnoho různých druhů zboží, kdy obchod s některými druhy zboží by byl ovlivněn více a s některými méně. Například obchod se zemědělskými produkty je zcela jistě přeměrován z mimo-evropských zemí do EU díky společné zemědělské politice. Společná zemědělská politika je totiž významnou finanční záležitostí pro Evropskou unii, protože podporuje nemoderní postupy a vynucuje produkci zemědělských produktů s vysokými náklady, což vede k nutnosti dotací. Kdyby Spojené království vystoupilo z EU, je pravděpodobné, že by zemědělské produkty mohlo dovážet mnohem levněji. Dále zůstávají vysoká cla na dovoz obuvi a oblečení, což značně ztěžuje výrobcům mimo EU, kteří by jinak mohli být efektivnější, export do EU. (CER, 2014, s. 19–39)

Další studie byla provedena společností Oliver Wyman. Tato studie se zaměřuje na sektor finančních služeb. Sektor finančních služeb vydělá každoročně 190–205 miliard liber, pracuje zde asi 1,1 milionu lidí a generuje přibližně 60–67 miliard liber na daních každý rok. Analýza odhaduje, že v případě, že Spojené království odejde z EU a bude mimo EHP, ale zároveň bude mít přístup na jednotný vnitřní trh, příjmy z finanční činnosti související s EU by poklesly asi o 2 miliardy liber (2 % z celkového objemu mezinárodního obchodu), ohroženy by byly si 3–4 tisíce pracovních míst a daňové příjmy by klesly o půl miliardy liber ročně. Na druhou stranu, pokud Spojené království bude mít status třetí země a nebude mít přístup na vnitřní trh EU, dopad bude významnější. V případě, že by Spojené království bylo jen málo integrováno s EU, by příjmy klesly asi o 18–20 miliard liber, počet pracovních míst by klesl o 31–35 tisíc a daňové příjmy o 3–5 miliard liber.

Spojené království je globálním finančním centrem, kde podstatná část podnikání, jako je například obchodování s akcemi

EU, pochází přímo od klientů z EU. Z příjmu asi 200 miliard liber, který plyne z finančních služeb ročně, analýza odhaduje, že 45–50 % (90–95 miliard liber) tvoří příjmy získané od britských klientů, 25 % (40–50 miliard liber) tvoří mezinárodní činnost související s EU a 25–30 % (55–65 miliard liber) mezinárodní činnost nesouvisející s EU. (Wyman, 2016, s. 1–24)

Studie, kterou provedlo The European Financial Review, se zaměřuje na porovnání dopadů „tvrdého“ a „měkkého“ brexitu. Spojené království čelí spíše vyhlídce „tvrdého“ brexitu, tedy variantě bez dohody o volném obchodu. V tomto případě by vztahy mezi Spojeným královstvím a EU byly upraveny dle podmínek členství ve WTO, kdy by Spojené království bylo vázáno Doložkou nejvyšších výhod. Spojené království je také mnohem méně závislé na vnitroregionálním obchodu než jiné státy EU. To naznačuje významné postavení v transatlantickém obchodu, zejména s USA, a také na značné zapojení do světového obchodu (včetně obchodu se zeměmi Commonwealthu). Přejít z nulových celních překážek k celním sazbám a k překážkám vyplývajícím ze závazků WTO by měl značný dopad na zahraniční obchod Spojeného království. Zemědělci, kteří se zabývají vývozem mléčných produktů (72 % celkového vývozu jde do EU), by tak čelili celní sazbě 36 %. Výrobci obilovin (69 % celkového vývozu jde do EU) by čelili celní sazbě 16 %. Výrobci plastů by čelili 7% celní sazbě (66 % celkového vývozu jde do EU). Dalším odvětvím, které by bylo ohroženo, je automobilový průmysl. Tento průmysl by čelil 10% celním sazbám na vývoz britských automobilů, které jdou do EU.

Na druhé straně spektra stojí názor, že brexit naopak posílí mezinárodní obchodní pozici Spojeného království. Jako člen EU má Spojené království zakázáno vyjednávat bilaterální obchodní dohody se státy, které jsou mimo EU. Opuštěním EU bude mít Spojené království možnost uzavřít obchodní dohody liberalizující mezinárodní obchod se státy, jako je Austrálie, Nový Zéland a USA, nebo s rozvíjejícími se ekonomikami (Brazílie, Čína, Indie). Zastánci brexitu tvrdí, že při uzavírání

dohod o volném obchodu může Spojené království využít historických a kulturních vazeb se zeměmi Commonwealthu. V zemích, jako je například Indie, by získalo Spojené království přístup do rozvíjejícího se sektoru služeb výměnou za udělení koncese na zemědělství. Bohužel uzavírání smluv, které jsou založeny na ústupcích v oblasti zemědělství a služeb, je obtížně dokončováno. Také Commonwealth již nemá takový význam jako dříve. (Barlett, 2017)

2. Návrh modelu ekonomických dopadů brexitu

V následujícím textu bude popsán pouze návrh modelu, který by v budoucnu mohl být proveden. Model nelze v současnosti aplikovat z důvodu nedostatečného množství ekonomických dat.

Jako vysvětlovanou proměnnou je možné zvolit velikost exportu Spojeného království do vybraných zemí. Mezi vybrané země mohou být zvoleny země, se kterými má Spojené království největší zahraniční obchod. Na základě provedené literární rešerše bylo zjištěno, že mezi tyto země patří například USA, Čína, Německo, Francie, Kanada, Nizozemsko nebo Španělsko. Jako vysvětlující proměnné mohou být zvoleny: HDP Spojeného království, HDP ostatních vybraných zemí, velikost přímých zahraničních investic, reálný efektivní kurz, Index spotřebitelských cen, dummy proměnné (např. zda je země členem eurozóny či nikoliv). Model by také měl být testován na přítomnost strukturálního zlomu, kterým by mohl být rok 2016, kdy proběhlo referendum o brexitu. Pro otestování přítomnosti a také statistické významnosti strukturálního zlomu může být použit Chowův test. Pokud dojde v modelu k potvrzení strukturálního zlomu, je dále nutné pomocí QLR testu určit zlomový rok. Je také možné, že strukturální zlom se bude nacházet rovněž v roce 2008 nebo 2009, kdy byla světová ekonomika zasažena finanční krizí. V těchto letech došlo k výraznému propadu v HDP. Dále je také nutné provést specifikaci a statistickou verifikaci modelu a ekonometrickou verifikaci modelu.

3. Možné scénáře brexitu a jejich ekonomický dopad

Jak již bylo zmíněno v kapitole literární rešerše, existuje několik možných scénářů, jak by mohly vypadat ekonomické vztahy po odchodu Spojeného království z EU.

Za optimistický scénář je považován tzv. norský model. Tento model by Spojenému království umožňoval členství v EHP, a tedy přístup na jednotný vnitřní trh. Nevýhodou, která se jistě Spojenému království nelíbí, je nemožnost podílet se na tvorbě zákonů, povinné přispívání do rozpočtu EU nebo také povinnost podrobit se určitým regulacím. Vítaným pozitivem by určitě pro Spojené království byla možnost svobodné vnější obchodní politiky. Dle provedených analýz by ekonomické dopady v případě norského scénáře byly relativně nejmenší. Dle optimistického scénáře by zůstaly obchodní podmínky pro Spojené království velmi podobné, jako má doposud.

Dle studie, kterou provedl National Institute Economic Review v květnu 2016, by dle nejoptimističtější varianty norského scénáře došlo k poklesu HDP Spojeného království v roce 2017 o 1,2 %, a v nejhorsím případě by došlo k poklesu o 1 %. V pozdějších letech již v případě pesimistické varianty dochází k většímu poklesu HDP než v optimistické variantě. V roce 2030 studie předpovídá pokles HDP o 1,5 % v případě optimistické varianty a v případě pesimistické varianty pokles o 2,1 % (Ebell, Warren, 2016, s. 10–12). Poklesem o 1,5 %, respektive o 2,1 %, je myšleno snížení HDP vůči variantě, že by Spojené království zůstalo členem EU. Výchozím obdobím je rok 2030.

Dalším makroekonomickým ukazatelem je nezaměstnanost. Dle studie by v případě norského modelu mělo dojít nejprve v letech 2016 a 2017 k poklesu nezaměstnanosti, a to o 0,4–0,2 %, později by však nezaměstnanost měla stoupat. Růst nezaměstnanosti by ovšem neměl být nijak významný. Jedná se o růst pohybující se mezi 0,2–0,9 %. Pouze malé změny v nezaměstnanosti dle norského scénáře mohou být způsobeny skutečností, že Spojené království by muselo

i nadále přijímat a zaměstnávat obyvatele ze všech členských států EU. Nezaměstnanost by v případě tohoto scénáře mohla v budoucnu růst i z toho důvodu, že získání pracovního místa by pro cizince bylo relativně nejsnazší vzhledem k ostatním scénářům. (Ebell, Warren, 2016, s. 10–12)

V důsledku poklesu hodnoty libry by dle ekonomické teorie mělo dojít k růstu inflace. Inflace skutečně od roku 2016 ve Spojeném království rostla. Otázkou ovšem je, zda zvýšení inflace je pouze důsledek britského referenda. K růstu cenové hladiny mohlo přispět zejména zvyšování cen pohonných hmot. Pokud by důvodem růstu inflace byl brexit, je příčinou jejího růstu zejména zdražení importu, který se zdražil v důsledku devalvace libry.

Další poměrně významnou veličinou je export. V případě norského scénáře lze očekávat nejmenší propad v exportu, a to z důvodu, že Spojené království nebude mít vyjednané žádné obchodní smlouvy se třetími zeměmi, se kterými obchodovala jako člen EU. Propad v exportu bude zpočátku pravděpodobně vysoký a postupem času se bude snižovat, protože Spojené království bude uzavírat obchodní dohody s ostatními zeměmi. Dle provedené studie lze očekávat podle norského scénáře nejvyšší propad v exportu v roce 2019, a to ve výši 13,3–18,9 %, v roce 2030 byl měl být propad nižší (10,3–16,3 %).

Podobně jako vývoj exportu lze sledovat také vývoj importu. Stejně jako u exportu lze i v tomto případě očekávat pokles importu. Jak velký bude propad v importu, závisí především na tom, jak rychle bude Spojené království schopné vyjednat obchodní dohody s ostatními zeměmi. Nejdůležitější bude pro Spojené království uzavření obchodní dohody s členskými státy EU, protože země jako Francie, Německo, Nizozemsko, Belgie nebo Irsko patří mezi významné obchodní partnery Spojeného království. (Ebell, Warren, 2016, s. 10–12)

Další možností pro Spojené království je vyjednat s EU bilaterální obchodní dohody po vzoru Švýcarska. Takové řešení by pro Spojené království znamenalo možnost rozhodnout se, ve kterých oblastech bude s EU spolupracovat. Výhodou

proti norskému modelu by pro Spojené království také byla možnost odmítnout akceptovat volný pohyb osob.

Dopad na HDP v případě uzavření bilaterálních dohod by byl poměrně větší než v případě norského scénáře. Je to z toho důvodu, že není pravděpodobné, že by Spojené království uzavřelo s EU dohody ve všech oblastech a mělo přístup jak na trh zboží, tak na trh služeb, kapitálu, nebo na trh volného pohybu osob. V nejhorší variantě by mohlo dojít k poklesu HDP až o 2,3 % v roce 2030. Tato hodnota opět naznačuje pokles proti variantě, kdy by Spojené království zůstalo členem EU. Dle neoptimističtější varianty by mohlo dojít k poklesu HDP o 1,9 % v roce 2030.

Vývoj nezaměstnanosti je v případě švýcarského scénáře velmi podobný tomu norskému. I podle švýcarského scénáře bude docházet k růstu nezaměstnanosti, ale tento nárůst nebude nějak dramatický. Dle předpovědí je možné se domnívat, že Spojenému království se nepotvrdilo tvrzení, že příliv pracovníků ať již z členských, nebo nečlenských států EU zvyšuje nezaměstnanost a omezuje britské pracovníky v hledání zaměstnání. Pracovníci, kteří přicházejí z arabských nebo afrických zemí, se totiž ucházejí spíše o pozice, o které běžní Britové nemají zájem.

V případě exportu a importu lze očekávat větší propad, než jaký by nastal v případě norského scénáře. Důležité by v tomto případě bylo, v jakých oblastech by Spojené království uzavřelo s EU obchodní dohodu. Mezi klíčové oblasti by zřejmě patřila oblast služeb, která tvoří velkou část exportu Spojeného království. Ovšem i v případě uzavření výhodných obchodních dohod se očekává propad, jak v exportu, tak v importu o 13 %–18 % v roce 2030. (Ebell, Warren, 2016, s. 13–14)

V případě, že by se Spojené království nedohodlo s EU, bude nutné zavést celní sazby podle Světové obchodní organizace (WTO). Pokud Spojené království neuzavře s EU žádnou obchodní dohodu, vývoz ze Spojeného království bude podléhat stejným celním sazbám jako vývoz z jakékoliv třetí země,

se kterou EU nemá uzavřenu obchodní dohodu. Pokud Spojené království bude obchodovat na základě pravidel WTO, nebude součástí jednotného vnitřního trhu a obchod bude podléhat překážkám.

Dopad na HDP by v případě obchodování dle pravidel WTO byl největší z dosud uvedených scénářů. Dle provedené studie se odhaduje, že by pokles v roce 2030 měl být 2,7 %–3,7 % oproti možnosti, kdy by Spojené království setrvalo v EU. Kromě poklesu HDP ve Spojeném království by ale také mohlo dojít k poklesu HDP i v jiných evropských zemích. Například Německo, pro které je Spojené království důležitým obchodním partnerem, by v případě zavedení cel nemuselo projevit zájem se Spojeným královstvím obchodovat.

Další makroekonomický ukazatel, který bude pravděpodobně klesat, je míra zaměstnanosti. Největší nárůst nezaměstnanosti se očekává dle studie v roce 2019. V tomto roce by nezaměstnanost měla vzrůst o 1,2 %–1,7 %. Od roku 2019 by pak nezaměstnanost měla již klesat. V roce 2030 se očekává růst nezaměstnanosti pouze o 0,1 %–0,2 %.

V případě inflace je dle scénáře WTO očekáván postupem času spíše její pokles. Je možné, že důvodem deflace bude opatření britské měnové politiky, která bude chtít bojovat proti aktuálně vysoké inflaci zvyšováním úrokových sazeb. Tento krok by měl za následek pokles investičních výdajů, ale také menší ochotu domácností půjčovat si na statky dlouhodobé spotřeby. Z toho důvodu by mohlo docházet k významnému poklesu cen.

V případě exportu a importu jsou zde rozdíly oproti jiným scénářům značné. Dle nejpesimističtějších scénářů by v roce 2030 mohlo dojít k poklesu v importu a exportu až o 30 %. Pokud budou zavedena cla na dovážené zboží, je možné, že většina zemí, které dováží do Spojeného království, nebude ochotna tato cla platit. Výsledkem by bylo omezení nebo dokonce ukončení dovozu do Spojeného království. Na druhou stranu je možné, že díky brexitu a možnosti uzavřít vlastní

obchodní dohody s ostatními zeměmi získá Spojené království nové obchodní partnery.

4. Návrhy pro hospodářskou politiku Spojeného království

Fiskální politika je v období krize považována za jeden z nejdůležitějších prostředků k překonání hospodářské krize. Je to také metoda, kterou je důležité využít pro návrat k hospodářskému růstu.

Jednou z možností překonání poklesu míry růstu HDP je zvyšování veřejných výdajů. Zvýšením veřejných výdajů dojde ke zvýšení příjmů výrobců, kteří tak následně budou moci zaměstnat více pracovníků. V důsledku toho dojde také k růstu příjmu zaměstnanců, kteří budou moci zvyšovat svoji spotřebu, tudíž dojde k růstu agregátní poptávky. Navíc v důsledku zvýšených příjmů společností mohou i tyto samotné společnosti zvyšovat své investiční výdaje a zvyšovat spotřebu. Nevýhodou zvyšování vládních výdajů je růst deficitu státního rozpočtu. Také zvyšování investičních výdajů společností povede k růstu úrokové míry, což omezuje spotřebitelské výdaje domácností. (Breinek, 2015)

Dalším způsobem, který je využíván vyspělými ekonomikami, je zvyšování nepřímých daní ve prospěch snižování přímých daní. Důvodem pro zvyšování nepřímých daní může být fakt, že jejich navyšování je skryto v navyšování ceny zboží, které nemusí být dramatické a spotřebitelé toto mírné navýšení nebudou brát jako negativum. Na druhou stranu snížení přímých daní se projeví přímo v nárůstu příjmu spotřebitelů. Snížení přímých daní také může do Spojeného království přilákat zahraniční investory.

V rámci monetární politiky je cílem Spojeného království nízká inflace a stabilní hospodářský růst. Inflační cíl je stanoven na 2 % +/- 1 %. (ONS, 2018b) Úroková míra, kterou Bank of England ovlivňuje, se nazývá bankovní nebo také základní úroková míra. Tato základní úroková míra byla na konci roku 2017 zvýšena z 0,25 % na 0,5 %. Při zvyšování úrokových sazeb dojde ke zvýšení nákladů na půjčky, kdy domác-

nosti budou omezovat spotřebu, kterou je nutné financovat pomocí úvěru. Zároveň může také dojít k poklesu spotřebitelských výdajů z důvodu zvyšování splátek, kdy domácnosti budou mít nižší disponibilní příjem. Své investiční rozhodování přehodnocují také firmy, a to z důvodu růstu nákladů, které následně snižují ziskovost investice. Zvyšování úrokových měr zvyšuje také atraktivnost domácích investic pro zahraniční investory, což zvyšuje poptávku po domácí měně (libře) a přináší její zhodnocení.

Všechny výše uvedené následky zvyšování úrokových měr snižují agregátní poptávku a tlačí cenovou hladinu dolů, což snižuje inflaci. Zvýšení úrokových sazeb se již projevilo v poklesu inflace, která ale stále není pod úrovní 2 %. Z tohoto důvodu by Bank of England ještě měla přistoupit ke zvýšení úrokových měr, minimálně na 0,75 %.

Závěr

Cílem této práce bylo určení ekonomických dopadů na zahraniční obchod Spojeného království. Dopady na zahraniční obchod souvisejí především s tím, jakou obchodní dohodu uzavře Spojené království v první řadě s EU a také s ostatními významnými zeměmi, jako je USA nebo Čína. Dle provedené analýzy bylo zjištěno, že nejmenší dopad na zahraniční obchod by mělo vyjednání obchodní dohody, kterou má s EU uzavřeno Norsko. Toto řešení se ovšem jeví jako velmi nepravděpodobné. Plyne to z prohlášení představitelů Spojeného království, především britské ministerské předsedkyně Theresy May. Další možností by pro Spojené království bylo uzavření bilaterální obchodní dohody po vzoru Švýcarska, Kanady nebo Turecka. Toto řešení by mohlo být nejpravděpodobnější. Otázkou ovšem je, v jakých oblastech Spojené království s EU vyjedná spolupráci. Další možností je pro Spojené království členství ve WTO. Toto řešení by pravděpodobně představovalo nejzávažnější ekonomické dopady. Pro zahraniční obchod by byla negativní zvláště skutečnost, že import i export by podléhal celním sazbám.

Použitá literatura

- BARLETT, D. *The Impact of Brexit on UK Foreign Trade* [online]. 2017. [cit. 2018-20-03]. Dostupné z: <http://www.europeanfinancialreview.com/?p=16557>
- BREINEK, P. *Hospodářská politika II. 2.*, přepřac. vyd. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2015. ISBN 978-80-7375-647-5
- CER.ORG.UK. *The economic consequences of leaving the EU*. 2014, s. 19-39 Dostupné z: http://www.cer.org.uk/sites/default/files/smc_final_report_june2014.pdf
- EBELL, M., WARREN, J. *The Long-term Economic Impact of Leaving the EU*. 2016, s. 10–12. Dostupné z: <https://www.niesr.ac.uk/sites/default/files/publications/National%20Institute%20Economic%20Review-2016-Ebell-121-38.pdf>
- ONS.GOV.UK. *UK Balance of Payments* [online]. 2017. [cit. 2018-28-01]. Dostupné z: <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/bulletins/unitedkingdombalanceofpayments/thepinkbook/2017#value-of-uk-goods-exports-and-imports-in-2016-grew-at-the-fastest-rate-since-2010>
- ONS.GOV.UK. *Gross Domestic Product: chained volume measures: Seasonally adjusted* [online]. 2018a. [cit. 2018-10-04]. Dostupné z: <https://www.ons.gov.uk/economy/grossdomesticproduct/gdp/timeseries/abmi/ukeya>
- ONS.GOV.UK. *Inflation and price indices* [online]. 2018b. [cit. 2018-05-05]. Dostupné z: <https://www.ons.gov.uk/economy/inflationandpriceindices>
- WYMAN, O. *The impact of the UK's exit from the EU on the UK-based financial services sector*. 2016, s. 1–24. Dostupné z: http://www.oliverwyman.com/content/dam/oliverwyman/global/en/2016/oct/OW%20report_Brexit%20impact%20on%20Uk-based%20FS.pdf

INTEGRACE TRHU PRÁCE EU

Ing. Jaroslav Havelka

Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů, obor Evropská integrace

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Ing. Jaroslav Havelka

Abstrakt:

Cílem diplomové práce je nalézt způsoby integrace trhu práce EU za účelem podpoření ekonomického růstu EU a snižování nerovnováh v měnové unii. Výsledky analýzy naznačují existenci významných asymetrických reálných mzdových rigidit v EU. Tyto asymetrické rigidity mají za následek vznik závažných nerovnováh na trzích práce v důsledku ekonomických šoků. Dle teorie optimální měnové oblasti by měla k odstraňování vzniklých nerovnováh přispívat zejména migrace pracovní síly. Mobilita pracovníků mezi členskými státy EU je ovšem poměrně nízká. V prostředí vysoce konkurenčního vnitřního trhu a měnové unie může absence mobility pracovní síly vést k zesilování negativních dopadů ekonomických šoků. Důsledkem toho je ohrožení stability EU, resp. eurozóny. Integrace trhu práce EU přitom může přispět dosažení obou vytyčených cílů v podobě stability eurozóny a ekonomického růstu. Jelikož nelze očekávat, že v budoucnosti dojde k výraznějšímu nárůstu mobility pracovní síly v EU, měly by být reformní snahy směřovány k vyšší mzdové flexibilitě.

Abstract:

The aim of this thesis is to discover possible methods of EU labour market integration in order to boost EU economic growth and combat imbalances in a monetary union. The results of the analysis suggest that there are significant asymmetric real wage rigidities among EU Member States which lead to serious labour market imbalances in presence of economic shocks. According to the optimum currency area theory, these imbalances should be dealt with at the level

of labour migration. However, it has been established that cross-country worker migration is relatively low. In the environment of a highly competitive internal market and monetary union, a lack of labour mobility may even amplify existing imbalances. Hence, the stability of the EU and in particular of the euro area could be jeopardised. It is argued that both stability and economic growth could be improved by labour market integration. Since labour mobility is unlikely to improve, a number of reforms towards greater wage flexibility is necessary.

Klíčová slova:

Evropská unie; Asymetrické mzdové rigidity; Přizpůsobovací mechanismy v měnové unii; Trh práce EU

Klasifikace JEL:

E24, F16, F45, F47, F66, J61

Diplomová práce je dostupná zde:

<https://vskp.vse.cz/eid/73176>

Úvod

EU se dlouhodobě potýká se dvěma zásadními problémy. Prvním z těchto problémů je dlouhodobě nízký růst reálného HDP, a to zejména ve smyslu vývoje trendové složky reálného HDP. Druhým problémem, který se bezprostředně dotýká pouze části EU, je otázka značně odlišných úrovní inflace v eurozóně. Divergentní míra inflace totiž vyjadřuje výrazné nerovnováhy mezi členskými státy EU v průběhu procesu ekonomického růstu. Výrazná variabilita inflace dále významně znesnadňuje Evropské centrální bance cílování inflace, kterým je pověřena Smlouvami.

Je tak zapotřebí hledat způsoby, jak se s těmito problémy vypořádat. Významná pozornost je věnována zejména fiskální a sociální unii při současném opomíjení významu národních

trhů práce, či „trhu práce EU“. Je to ovšem právě trh práce EU, který dokáže vysvětlit jak nízký dlouhodobý ekonomický růst EU, tak existenci výrazných nerovnováh mezi členskými státy. Ekonomický význam trhu práce EU se dostává do kontrastu s prostorem, který je této problematice věnován v odborné literatuře. Byť existuje množství literatury, které se věnuje dílčím aspektům trhu práce EU, komplexnější pohled na tuto problematiku je opomíjen. V důsledku toho vznikají jistá „hluchá místa“, která se tato práce snaží vyplnit.

Cílem této práce je nalézt způsob(y), jak integrovat národní trhy práce v trh práce EU za účelem podpoření dlouhodobého růstu a zároveň se vypořádat s krátkodobými nerovnováhami, které tento dlouhodobý růst doprovázejí.

K dosažení tohoto cíle je nezbytná zejména důkladná analýza ekonomicko-institucionálního prostředí národních trhů práce, které se věnují první a druhá část práce. V podmínkách vysoce integrovaného vnitřního trhu a (pro velkou část EU) měnové unie je také nezbytná analýza vzájemné interakce národních trhů práce. V třetí části práce tak dochází k opuštění předpokladu uzavřených ekonomik, který je využit v první části práce, a je umožněna vzájemná interakce národních trhů práce prostřednictvím přímé či nepřímé mobility pracovní síly. Práce je zakončena navržením způsobů, jak EU může prostřednictvím integrace trhu přispívat k dlouhodobému ekonomickému růstu a odstraňování nerovnováh, které tento růst doprovází.

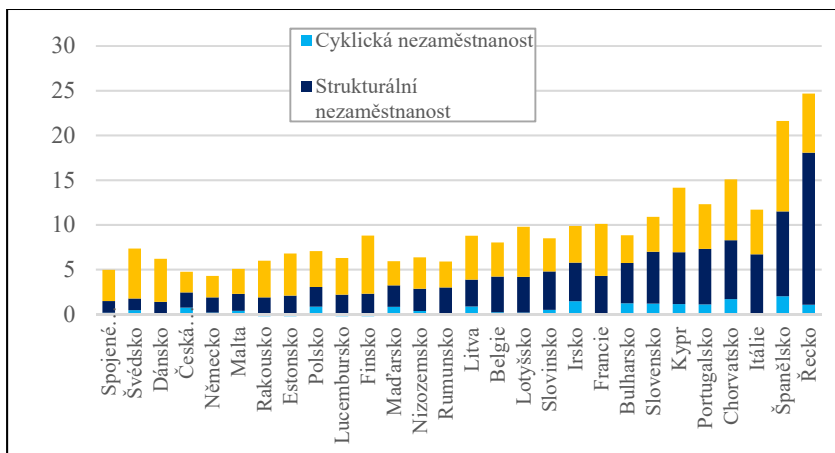
1. Národní trhy práce

Pro kvalifikovanou debatu o integraci trhu práce je zapotřebí znalost poměrně komplikované struktury vztahů mezi národními trhy práce a „společným“ trhem práce EU, který by měl tyto národní trhy práce zastřešovat. Existence 28 odlišných ekonomik ovšem sama o sobě nemusí znamenat, že existuje také 28 odlišných trhů práce. Je zřejmé, že možná integrace trhu práce bude snazší, pokud národní trhy práce nebudou příliš odlišné.

První pohled na národní trhy práce poskytuje analýza přirozené míry nezaměstnanosti. Výrazné rozdíly v přirozené míře nezaměstnanosti mezi ekonomikami EU naznačují existenci poměrně významných rozdílů napříč národními trhy práce. Přirozená míra nezaměstnanosti může být ovšem poměrně zavádějícím ukazatelem, neboť neposkytuje informace o své vnitřní struktuře. Ta se v různých ekonomikách může diametrálně odlišovat. Přirozenou míru nezaměstnanosti lze dále dekomponovat na dva dílčí ukazatele – frikční a strukturální nezaměstnanost. Frikční nezaměstnanost představuje skupinu osob na trhu práce, které jsou nezaměstnané, avšak pouze přechodně, neboť se přesouvají ze zaměstnání do zaměstnání. Pokud předpokládáme, že tato nezaměstnanost není výrazněji škodlivá (Blanchard, Amighini a Giavazzi 2013: 167), měla by být analýza soustředěna zejména na strukturální nezaměstnanost.

Strukturální nezaměstnanost je v této práci chápána jako nezaměstnanost, která vzniká v důsledku dlouhodobého nesouladu mezi nabídkou a poptávkou po práci (viz např. také Mankiw 2009: 169). V čistě neoklasickém světě by taková nezaměstnanost dlouhodobě neměla existovat. Jak dokazuje ovšem níže uvedený graf č. 1, realita je naprosto odlišná.

Graf č. 1: Rozklad míry nezaměstnanosti, 2016 (%)

Zdroj: Vlastní výpočet. Data: Eurostat (2018).

Lze jistě namítnout, že existence strukturální nezaměstnanosti v roce 2016 je pozůstatkem nedávné Velké recese a v horizontu několika let by se měla vytratit. Ačkoliv je tento scénář možný, je vysoce nepravděpodobný, což plyne i z pohledu na historická data. Relativně vysoká míra strukturální nezaměstnanosti v EU je dlouhodobě přetrvávajícím jevem, který má kořeny v sedmdesátých letech minulého století (Blanchard 2005: 3). Dlouhodobě přetrvávající nezaměstnanost navozuje myšlenku, že se trhy práce zcela nevyčistí ani v dlouhém období.

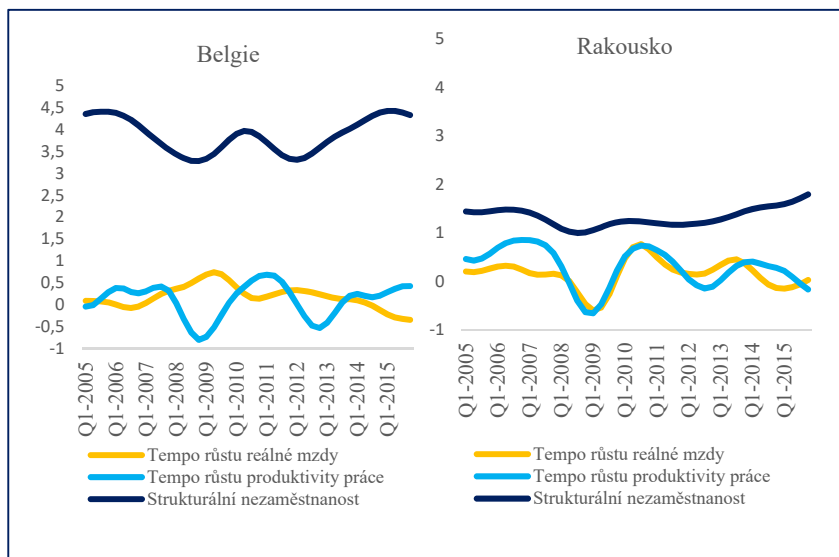
Provedená analýza trhu práce v dlouhém období konstatuje existenci poměrně výrazných rozdílů ve výši strukturální nezaměstnanosti, produktivity práce a reálných mezd mezi ekonomikami EU. V souladu s neoklasickým modelem růstu státy s vyšší produktivitou práce dosahují vyšších reálných mezd. Ve sledovaném období nicméně došlo k výrazné konvergenci v úrovni produktivity práce a reálné mzdy. V neoklasické teorii ekvivalentní vztah mezi růstem produktivity práce a růstem reálných mezd platí v hrubých obrysech také při analýze těchto ukazatelů v čase. Nicméně, existují ekonomiky se

spíše uvolněnou mzdovou politikou, a naopak také ekonomiky sledující střídmy růst mezd v porovnání s dlouhodobým růstem produktivity práce. Vztah mezi strukturální nezaměstnaností a růstem produktivity práce a růstem reálných mezd je tak v dlouhém období nejasný.

I přes relativně shodný pohyb reálných mezd a produktivity práce v dlouhém období mohou v krátkém období existovat poměrně výrazné odchylky v jejich vzájemném vývoji, které vznikají v důsledku hospodářského cyklu. Lze tak předpokládat, že existence strukturální nezaměstnanosti je spíše než následkem dlouhodobého vývoje sledovaných veličin důsledkem nahodilých šoků, které mají za následek skokový nárůst strukturální nezaměstnanosti. Je pak otázkou, jak trhy práce na tyto šoky dokážou reagovat a předcházet vzniku strukturální nezaměstnanosti, případně přispívat k návratu strukturální nezaměstnanosti na její původní úroveň.

Významné odchylky v pohybu reálných mezd a produktivity práce v krátkém období dokládá provedená analýza. Existují ekonomiky, které nedokážou dostatečně rychle reagovat na šoky v produktivitě práce prostřednictvím reálných mezd, v důsledku čehož skokově narůstá strukturální nezaměstnanost. Neschopnost reakce prostřednictvím reálných mezd je poté důsledkem reálných mzdových rigidit. Na druhé straně ovšem existují ekonomiky, ve kterých reálné mzdy reagují relativně pružně na šoky v produktivitě práce. Tyto ekonomiky tak do značné míry předchází nárůstům strukturální nezaměstnanosti během nepříznivého ekonomického vývoje. Lze tak uvažovat relativně nízkou úroveň reálných mzdových rigidit v těchto ekonomikách. Rozdíly mezi ekonomikami na příkladech Belgie (relativní přítomnost reálných mzdových rigidit) a Rakouska (relativní absence mzdových rigidit), pokud jde o vývoj reálných mezd a produktivity práce, dokládá níže uvedený graf č. 2.

Graf č. 2: Vývoj makroekonomických ukazatelů na trhu práce Rakouska a Belgie, 2005–2015 (%)

Zdroj: Vlastní výpočet. Data: Eurostat (2018), OECD (2018).

Z výše uvedeného grafu a analýzy dat pro další ekonomiky vyplývá relativně podobný vývoj produktivity práce během recese, kdy produktivita práce typicky poměrně strmě klesá. Naopak zásadní rozdíl je třeba spatřovat ve vývoji reálných mezd. Na základě analýzy vývoje reálných mezd během expanze před Velkou recesí a během následné recese byly identifikovány čtyři skupiny ekonomik. První skupinu ekonomik představují Polsko, Česká republika, Litva, Rakousko, Švédsko, Spojené království. Jde o ekonomiky s poměrně flexibilní reakcí reálných mezd na pokles produktivity práce. Chování reálné mzdy v těchto zemích naznačuje relativně nízkou přítomnost reálných mzdových rigidit. Ve druhé skupině ekonomik jsou zastoupeny Estonsko, Maďarsko, Slovinsko, Německo a částečně také Lotyšsko. Tyto ekonomiky vykazují částečnou flexibilitu reálných mezd. Třetí skupinu tvoří Lucembursko, Portugalsko, Řecko. V těchto ekonomikách byl charakteristický mírný pokles reálné mzdy během expanze

doprovázený výrazným poklesem reálné mzdy během recese. V poslední skupině ekonomik se nacházejí státy s dlouhodobě rostoucí reálnou mzdou, jako jsou např. Španělsko, Irsko, Dánsko, Belgie, Francie a Itálie. Pro většinu těchto ekonomik dokonce platí, že reálná mzda roste v recesi rychleji než v expanzi, což naznačuje procyklické chování reálné mzdy. K více exaktnímu popisu reálných mzdových rigidit byl vytvořen jednoduchý VAR model. Odhadnuté parametry modelu naznačující sílu reálných rigidit do značné míry odpovídají průběhu vývoje reálných mezd během expanze a recese.

Není překvapením, že strukturální nezaměstnanost během recese výrazně roste v ekonomikách, kde dochází k růstu reálné mzdy v důsledku přítomnosti reálných mzdových rigidit. Z dat je ovšem také zřejmé, že strukturální nezaměstnanost rostla i v ekonomikách, které dokázaly reálnou mzdou během recese snižovat. Z provedené analýzy bylo zjištěno, že poklesy reálné mzdy v těchto ekonomikách nebyly dostatečné, aby zabránily nárůstu strukturální nezaměstnanosti.

2. Instituce na trzích práce a modely trhů práce

Příčiny odlišného chování národních trhů práce, zejména pokud jde o vývoj reálných mezd, lze spatřovat především v rozdílných institucích napříč národními trhy práce (viz např. Blanchard 2005: 17). Je ovšem třeba konstatovat, že vliv jednotlivých institucí na vývoj makroekonomických veličin nelze vykládat samostatně, nýbrž v kontextu celého institucionálního nastavení trhu práce. Znalost základních odlišností v institucionálním uspořádání je nicméně nezbytná pro pochopení hlavních determinantů vývoje reálných mezd a strukturální nezaměstnanosti.

Klíčový význam pro divergentní vývoj reálných mezd napříč EU má především rozmanitost systémů kolektivního vyjednávání. O vztahu kolektivního vyjednávání a reálných mzdových rigidit pojednává rozsáhlá literatura. Pozitivní vztah mezi pokrytím kolektivními smlouvami a reálnými rigiditami identifikovali např. Babecký et. al. (2009: 15) nebo Dickens et. al.

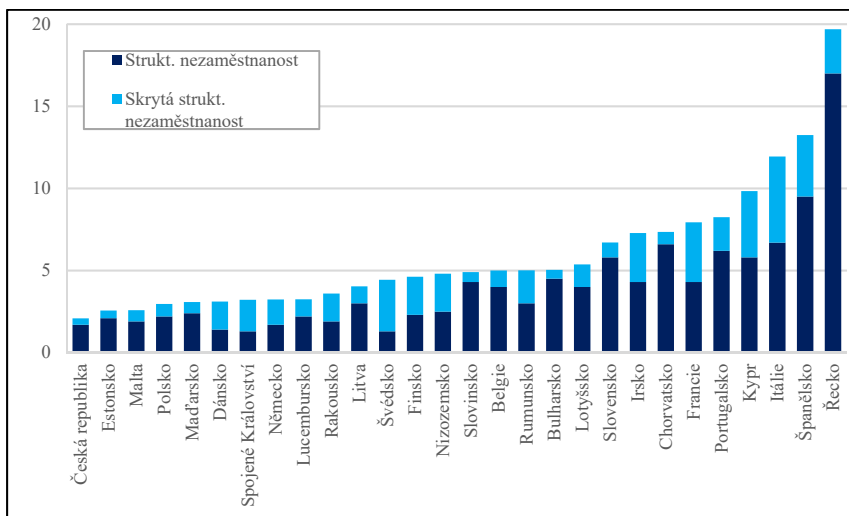
(2007: 196). Pro EU15 je obecně charakteristická vyšší odborová angažovanost a vyšší pokrytí kolektivními smlouvami (Skandinávie, Rakousko), popř. relativně nízká odborová angažovanost při vysokém pokrytí kolektivními smlouvami, které vzniká v důsledku legislativního rozšiřování závaznosti kolektivních smluv (Německo, Španělsko, Francie, Itálie, Nizozemsko). To vede k vyššímu výskytu reálných mzdových rigidit v těchto ekonomikách. Naopak pro EU13 je charakteristická relativně nízká odborová angažovanost s nízkým pokrytím kolektivními smlouvami, která přispívá k flexibilitě reálných mezd. S nižší mzdovou flexibilitou je spojena delší doba platnosti kolektivních smluv, která je typická zejména pro země EU15. Rozdělení na EU15 a EU13 ovšem není výlučné. Například Spojené království vykazuje podstatně flexibilnější reálné mzdy v porovnání s EU15, naopak Slovinsko se odlišuje od zbývajících ekonomik EU13 podstatněji vyšší rigiditou reálných mezd.

Vedle toho má zásadní význam pro odlišný vývoj vykazované strukturální nezaměstnanosti existence flexibilních forem práce v podobě např. částečných úvazků. Jejich existence je obvykle v literatuře chápána jako pozitivní, neboť pomáhají se začleněním znevýhodněných skupin obyvatelstva (ženy, studenti, starší obyvatelé) do dění na trhu práce (Buddelmeyer, Mourre a Ward 2004: 17). Stranou zájmu mnohdy zůstávají negativní stránky částečných úvazků, zejména tzv. „nedobrovolné částečné úvazky“. Jde o nucené přijetí částečného úvazku z důvodu, že se dotyčnému pracovníkovi nepodařilo sehnat plný pracovní úvazek. Existence těchto nedobrovolných úvazků je potenciálně spojena se strukturální nezaměstnaností, neboť při dlouhodobém převisu nabídky práce nad poptávkou po práci musí firmy určitým způsobem přidělovat nedostatková pracovní místa mezi zaměstnance (Mankiw, 2009: 169). Toto přidělování může probíhat právě přes nedobrovolné částečné úvazky. Existuje řada důvodů, proč je výhodnější štěpit plné úvazky na částečné. Řada ekonomik využívá částečné úvazky, resp. „duální trh práce“, jako způsob řešení, popř. předcházení

strukturální nezaměstnanosti. Toto tvrzení dokládá provedená regresní analýza, prostřednictvím které bylo zjištěno, že nárůst strukturální nezaměstnanosti je v téměř všech ekonomikách EU spojen s nárůstem zaměstnanosti prostřednictvím částečných úvazků, byť míra využívání částečných úvazků se výrazně liší napříč ekonomikami EU. Existenci nedobrovolných částečných úvazků tak lze považovat za „skrytou“ strukturální nezaměstnanost. Ta je důsledkem štěpení plných úvazků na nedobrovolné částečné úvazky jako způsob předcházení vykazované strukturální nezaměstnanosti. Nedobrovolné částečné úvazky přitom samotný důvod vzniku nerovnováhy na trhu práce neřeší, naopak pouze skrývají jeho symptomy (tj. vykazovanou strukturální nezaměstnanost). Na nedobrovolné částečné úvazky, resp. jejich část,¹ je tak třeba nahlížet jako na skrytou strukturální nezaměstnanost. Výši potenciální strukturální nezaměstnanosti, která je součtem vykazované a skryté strukturální nezaměstnanosti, zobrazuje graf č. 3. Výrazný vliv nedobrovolných částečných úvazků na nízkou vykazovanou míru strukturální nezaměstnanosti lze spatřovat zejména v Dánsku, Spojeném království, Německu, Rakousku, Švédsku, Finsku, Irsku, Francii, Kypru a Itálii.

¹ Při vyčíslení skryté strukturální nezaměstnanosti je pracováno s předpokladem, že namísto jedné plnohodnotně zaměstnané osoby a jedné nezaměstnané osoby jsou zaměstnány obě osoby na nedobrovolný částečný úvazek. Výše skryté strukturální nezaměstnanosti je tak polovinou zaměstnanosti, kterou je dosaženo přes nedobrovolné úvazky.

Graf. č. 3: Strukturální nezaměstnanost a skrytá strukturální nezaměstnanost, 2016 (% ekonomicky aktivních)

Zdroj: Vlastní výpočet. Data: Eurostat (2018).

Závěrem této kapitoly byly národní trhy práce rozděleny na základě podobnosti vývoje makroekonomických ukazatelů a ukazatelů kvantifikujících instituce na trhu práce do několika skupin, které vykazují relativně podobné charakteristiky. Na základě analýzy bylo identifikováno sedm shluků, které představují tzv. „modely trhů práce“. Jde o modely Středoevropský, Balkánský, Pobaltský, Anglosasko-Germánský, Skandinávský, Románský a Středoevropský.

3. Trh práce EU

Analýza v přechodných kapitolách uvažovala dění na trzích práce uzavřených ekonomik. V socio-ekonomické realitě EU je situace o poznání složitější, neboť národní trhy práce se navzájem ovlivňují. Pro další úvahy je tak zapotřebí opustit předpoklad uzavřených ekonomik a umožnit zahrnout do analýzy mezinárodní mobilitu pracovní síly, která v EU může probíhat přímo, tedy na základě volného pohybu pracovníků či volného pohybu služeb (tzv. vysílání pracovníků), nebo nepřímo,

prostřednictvím volného pohybu zboží, či zbývajících oblastí volného pohybu služeb.

Mobilita pracovní síly by na trhu práce EU měla sledovat dva odlišné cíle. Za prvé by mělo docházet k přesunu pracovníků mezi ekonomikami s relativním přebytkem práce do ekonomik s jejím nedostatkem. Za druhé by měly migrační toky reagovat na ekonomický cyklus prostřednictvím přesunů pracovníků z rigidních trhů práce do více flexibilních, neboť rigidní trhy by měly více pocítovat negativní dopady ekonomických šoků.

Ačkoliv má mobilita pracovníků potenciál přispívat k ekonomickému růstu EU, její hodnoty jsou poměrně nízké. Naopak mobilita nepřispívá k odstraňování asymetrického vývoje v rámci měnové unie, neboť mobilita mezi členskými státy je determinována převážně životní úrovní a jazykově-kulturními faktory. Vedle migrace pracovníků nicméně existuje také specifická forma krátkodobé migrace pracovníků v podobě vysílání pracovníků v rámci poskytování služeb. Analyzovaná data odhalují pozitivní vývoj směrem k možnosti využívání vysílání pracovníků v reakci na asymetrické šoky. Z teoretického pohledu by vysílání pracovníků mělo být podstatně flexibilnějším nástrojem než migrace pracovníků. K tomuto závěru vede několik důvodů. Zatímco migrující pracovník musí hledat v zahraničí práci sám, práci pro vysílané pracovníky hledá zaměstnavatel. Je pravděpodobné, že zaměstnavatel sežene práci, resp. zakázky v zahraničí snadněji, neboť má k dispozici větší administrativní zázemí v porovnání s migrujícím pracovníkem. Stejně tak v případě vysílání pracovníků do značné míry odpadá jazyková bariéra (alespoň v případě části odvětví služeb, jako je např. stavebnictví), neboť postačuje, aby cizím jazykem hovořil např. pouze vedoucí pracovník.

Otázce vysílání pracovníků je na úrovni EU věnována mimořádná pozornost. Ovšem nikoliv v souvislosti s užitečností vysílání pracovníků jako nástroje přizpůsobování se asymetrickým šokům. Vysílání pracovníků je předmětem ostrých

střetů mezi „starými“ a „novými“ členskými státy EU v souvislosti s tzv. „sociálním dumpingem“. Na základě analýzy různých definic sociálního dumpingu, se kterými se lze setkat v literatuře, je třeba konstatovat, že celá podstata sociálního dumpingu se týká *de facto* otázky konkurence mezi „vysokopříjmovými“ a „nizkopříjmovými“ ekonomikami. Sociální aspekt zde hraje pouze vedlejší roli. V pozadí sporu je tak otázka, zda „nové“ země EU mohou využívat své komparativní výhody v podobě nízkých nákladů práce. Na druhé straně mají tyto státy komparativní nevýhodu v podobě nižší produktivity práce a zvýšených administrativních nákladů při vysílání pracovníků do jiných členských zemí EU. Neochota „starých“ členských států EU přistoupit k liberalizaci vysílání pracovníků signalizuje snahu těchto ekonomik snižovat obecně vysokou míru strukturální nezaměstnanosti, která vzniká na trzích práce v důsledku silných reálných mzdových rigidit. Země EU15 se snaží využít každý možný nástroj, který pomůže snížit nezaměstnanost, s výjimkou reformy rigidních systémů vyjednávání o mzdách. Omezování volného pohybu pracovníků sleduje stejný cíl jako podpora (nedobrovolných) částečných úvazků. Nicméně je zapotřebí poukázat na skutečnost, že členské státy EU15 jsou značně nekonzistentní ohledně svých názorů na sociální dumping. Analýza v předchozích částech práce odhalila, že státy EU15 vybudovaly poměrně rozsáhlé duální trhy práce s flexibilními formami zaměstnávání, které je taktéž třeba chápat jako sociální dumping, což ostatně zmiňuje i např. European Parliament (Evropský parlament, 2017: 3), podle kterého lze *„sociální dumping pozorovat také na národní úrovni, příkladem může být využívání levnějších a více zranitelných dočasných a agenturních pracovníků.“*

Vzhledem k současné podobě EU, resp. eurozóny, která se skládá z ekonomik s asymetrickými reálnými mzdovými rigiditami na trzích práce, je třeba konstatovat, že v důsledku symetrických šoků vznikají při absenci mobilní pracovní síly asymetrické reakce napříč ekonomikami EU. Současná podoba integrace trhů práce umožňuje rychlejší přizpůsobení

ekonomik s relativně flexibilními mzdami na úkor ekonomik s rigidními mzdami.

4. Možnosti integrace trhu práce EU

Závěrem bylo navrženo několik možností, jak přispět k odstraňování problémů, kterým EU, resp. eurozóna v současnosti čelí, a přispět tak k odbourání nerovnováh mezi členskými státy a dlouhodobému ekonomickému růstu. **Omezování ekonomické integrace, resp. ukončení projektu společné měny a návrat k národním měnám**, sice umožňuje řešit nerovnováhy mezi národními trhy práce prostřednictvím pohybu měnových kurzů. Avšak za cenu upřednostnění krátkodobé rovnováhy před dlouhodobým ekonomickým růstem. **Decentralizovaný způsob integrace trhu práce EU** představuje působení tržních sil vedoucí k postupné integraci národních trhů práce. Pro působení tržních sil je ovšem zapotřebí nejprve vytvořit prostor v podobě skutečně fungujícího vnitřního trhu, zejména prostřednictvím liberalizace volného pohybu služeb (zejména vysílání pracovníků) a volného pohybu osob. Jelikož se zdá vysoká mobilita pracovní síly ve smyslu teorie OCA pouhou utopií, je třeba uvažovat následky vyšší integrace vnitřního trhu na proces přizpůsobování se šokům s asymetrickými dopady. Takové následky zahrnují především závažnější, byť kratší nerovnováhu v případě asymetrického šoku v důsledku vnitřní devalvace v ekonomikách s flexibilními mzdami. Vysoká nezaměstnanost na rigidních trzích práce by měla mít dva navzájem úzce spojené důsledky, konkrétně zvýšenou emigraci a reformy národního trhu práce. Dle Pissaridise (2008: 6) je *„migrate v integrovaném světě potenciálním spouštěčem reformem.“* Rigidní trhy práce jsou nuceny k přijetí reformem trhu práce. V takovém případě by mělo dojít ke konvergenci národních trhů práce směrem k jednotnému modelu. V případě absencí reformem se jeví jako pravděpodobné selhávání sociálních systémů, státní bankroty a ohrožení integrity EU, resp. eurozóny. **Centralizovaný způsob integrace trhu práce EU** představuje harmonizaci sociální politiky, resp.

politik trhu práce na úrovni EU. Tento způsob je smířením s nemožností splnění Mundellova kritéria mobilní pracovní síly. Proto je k přizpůsobení zapotřebí flexibilita mezd a cen, a to pokud možno na stejné úrovni napříč ekonomikami EU. Toho lze dosáhnout prostřednictvím částečné harmonizace institucionálního prostředí národních trhů práce. Částečná harmonizace ovšem nemusí nutně vést k unifikaci institucí na trzích práce napříč ekonomikami EU. Na základě provedené analýzy je zřejmé, že existence jednotného modelu trhu práce je stále konzistentní s výraznými rozdíly v institucionálním upřádání národních trhů práce.

Závěr

V EU existuje výrazná divergence mezi národními trhy práce, zejména pokud jde o vývoj reálných mezd a strukturální nezaměstnanosti. To je důsledkem odlišných institucionálních rámců napříč národními trhy práce. Zároveň ovšem existují skupiny národních trhů práce, které se chovají relativně podobně, v důsledku čehož lze identifikovat „modely trhů práce“. Vzhledem k vysoce konkurenčnímu prostředí v podobě vnitřního trhu se národní trhy práce vzájemně ovlivňují, v důsledku čehož vzniká socio-ekonomické pnutí mezi členskými státy EU. Současný stav integrace je z dlouhodobějšího hlediska zjevně neuspokojivý. Je tak třeba hledat cesty, jak překonat problémy, které jsou jeho důsledkem. Ačkoliv existuje řada možných řešení, je otázkou, zda se EU jednou z navržených cest vydá. Současný vývoj naznačuje, že krátkodobé národní zájmy mnoha členských států převyšují nad dlouhodobou vizí fungující EU, jejíž součástí je i měnová unie. Při zachování současného stavu je ovšem jen otázkou času, kdy další šok rozkolísá vývoj v EU a prohloubí již v současnosti značné nerovnováhy mezi ekonomikami EU. V současné podobě není EU, resp. eurozóna schopna bránit se negativním dopadům, které vyplývají z globalizované světové ekonomiky. Pokud se chce EU současným i budoucím rázně postavit čelem, je zřejmé, že potřebuje integrovaný trh práce.

Použitá literatura:

- BABECKÝ J., et. al. (2009): *Downward Nominal and Real Wage Rigidity: Survey Evidence from European Firms*. ECB Working Paper Series, No. 1105. ISSN 1725-2806.
- BLANCHARD, O. (2005): *European Unemployment: the Evolution of Facts and Ideas*. NBER Working Paper, No. 11750. ISSN 0898-2937.
- BLANCHARD, O., AMIGHINI, A., GIAVAZZI, F. (2013): *Macroeconomics: a European perspective*. 2nd edition. Harlow, England: Pearson, 2013. ISBN 978-0-273-77168-5.
- BUDELMEYER, H., MOURRE, G., WARD, M. (2004): *Recent Developments in Part-Time Work in EU-15 Countries: Trends and Policy*. IZA Discussion Paper Series, No. 1415. ISSN: 2365-9793.
- DICKENS, W. T., et. al. (2007): *How Wages Change: Micro Evidence from the International Wage Flexibility Project*. Journal of Economic Perspective, Vol. 21, No. 2, s. 195–214. ISSN 0895-3309.
- EUROSTAT (2018a): *Database* [online]. Luxembourg: Eurostat, 2018. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
- MANKIW, N. G. (2009): *Macroeconomics*. 7th ed. New York, NY: Worth Publishers, © 2009. ISBN 1-4292-1887-8.
- OECD (2018a): *OECD.Stat* [online]. Paris: OECD, © 2018. [cit. 25.4.2018]. Dostupné z: <http://stats.oecd.org/>.
- PISSARIDES, C. A. (2008): *The Labour Market and the Euro*. Cyprus Economic Policy Review, Vol. 2, No. 1, s. 3-9.

SBLIŽOVÁNÍ CENOVÝCH HLADIN MEZI ČLENSKÝMI ZEMĚMI EUROZÓNY V OBDOBÍ LET 1995–2016

Ing. Hana Hrňová

*Mendelova univerzita v Brně, Provozně ekonomická fakulta,
obor Finance a investiční management.*

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Ing. Hana Hrňová

Abstrakt:

Diplomová práce se zabývá cenovou konvergencí ve státech eurozóny. První část nabízí rešerši literatury, která se tomuto tématu věnuje. Druhá část se soustředí na vliv členství v eurozóně na cenovou konvergenci. Je použita metoda difference in differences k zjištění, zda mělo členství v eurozóně v časovém horizontu od roku 1995 do roku 2016 pozitivní a významný vliv na zvyšování cenové konvergence členských zemí. Tato analýza je provedena na několika produktových skupinách. Třetí část práce zkoumá, zda měla krize eurozóny vliv na trend cenové konvergence. Je použita metoda analýzy časové řady ve snaze zachytit zlom v trendu vývoje konvergence korespondující s krizí. Závěrem jsou shrnuty výsledky, které jsou porovnávány s ostatními studiemi.

Abstract:

This master's thesis addresses price convergence in euro-area Member States. The first part offers a literature review of the issue, while the second part focuses on the impact of euro area membership on price level convergence. This thesis uses the difference-in-differences approach to capture that impact in the time period of 1995 to 2016 by comparing states that are not members; this analysis is performed on several product groups. The third part of the thesis describes the influence of the euro area crisis on the convergence. For this it uses a time series data analysis to find a break in the trend which would correspond with the crisis. And lastly there is a summary and

a discussion of results, comparing them to results of similar studies.

Klíčová slova:

Eurozóna, cenová konvergence, difference in differences, evropská dluhová krize

Klasifikace JEL:

C31, C32, F36, F47, G01

Diplomová práce je dostupná zde:

https://is.mendelu.cz/lide/clovek.pl?zalozka=13;id=1752;studium=93256;zp=61478;download_prace=1;lang=cz

Úvod

V příštím roce evropská měnová unie dosáhne dvacátého výročí fungování společné měny. Jednotná měna měla vést ke stabilizaci měnových kurzů a snížení úrokových měr. Pomocí eliminace kurzového rizika a snižování transakčních nákladů má společná měna zlepšit mezinárodní obchod, kapitálovou mobilitu a vést k ekonomickému růstu, což má v konečném důsledku vést k ekonomické konvergenci méně vyspělých zemí k zemím vyspělejší.

Projekt eurozóny se jeví být velmi úspěšný v oblasti stanovení rámce pro tvorbu monetární politiky a hlubší formy měnové integrace, a to i přesto, že ne všem zemím se podařilo úspěšně udržet míru fiskální disciplíny (viz například případ Řecka). V první dekádě fungování společné měny státy profitovaly z nízkých úrokových sazeb a nízké očekávané míry inflace. Nicméně fiskální politiky jednotlivých zemí se ukázaly jako pro-cyklické, což v kombinaci s nedostatečným finančním dohledem následně vedlo k výkyvům v konkurenceschopnosti jednotlivých států a rostoucí kapitálové toky se staly destabilizační silou.

Dvojitá krize, která postihla eurozónu v druhé dekádě platnosti společné měny, tedy po roce 2007, následována

hlubokou recesí zejména ve státech jižní Evropy, byla pro eurozónu velkou zkouškou, která prověřila soudržnost a podtrhla slabé stránky systému. Upozornila na destabilizační tlaky, jimiž se staly nedostatečná mobilita pracovní síly, úroveň zadlužení, různá míra konkurenceschopnosti, přeshraniční toky kapitálu a další. Dle mnohých autorů krize také zpochybnila stabilitu monetární unie, která je podmíněna schopností vypořádat se se systematickým rizikem bez možnosti využívání vlastní monetární politiky nejen v čase růstu, ale i krize.

Hlavním cílem práce je zjistit velikost a směr vlivu členství v eurozóně na cenovou konvergenci členských zemí za pomoci metody difference in differences. Dílčím cílem je zjištění, zda tato cenová konvergence byla ovlivněna dluhovou krizí eurozóny, jež propukla v roce 2011. Pro tyto účely je použita metoda analýzy zlomu časové řady.

Vliv jednotné měny na sblížování cenové hladiny: teoretická východiska

Přestože společná měna neodstraní například transportní náklady, přinejmenším eliminace transakčních nákladů, eliminace rizika volatility měnových kurzů nebo zvýšení cenové transparency by měly být dostatečné impulsy ke snížení cenových rozdílů. Cenová konvergence potom napomůže zlepšení intenzity obchodu a hospodářské soutěže. Existují studie, jež předkládají závěry, dle kterých země se stejnou měnou mají mezi sebou dvojnásobný objem obchodů, než je tomu u zemí s různými měnami. (Wincoop, 2001)

Dalším subjektem, u něhož lze očekávat stimulaci cenové konvergence, je společná měnová politika. V odvětví neobchodovatelných statků, podle Balassa-Samuelsonova efektu (Allington, 2005), konvergence a růst obchodu vedou k vyšší úrovni produktivity v oblasti obchodovatelných statků, a působí i na růst mezd. Toto zvýšení mezd se pak „přelije“ i do odvětví neobchodovatelných statků, což působí pozitivně na inflaci. Nárůst v produktivitě je vyšší v zemích s nižšími cenami, tím pádem bude docházet k pohybu cen směrem ke konvergenci.

Vybrané empirické studie zabývající se vlivem jednotné měny na sbližování cenové hladiny

Lutz (2003) provedl analýzu skupiny několika produktů, jako například ceny Big Mac. Použil odhad regresní rovnice postavený na principu modelu difference in differences. Autor neprokázal významnost tohoto vlivu. Nevýhodami jeho studie byly poměrně krátká časová řada a existence eura pouze v bezhotovostním styku, které mohly zapříčinit nevýznamný vliv na cenový vývoj. Allington a kol. (2005) zkoumali cenovou konvergenci u členů a nečlenů eurozóny a zjistili významnou měnovou konvergenci v období zavedení společné měny. Stejně jako v této práci, je i zde použita metoda difference in differences. Snižování cenových rozptylů je v práci zřejmé zejména u obchodovatelných výrobků. Sturm a kol. (2009) ověřili hypotézu, že se zavedením společné měny došlo k růstu integrace trhu a poklesu cenových rozdílů. V práci využívali ekonometrické výpočty σ – konvergence a β – konvergence. Tento považovali za méně vypovídající, protože bylo možno najít země s vysokou cenovou úrovní a malým tempem růstu cen a zároveň země, jejichž cenová úroveň byla nižší a růst signifikantní, přičemž nedošlo ke spojení na stejnou cenovou úroveň. Tento nedostatek byl řešen sigma konvergencí, která značí sbližování na stejné úrovni, a proto je pro vyhodnocení pozice dobré se zaměřit na obě proměnné současně. Dimitry Kulikov (2014) se ve své práci zabýval působením Zákona jedné ceny na země eurozóny v období 2008–2012. K výpočtům použil logaritmickou lineární regresi napříč produktovými kategoriemi. Ceny jsou dle autora determinovány relativní úrovní příjmů, ekonomickým růstem a spotřebitelskými preferencemi a teorii prokázal na území jednotlivých regionů. Londáková (2015) se zaměřila na dlouhodobý vývoj variace cenových hladin členů a nečlenů eurozóny. U obou skupin našla konvergenční tendence, avšak popisuje rozdílný vývoj v reakci na světovou finanční krizi. Hoeberichts a Stokman (2016) měřili cenovou disperzi jako standardní odchylku logaritmu cenových úrovní zemí ke zjištění dlouho-

dobé a krátkodobé cenové úrovně. Zjistili, že cenová úroveň zemí eurozóny konverguje od roku 1960 až do roku 2010. Jako determinanty vyhodnotili nízkou volatilitu měnových kurzů, nízký rozptyl důchodů a vysoký stupeň otevřenosti evropských ekonomik. Opětovné oddalování cenových hladin v roce 2010 autoři připisují vlivu evropské dluhové krize a nedostatečnému stupni hospodářské unie.

Metoda difference in differences

V práci je použita metoda difference in differences, která je v ekonomické literatuře využívána k hodnocení vlivů politických opatření tím, že kombinuje přístupy before-after a cross-sectional. Neboli výsledky před a po zavedení určitého opatření, a zároveň metoda srovnává skupinu, na níž se vztáhlo určité opatření, se skupinou kontrolní, kde opatření zavedeno nebylo. V práci je formulována rovnice a ekonometricky jsou odhadnuty její koeficienty. Základní tvar této rovnice, který je možno nalézt v pracích Lutze (2003), Kattumanna (2008) a Kociána (2016), je následující:

$$CV_{g,p,t} = \alpha + \beta_1 \times EMU + \beta_2 \times post99 + \beta_3 \times post99 \times EMU + \gamma_1 \times \tau + \gamma_2 \times \tau \times post99 + \gamma_3 \times \tau \times EMU + \gamma_4 \times \tau \times post99 \times EMU + \sum_{k=1}^2 \delta_k \times Z_{g,t,k}^m + \varepsilon_{g,p,t}$$

Hlavní proměnné:

- **CV** – jako závislá proměnná rovnice byl zvolen koeficient variace národních indexů srovnatelné cenové úrovně.
- **g** $\in \{0,1\}$ rozlišuje, zda jde o sledovanou skupinu zemí, či kontrolní skupinu.
- **p** $\in [0..P]$, kde P značí počet produktových skupin.
- **t** $\in [1..T]$, kde T značí počet časových období.
- **EMU** je dummy proměnná nabývající hodnot 0 pro skupinu zemí mimo eurozónu (kontrolní skupina) a 1 pro skupinu zemí patřících do eurozóny (sledovaná skupina).

- **post99** je dummy proměnná nabývající hodnot 0 pro pozorování spadající před rok 1999 a 0 pro pozorování z roku 1999 a pozdější.
- τ značí časový trend.
- ε značí chybový člen.

K izolaci efektu vstupu do eurozóny je třeba zachytit faktory ovlivňující rozdílně sledovanou a kontrolní skupinu. Proto je, dle doporučení Wolszczak-Derlacz (2008), regresní rovnice obohacena o proměnné (v rovnici označené jako $Z_{g,t,k}^m$), které působí rozdílně na obě skupiny států a které jsou proměnlivé v čase. Faktory, jež jsou identifikovány jako variabilní jak v čase, tak napříč skupinami zemí, jsou následující:

- Standardní odchylka míry inflace, zachycující rozdíly pohybu lokálních cen mezi skupinami a zároveň zachycující rozdíly v monetárních podmínkách jednotlivých zemí
- Standardní odchylka míry růstu výstupu ekonomiky, zachycující úroveň korelace ekonomického cyklu

Efekt vstupu do eurozóny na cenovou disperzi je v tomto modelu zachycen nejen **koeficientem β_3** , který vyjadřuje „jednorázový“ vliv vstupu do eurozóny ($\text{post99} \cdot \text{EMU}$), ale především **koeficientem γ_4** , který měří časový trend změny v disperzi cen po vstupu do eurozóny. Pokud zavedení eura způsobí okamžité přizpůsobení cen, lze očekávat, že hodnoty koeficientu β_3 budou dosahovat záporných a statisticky významných hodnot. Vzhledem k předpokladu strnulých cen vyskytujících se v makroekonomických modelech lze očekávat, že tento efekt bude velice výrazně utlumen. Hodnota koeficientu γ_4 pak bude indikovat změnu trendu v cenové disperzi. Záporné hodnoty tohoto koeficientu budou značit změnu směrem k vyšší cenové konvergenci, kladné hodnoty naopak.

Metoda analýza zlomu časové řady

Pro zjištění, zda měla krize eurozóny vliv na cenovou konvergenci, je použita analýza trendu a ověření, zda existuje zlom. K modelování časové řady je využit jednorozměrný model, který je možno rozdělit na trendovou, sezónní, cyklickou a náhodnou složku (Turečková, 2013). Vzhledem k charakteru dat je zjišťována pouze trendová složka časové řady.

Časovou řadu obsahující trend lze zapsat následovně:

$$y_t = \beta_0 + \beta_0 t + \varepsilon,$$

kde $(\beta_0 + \beta_0 t)$ reprezentuje lineární trend a lze jej považovat za ukazatel směru dlouhodobého vývoje sledované proměnné.

Nedílnou součástí klasické analýzy časových řad je i testování, zda v jejím průběhu nedochází ke změně v trendu, tj. ke zlomu. Dle Brooks (2008) může být příčinou výskytu strukturálního zlomu kupříkladu změna v politické situaci či neočekávaný šok v ekonomice. Byla tedy ověřována hypotéza, zda v období, kdy k jednomu z těchto ekonomických šoků – krize v eurozóně – došlo, došlo zároveň i ke zlomu ve vývoji časové řady popisující cenovou konvergenci zemí eurozóny. K detekci strukturálního zlomu časové řady slouží dva statistické testy: QLR a Chow test.

Výsledky

S pomocí metody difference in differences aplikované na několik vybraných produktových skupin byl zkoumán vliv zavedení společné měny na konvergenci členských států eurozóny. Základní skupina, na niž působilo opatření přijetí jednotné měny, je tvořena členskými zeměmi eurozóny, které přijaly společnou měnu již v roce 1999. (Jedná se o Rakousko, Itálii, Irsko, Francii, Německo, Belgie, Finsko, Portugalsko, Španělsko, Lucembursko a Nizozemsko.) Přestože následně vstoupily do eurozóny ještě další země, základní verze metody neumí s takovým jevem pracovat. Kontrolní skupinu tvoří země, které byly v době zavedení eura členy EU, ale měnu nepřijaly. (Konkrétně Velká Británie, Dánsko a Švédsko.)

Efekt konvergence se prokázal u 9 z 12 sledovaných produktových skupin s různým stupněm agregace. Byla potvrzena základní hypotéza o pozitivním vlivu členství v eurozóně na zvyšování cenové konvergence těchto zemí a základní úvaha této práce byla prokázána.

Výsledky empirické analýzy					
Kategorie	Hodnota β_3	Okamžitý efekt	Hodnota γ_4	Postupný efekt	H_0 = členství v EMU má pozitivní vliv na konvergenci
HDP	0,105	ne	-0,0388	ano	***
Zboží celkem	0,159	ne	-0,044	ano	***
Spotřební zboží	0,153	ne	-0,045	ano	***
Kapitálové statky	0,158	ne	-0,040	ano	***
Celkové služby	0,016	ne	-0,026	ano	*
Spotřební služby	-0,133	ano	0,013	ne	zamítá se
Vládní služby	0,116	ne	-0,039	ano	**
Jídlo a nealkoholické nápoje	0,19	ne	-0,039	ano	***
Oblečení a obuv	0,112	ne	-0,048	ano	***
Rekreace a kultura	0,117	ne	-0,041	ano	**
Alkoholické nápoje a tabák	-0,041	ne	0,007	ne	zamítá se
Vybavení pro přepravu osob	0,041	ne	-0,031	ne	zamítá se

V tabulce jsou zaneseny výsledky regresní analýzy. Zavedení společné měny nepřineslo zemím okamžitý konvergenční efekt v roce 1999. Toto je možné zdůvodnit používáním eura pouze v bezhotovostním styku, protože oběživo bylo zavedeno v roce 2002.

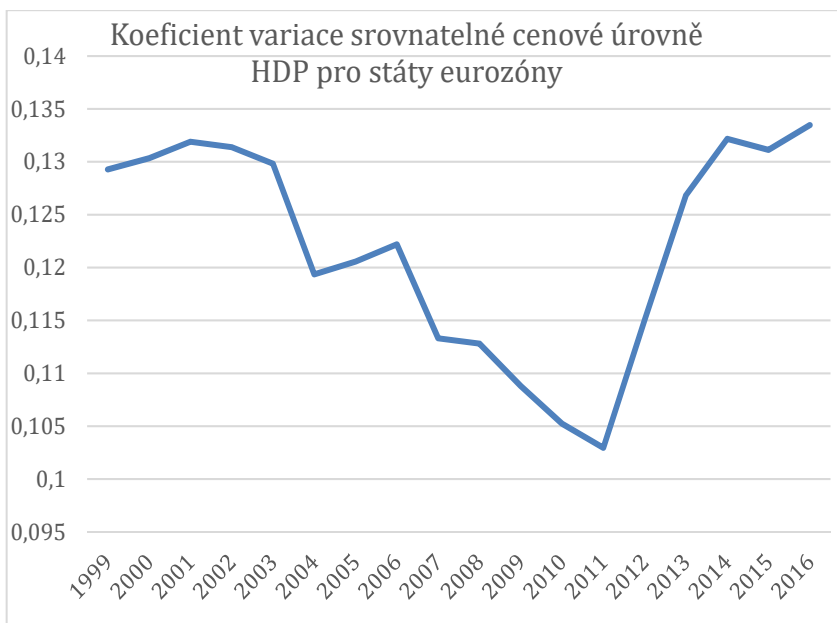
Produktová skupina spotřební služby spadá do kategorie neobchodovatelných statků. Dle Svatoše a kol. (2009) a dalších autorů je neobchodovatelnost příčinou neplatnosti zákona jedné ceny. Neobchodovatelné statky mohou teoreticky konvergovat také, pokud dojde k působení Balassa-Samuelsonova efektu, ten se v tomto případě buď neobjevil, nebo nezapůsobil dostatečnou silou. V kategorii vládních služeb se prokázal efekt pozitivní, což může být odůvodněno regulacemi ze strany EU, které formou opatření a nařízení kladou na členské země obdobné požadavky.

Efekt konvergence se výrazně projevil na všech sledovaných skupinách zboží na hladině významnosti 1 %, což je

velmi přesvědčivý výsledek. Po zavedení společné měny tedy docházelo ke snižování cenových rozdílů v zemích eurozóny. Toto zjištění je v souladu s pracemi Allingtona, Kattumana, Waldmanna (2005), Reiffa a Rumlera (2014), Macedononiho (2018) a dalších.

Byly taktéž sledovány vybrané kategorie, ze skupiny produktů, která dělí zboží a služby do užších tematických skupin, které jsou spotřebovávány domácnostmi. Za představitele typicky obchodovatelného zboží byly vybrány skupiny *Jídlo a nealkoholické nápoje* a *Oblečení a obuv*. U obou skupin se projevila velmi významná závislost přijetí eura a cenové konvergence na hladině spolehlivosti 1 %. U skupiny *Oblečení* byl pokles cenové disperze velmi výrazný od roku 2002, kdy došlo k zavedení společné měny. Pozitivně na zavedení eurobankovky a mincí reagovala i jedna kategorie ze zástupců neobchodovatelných statků – a to *Rekreace a kultura*. Zato u skupiny *Vybavení pro přepravu osob* se konvergenční efekt kvůli nepříkázným koeficientům neprokázal, přestože z grafické podoby tohoto vývoje by se daly vyvodit odlišné výsledky. Dle práce Allingtona, Kattumana, Waldmana (2005) se konvergence neprojeví u neobchodovatelného zboží tak výrazně. Efekt se projeví pouze za předpokladu vysokého stupně ekonomické integrace, tedy se vznikem politické unie. Poslední sledovanou kategorií byly *Alkoholické nápoje a tabák*. Ačkoliv jde o zástupce obchodovatelného zboží, konvergenční efekt se zde neprojevil. Tento výsledek je tak totožný s výsledky Jolany Derlacz (2008) a Michala Kuciána (2016). Výsledky této skupiny jsou autory zdůvodňovány omezováním volného trhu ze strany státu v této oblasti a zatěžováním spotřební daní.

Následující graf vykresluje vývoj koeficientu variace indikátoru srovnatelné cenové úrovně (PLI) pro členské státy eurozóny. K původním členům bylo přidáno také Řecko, které přistoupilo a přijalo euro o dva roky později, a to z důvodu úzké spojitosti s dluhovou krizí.

S pomocí analýzy zlomu v časové řadě byl zkoumán vliv krize eurozóny na vývoj konvergence cen ve státech eurozóny. Bylo dokázáno, že od roku 2011, kdy se plně projevíly dopady evropské dluhové krize, se trend vývoje koeficientu variace srovnatelné cenové úrovně změnil z lineárně klesajícího na lineárně rostoucí. S využitím QLR testu byl v roce 2011 zjištěn statisticky významný zlom ve vývoji trendu cenové konvergence.

Členské země se již od počátku založení měnové unie značně lišily. A to jak ekonomickou úrovní, mírou inflace, tak výší veřejného dluhu, který u periferních zemí posléze ještě vzrostl. Kvůli značné heterogenitě členských států krize nepostihla země eurozóny stejnou mírou. Důvodem se ukázal být fakt, že periferní státy jsou velmi náchylné k externím šokům. Tyto státy stále ještě nedosahují takové úrovně ekonomické vyspělosti jako státy západní Evropy, často trpí fiskální nedisciplinovaností, a samozřejmě vysokou mírou státního zadluže-

ní. Tyto faktory mimo další vedly v různé intenzitě negativních dopadů finanční krize.

Zvýšení rozptylu cenových hladin bylo v reakci na krizi způsobeno signifikantním nárůstem inflačního diferenciálu mezi státy eurozóny. V některých zemích došlo v roce 2011 k obrovskému propadu míry inflace. Annaliza Grönlund (2017) tento jev připisuje působení principu Phillipsovy křivky, kdy propad inflace souvisí s výrazným propadem zaměstnanosti. Tento jev se projevil s největší silou právě v zemích, jako je Řecko, Irsko nebo Španělsko, které recese zasáhla nejvíce.

Doporučením činitelům hospodářské politiky by v tomto případě mohlo být dlouhodobé setrvání v integračních procesech směrem k politickému sjednocení Evropy. V krátkém období by se činitelé měli zaměřit na zmírnění následků krize a podporování ekonomického růstu. V Irsku by mělo dojít k podpoře a rozvoji zdravého bankovního systému. Ve Španělsku, Portugalsku a Itálii by měla být fiskální politika orientována na efektivnější výběr daní a zmenšení veřejného dluhu, stejně tak v Řecku, kde je situace nejvážnější. A proto by možným řešením bylo i zvážení výstupu tohoto státu z eurozóny.

Závěr

Práce byla sepsána na téma Sbližování cenových hladin mezi členskými zeměmi eurozóny v období let 1995–2016. Hlavním cílem bylo zjištění vlivu členství v evropské měnové unii na cenovou konvergenci členských států. Cíl práce byl splněn a vliv členství na konvergenci byl empiricky prokázán u devíti z dvanácti sledovaných produktových skupin. Dílčím cílem bylo zjistit, jestli cenovou konvergenci ovlivnila dluhová krize eurozóny. Tento cíl práce byl rovněž splněn a bylo empiricky dokázáno, že dluhová krize měla negativní vliv na konvergenci členských států. Tato práce ovšem zkoumá časové období pouze do roku 2016, a tak zde existuje velká pravděpodobnost, že tento trend je pouze krátkodobý a s konečným odezněním důsledků krize odezní i tento výkyv v cenové konvergenci.

Výsledky práce obsahují výčet výsledků empirické analýzy s použitím metody difference in differences a shrnutí zkoumaného vlivu krize eurozóny. Data byla čerpána z databáze Eurostat a veškeré použité modely prošly ekonometrickou verifikací na ověření jejich platnosti. Problematika konvergence a její reakce na krizi eurozóny byla v práci komplexně prozkoumána. Zjištěné poznatky otevírají prostor pro další šetření. Zejména ve zkoumání nedostatků spojených s metodou difference in differences. Pozornost by mohla být zaměřena na vyčíslení vlivu zavedení bankovek a mincí do oběhu, dále rozšíření stávajícího modelu jak pro státy členské, tak státy kontrolní skupiny v otázce nově přistupujících členů a zejména pak tuto problematiku zkoumat s delším časovým odstupem k zjištění konečných dopadů krize eurozóny následně poté, co její důsledky definitivně odezní.

References

- ALLINGTON, Nigel F.B., Paul A. KATTUMAN a Florian A. WALDMANN. *One Market, One Money, One Price?: Price Dispersion in the European Union* [online]. 01/2005, 43 [cit. 2018-05-09]. Dostupné z: <http://www.ijcb.org/journal/ijcb05q4a3.htm>
- BROOKS, Chris. *Introductory econometrics for finance*. 2nd ed. New York: Cambridge University Press, 2008. ISBN 978-0-521-69468-1.
- GRÖNLUND, Annaliza. *A study of inflation differentials among Euro-countries* [online]. 2017, 30 [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: <http://www.divaportal.org/smash/get/diva2:1135082/FULLTEXT02.pdf>
- HOEBERICHTS, Marco a Ad C.J. STOKMAN. *Price Dispersion in Europe: Does the Business Cycle Matter?* [online]. 29 Oct 2011, 24 [cit. 2018-05-23]. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1950597>.
- KUCIÁN, Michal. *Dopady ekonomické krize na cenovou konvergenci v zemích eurozóny*. Brno, 2016. Diplomová

- práce. Mendelova univerzita v Brně. Vedoucí práce
prof. Ing. Lubor Lacina, Ph.D.
- KULIKOV, Dmitry. Law of One Price in the euro area: an
empirical investigation using Nielsen disaggregated price
data. *Eesti Pank. Working Paper Series* [online]. Estonia,
2014, 10/2014, 35 [cit. 2018-05-01].
ISSN 978-9949-493-50-0.
- LONDÁKOVÁ Kristýna a Tibor LALINSKÝ, Long-term
analysis of the evolution of price convergence in the EU
(2000-13). Národná banka Slovenska: Price Convergence,
[online] 2015, Vol. 23, No. 1. [cit. 2018-05-23].
- LUTZ, Matthias. *Price Convergence under EMU?: First
Estimates* [online]. 18 December 2002, 36
[cit. 2018-05-12]. Dostupné z:
<http://fmwww.bc.edu/RePEc/res2003/Lutz.pdf>
- MACEDONI, Luca. *Has the Euro Shrunk the Band?: Price
Convergence in a Currency Union* [online]. January
2018, 40 [cit. 2018-05-23]. Dostupné z:
[http://www.lucamacedoni.com/uploads/7/2/1/9/72195123/
euro_tar.pdf](http://www.lucamacedoni.com/uploads/7/2/1/9/72195123/euro_tar.pdf)
- REIFF, Ādám a Fabio RUMLER. Within- and Cross-Country
Price Dispersion in the Euro Area. *Working Paper Series*
[online]. NOVEMBER 2014, (NO 1742), 50
[cit. 2018-05-12]. DOI: 10.2866/3441. ISSN 1725-2806.
- STURM, Jan-Egbert, Ulrich FRITSCHÉ, Michael GRAFF,
Michael LAMLA, Sarah LEIN, Volker NITSCH, David
LIECHTI a Daniel TRIET. *The euro and prices::
Changeover-related inflation and price convergence
in the euro area*. European Communities [online]. 2009,
234 [cit. 2018-05-09]. DOI: 10.2765/39024.
ISSN 1725-3187. Dostupné z:
[http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/
publication15287_en.pdf](http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/
publication15287_en.pdf)
- SVATOŠ, Miroslav. *Zahraniční obchod: teorie a praxe*. Praha:
Grada, 2009. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-2708-0.

- TUREČKOVÁ, Radka. *Důsledky finanční krize pro zahraniční obchod České republiky*.
Brno. Bakalářská práce. Mendelova univerzita v Brně.
Vedoucí práce doc. Ing. Václav Adamec, Ph.D.
- WINCOOP, van Eric. National Money as a Barrier to
International Trade: The Real Case for Currency Union
[online]. 18.12.2000, 13 [cit. 2018-05-22]. Dostupné z:
<http://faculty.haas.berkeley.edu/arose/RvW.pdf>
- WOLSZCZAK-DERLACZ, Joanna. *Does One Currency
Mean One Price?* [online]. European University Institute,
2008, (EUI MWP; 2008/21), 34 [cit. 2018-05-13].
ISSN 1830-7728. Dostupné z:
<http://hdl.handle.net/1814/8747>

THE ROLE OF TAX HAVENS FOR BANKS: EVIDENCE FROM TWO FIRM-LEVEL DATASETS

Mgr. Eliška Jelínková

*Institute of Economic Studies, Faculty of Social Sciences
Charles University*

Author of syllabus: Mgr. Eliška Jelínková

Abstract:

This thesis focuses on the base erosion and profit shifting in the banking sector, a topic that has not yet been studied at length. We are the first to compare Orbis data with recently available country-by-country reporting data on the economic activities of banks. In Orbis data we identify underreporting based on the number of countries where bank groups operate or tax or by the number of employees, whereas in country-by-country reporting data some of the profits seem to be missing. In the second part of the thesis we study the tendency of banks to shift their profits due to two incentives: low taxation or high financial secrecy. We find that the locations of their profits are sensitive to statutory tax rates and that this elasticity is greater at higher levels of such rates, while effective tax rates do not seem to affect banks' behaviour. For the first time in this context, we use the secrecy score of the Financial Secrecy Index to analyse the incentive to shift profit, but no significant evidence is found to show that financial secrecy influences banks' behaviour. Finally, we provide the first analysis of whether the obligation to disclose information on a country-to-country basis for the year 2014 has any effect on the location of banks' profits. However, we find only some inconclusive evidence that EU banks reduce the profit in tax havens while non-EU banks do not seem to change their behaviour at all.

Abstrakt:

Práce se zaměřuje na erozi daňových základů a přesouvání zisků v bankovním sektoru, tématu, které dosud nebylo příliš

prozkoumané. Jako první porovnáváme data Orbis s nově dostupnými daty ekonomické aktivity z reportů podle zemí. V datech Orbis jsme rozpoznali podhodnocení počtu zemí, kde banka působí, daní a počtu zaměstnanců, zatímco v případě reportů podle zemí je podhodnocen zisk. V druhé části zkoumáme tendenci bank přesouvat zisky z následujících důvodů: kvůli nízkým daňovým sazbám, či kvůli vysokému finančnímu utajení. Zjistili jsme, že umístění zisků je citlivé na statutární daňovou sazbu, kde citlovost roste s výší sazby, zatímco efektivní daňová sazba chování bank zřejmě neovlivňuje. Poprvé v této souvislosti používáme skóre a jemství indexu finančního tajemství ke zkoumání efektu finančního tajemství na přesouvání zisků. Avšak nenašli jsme průkazné známky toho, že by finanční tajemství ovlivňovalo chování bank. Na závěr uvádíme první analýzu, zda zavedení povinnosti v roce 2014 sdělovat informace po zemích má vliv na umístění bankovních zisků. Avšak dospěli jsme pouze k neprůkazným výsledkům, že evropské banky snižují zisky v daňových rájích, zatímco mimo evropské banky své chování nemění.

Keywords:

Tax havens, multinational banks, base erosion and profit shifting, country-by-country reporting

Klasifikace JEL:

G20, G28, G38, H25, H26, M48

Diplomová práce dostupná zde:

<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/191394>

Introduction

Base erosion and profit shifting (BEPS) is a relevant and widely discussed topic nowadays. Many researchers focus on the analysis of multinational enterprises (MNEs), therefore this thesis focuses instead on financial institutions (banks) and their possible tendencies to shift profits to low-tax jurisdictions. The

associated research found evidence that MNEs shift their profits and reduce their tax burden, rendering the role of tax havens for MNEs unquestionable; however, very little is known about their effect on banks. Even though they can be considered a crucial part of the economy and subject to strict regulations, we find the current state of research to be unsatisfactory. For this reason we decided to provide insight into this issue and analyse the role of tax havens on banks' behaviour.

Our analysis is divided into three parts. The first part focuses on the evaluation of the quality of a widely used database, the Orbis Bank Focus, whose information is sourced by Bureau van Dijk (BvD). We compare data from the database with country-by-country reporting (CBCR) data. The CBCR dataset is a unique data source which we obtained from country-by-country reports.

In the second part of the analysis we examine the effect of tax havens on banks' behaviour with relation to profit shifting. We consider different measurements of the tax burden as well as different lists of tax havens. We estimate the semi-elasticity of banks' profits with respect to the net of the tax rate as a measurement of the tax incentive to shift profit. Following the idea introduced by Hines Jr and Rice (1994), and later by Dowd et al. (2017), we assume the relationship to be quadratic.

We also analyse the second incentive to shift profit, which is the secrecy of the target country. We use the secrecy score, which is part of the Financial Secrecy Index (FSI), to measure the secrecy incentive to shift profit. Although it is quite a valuable and unique measurement, it has not yet been used much, and this is the first study to be using it in this context.

Literature review

Due to globalisation, the movement of people and companies to foreign countries, including to tax havens, has become much easier. The existence of tax havens and of BEPS brings several

consequences. The first and probably the most obvious one is that governments lose money where tax avoidance or tax evasion takes place. The total loss of a government's income was calculated by Jansky and Palansky (2017), Tørsløv et al. (2017) and UNCTAD (2015), for example. Their results differ between USD 100 billion and EUR 200 billion. Jansky and Palansky (2017) considered low-income and middle-income countries, estimating that in the worst case they may lose up to 1 % of their gross domestic product (GDP).

This yields several consequences. Johannesen et al. (2016) pointed out that a tendency to shift profits might be negatively correlated with the given country's level of development. In other words, developing countries suffer the most from BEPS.

Another consequence of a tax haven is that the overall tax rate constantly decreases. If a company is deciding where to establish its entrepreneurship and is choosing between lower-tax or higher-tax countries, it is naturally better to choose the one with the lower tax burden. Therefore, due to globalisation, the national level of the tax rate is pushed down.

As we have now summarised the reasons why this is a relevant issue, we can proceed to go through the related literature. The issue of BEPS has been considered by many researchers; one of the oldest and probably the most relevant analysis was carried out by Hines Jr and Rice (1994). They introduced the basic idea of determining whether companies tend to shift profit to a low-tax jurisdiction. They distinguished between a true income and a shifted income. The true income is the one that is generated in a certain country using labour and capital. On the contrary, a shifted income reflects the tax incentive of a company to shift its profit to the tax haven.

The incentive to shift profit can come either from the parent company or from the group as a whole. In general, there are two approaches to analyse the incentive to shift profit. Since parent companies usually have the largest economic activity, it seems legible to assume that the incentive comes

from them. To analyse this incentive, the difference between a parent company tax rate and a subsidiary tax rate is widely used. This approach was used by Hines Jr and Rice (1994) and later by both Dyreng and Markle (2016) and Huizinga and Laeven (2008).

The second approach analyses the incentive of the whole group to shift profit. It is measured as a difference between the tax rate of the subsidiary and an average of statutory tax rates of all the countries where the group operates. This approach is more general and was also used by Huizinga and Laeven (2008) and Clausing (2016).

Another incentive to shift profit can be secrecy of the target country. This is usually not the only reason to shift profit, however; it is combined with the tax incentive. If MNEs shift their profit to low-tax jurisdiction, a certain level of secrecy is desirable, so there will not be any penalty for tax avoidance.

One of the latest pieces of research related to the topic was written by Bouvatier et al. (2017), who seemingly produced the first study using CBCR and provided the analysis about the importance of tax havens for banks. They found evidence to show that for EU banks the most important tax havens are located within Europe.

Data

In our analysis we use two data sources. The first is Orbis Bank Focus database, whose information is sourced by BvD, which replaced the Bankscope database at the beginning of 2017. This database collects data about private companies, banks and other financial institutions. Data for the years 1988 up until today are published on a yearly basis. They have a wide range of information about almost 40 000 banks located around the world.

For our analysis we also need information about parent banks and their subsidiary companies. The BvD database offers information about the global ultimate owner (GUO).

We were able to collect data about turnover, assets, tax, a number of employees, profit before tax and GUO for the years 2010 to 2016. Data were collected in EUR millions, so we have the same units as in the second dataset.

The second source is data which are available for the last few years. In 2014 the European Commission published its capital requirement directive IV, which introduced the obligation for banks to publish their performance on a country basis. This obligation applies to banks which have their establishment in the EU and have subsidiaries in more than one country. They are required to publish the following information:

- name, activities, geographic location,
- turnover,
- income before tax (profit/loss),
- tax paid,
- public subsidies received,
- number of full-time equivalents.

The CBCR dataset is continuously extended every year for the newest available data. This is how we obtained quite a unique and detailed dataset for the years 2014 to 2017. Data were collected in EUR millions using the average exchange rate for a particular year which was published by the European Central Bank (2016).

Identifying tax havens is troublesome. There are many studies and theories on how to determine whether a country is a tax haven or not and usually each yields a different outcome. That is because almost any country can be considered a tax haven for another country, as was noted by Cobham and Janský (2015), for example.

We can see this in the following example. Any country with a tax rate lower than 19 %, which is the statutory tax rate of the Czech Republic, can be considered a tax haven for companies from the Czech Republic. This is in accordance

with the definition introduced by Picciotto (2013). Moreover, a tax rate is not or rather should not be the only indicator of tax havens. Another important indicator for profit shifting is secrecy of the target country (Gordon, 1981).

Therefore, we decided to use two rankings in the analysis to be able to compare results from different sources. The first source that we are going to use is the official list of tax havens which was published by the European Union. Since our base model is based on the Dowd et al. analysis (2017), we are going to use the same list of tax havens so that it is possible to compare results. Therefore, our second source of tax havens is the list by Gravelle (2015).

The important aspect of profit shifting is the secrecy incentive. For the first time we are going to use a part of the FSI. One of the criteria which create the FSI is a secrecy score which captures information about the secrecy rules of a given country. We are going to use this score in our analysis as the secrecy incentive to shift profit.

Methodology

The first part of our analysis will focus on the comparison of the dataset. We can compare only common variables such as turnover, profit/loss before tax, tax on profit, and employees. The comparison will be done only on the bank group level, so we are going to compare only consolidated results. We would like to compare the most recent data; however, the year 2017 is neither complete in the CBCR dataset or in the Orbis dataset. Therefore, we conclude that it will be most appropriate to compare the year 2016 since these are the most recent and also the most complete data. The second adjustment which we need to do to be able to compare datasets is to subset both datasets so they consist of the same banks.

One of the crucial categories which we are going to compare is whether the number of countries of operation is the same in each dataset. The difference in the number of countries of operation might cause a difference in other categories as well.

After describing the main differences based on the rough data we are going to estimate the semi-elasticity of profit with respect to the tax rate using each dataset before then comparing the results. To estimate elasticity, we are going to use the model which was developed by Hines Jr and Rice (1994).

The model is based on the theory that declared profit consists of two parts. First is the profit which is generated in the declared country and second is the shifted profit. We can distinguish the profit which is originally generated in the target country from the shifted profit using the factors of production which should be our true economic activity.

The model also includes country characteristics as GDP per capita and population, and its square is obtained from the World Bank (2018). We assume that profit is generated in countries which are generally richer. Therefore, we surmise that the GDP per capita will be positively correlated with profit before tax. Moreover, tax havens can also be considered richer, which supports our assumption that the higher the GDP per capita the higher the profit declared.

Probably the most important variable is the tax rate that we get from the company KPMG (2017). Our model presents the expression one minus tax rate, where the tax rate is between 0 and 1. This expression represents the net of tax rate and serves as an indicator of a tax incentive to shift profit.

Our general model takes the following form:

$$\log(PBT_{it}) \sim \beta_0 + \beta_1 \cdot \log(Asset_{it}) + \beta_2 \cdot \log(Employees_{it}) + \beta_3 \cdot (1 - Tax_{it}) + \beta_4 \cdot (1 - Tax_{it})^2 + \beta_5 \cdot Population_{it} + \beta_6 \cdot GDP\ per\ capita_{it} + \beta_7 \cdot GDP\ per\ capita_{it}^2 + X + \epsilon_{it}$$

where ‘Asset’ and ‘Employees’ are proxies for ‘capital’ and ‘labour’, and where ‘X’ stands for one of the following expressions:

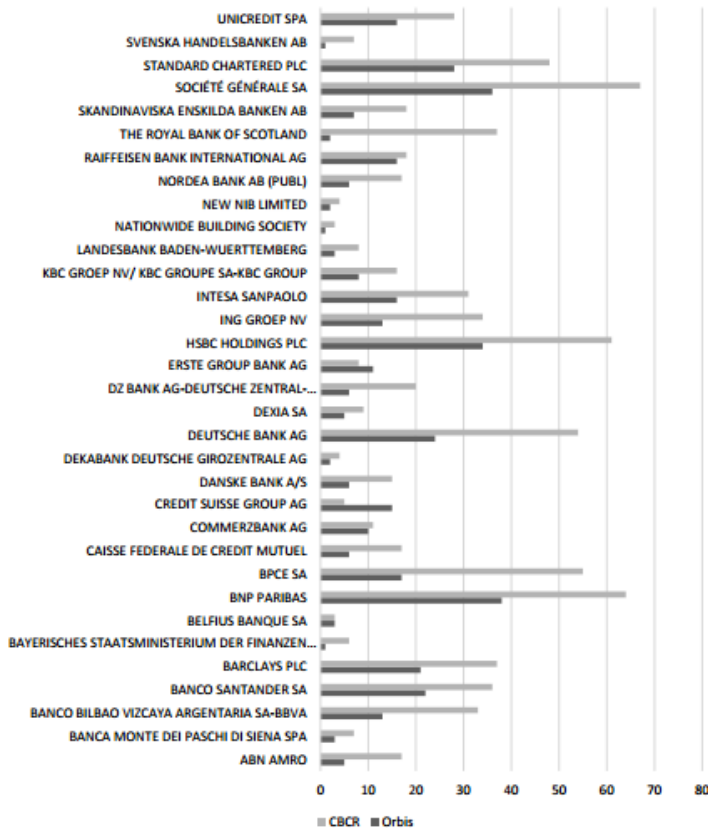
- $\alpha_1 \cdot TaxHaven \cdot (1 - Tax_{it}) + \alpha_2 \cdot TaxHaven \cdot (1 - Tax_{it})^2$
- $\alpha \cdot FSI$

To analyse the tax incentive to shift profit we substitute 'X' for the interaction term of the net of the tax rate and dummy variable for a tax haven. To analyse the secrecy incentive we substitute 'X' for the secrecy score of the FSI.

Comparison of datasets

As a first step of the analysis we are going to show the differences between these two datasets. One dataset is Orbis, which we assume to be more accurate, and the second dataset is CBCR data, which are collected separately from annual and CBCR reports of each bank. Each dataset consists of information about 33 banks for the years 2014 to 2016.

**Graph of the number of countries of operation for the
CBCR and Orbis datasets**

Source: Author.

We start our comparison from the first and probably the most general category which is the number of countries where the group operates. From the graph above, we can see that there are significant differences between datasets. We notice that the CBCR dataset dominates the Orbis dataset in a majority of cases. It seems that in the Orbis dataset approximately 30 % of data are missing. Only Belfise Banque SA has the same number of countries of operation in each

dataset. Erste group bank AG and Credit Suisse Group AG have some missing countries in the CBCR dataset. However, we can explain this phenomenon quite simply.

Although countries should report their results on a country level, not all countries properly follow the rule. In many cases companies report part of their results consolidated in a common group called 'other' instead of describing them in detail. This is exactly the case of Erste group bank AG. They reported the results of four consolidated countries. The consolidated group of countries consists of Malta, Moldova, Montenegro and the United Kingdom.

However, the majority of cases experience the opposite. In Orbis data there are fewer countries of operation than in the CBCR dataset. As we try to explain the differences in many ways, the most probable reason can be the inaccuracy of the Orbis dataset. In favour of this theory is the fact that in most cases we found more information in the CBCR dataset than in the Orbis dataset.

Role of tax havens

In the next part we focus on the role of tax havens for banks. The following table summarises the results of tax and secrecy incentives.

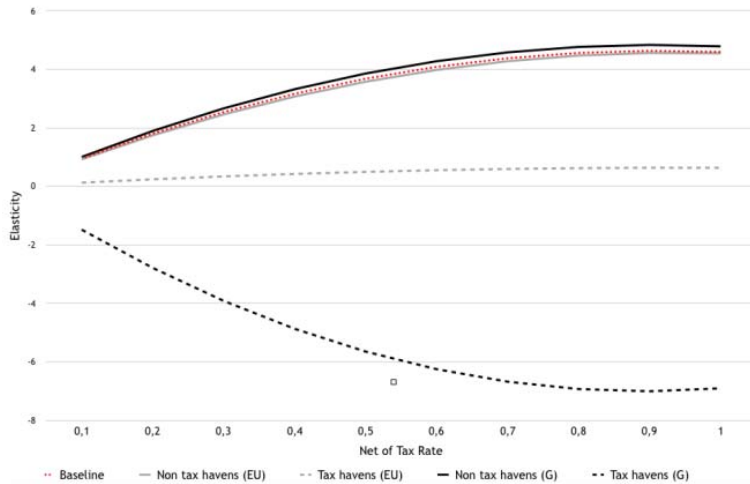
	Log(Profit before tax)			
	Baseline model	FSI original	List of 64 countries by EU	List of 50 countries by Gravelle
Log(Assets)	0,4088 (0,0634)	*** 0,3281 (-0,0591)	*** 0,4084 (-0,0634)	*** 0,4081 (-6,4628)
Log(Employees)	0,2262 (0,0344)	*** 0,2463 (-0,0332)	*** 0,2262 (-0,0345)	*** 0,2269 (-6,5993)
(1-Tax rate)	9,8941 (5,5562)	. 8,7623 (-6,1553)	. 9,7691 (-5,3227)	. 10,6462 (-1,738)
(1-Tax rate) ²	-5,3966 (3,2285)	. -4,3873 (-3,6237)	. -5,2228 (-3,0545)	. -5,8604 (-1,6260)
GDP per Capita	1,2506 (-3,5881)	0,7069 (-3,3745)	1,0864 (-3,63)	1,0528 (-0,3012)
GDP per Capita ²	45,3043 (27,4842)	76,6089 (-30,2042)	* 47,0331 (-28,322)	. 48,789 (-1,6694)
Population	-0,0109 (0,0015)	*** -0,0119 (-0,0012)	*** -0,0108 (-0,0015)	*** -0,0108 (-7,3256)
FSI - SS		0,0019 (-0,0022)		
(1-Tax rate)· Tax haven			-8,4195 (-13,1563)	-26,3248 (-1,5535)
(1-Tax rate) ² · Tax haven			4,509 (-7,8144)	14,6373 (-1,564)
R-Squared	0,077872	0,068897	0,07796	0,077985
Number of groups	2026	1689	2026	2026
Number of observations	7417	5869	7417	7417

The estimated effect of tax havens

The resulting coefficients of ‘the net of the Tax rate*Tax haven’ are much more moderate using the EU tax havens source compared to that of the Gravelle tax havens source (2015). These two lists of tax havens have only 28 countries in common and this causes the main difference between regression 3 and regression 4 coefficients of the interaction term. As was mentioned above, the definition of a tax haven is a crucial issue since we obtained such different results.

Since we allow the relationship between ‘net of the net of the Tax rate’ and ‘profit before tax’ to be quadratic, the interpretation of the results is not straightforward. The best representation is in the graphical form. The following figure depicts elasticity resulting from the baseline model (regression 1) and the tax incentive models (regressions 3 and 4).

Graph of the elasticity of tax haven and non-tax haven countries

Note: G – Gravelle (2015) list of tax havens, EU – EU list of tax havens from 2018.

Source: Author.

The quadratic relationships for non-tax haven countries are comparable for both tax havens sources and also with the baseline model. The elasticity is concave, which suggests that banks are more sensitive to higher tax rates. In other words, the reaction to the decrease in tax rate is greater if the tax rate is high. Elasticities of tax haven countries are either close to zero (in the case of the EU list) or even negative (in the case of the Gravelle list). The stricter regulations which apply to financial institutions can prevent banks from profit shifting. Moreover, most of the profit is generated in richer countries, which usually have a higher tax rate. Nevertheless, these results are not statistically significant; therefore the interpretation is not possible.

The original FSI dataset includes only countries which are listed in the FSI ranking, and thus we have fewer observations in regression 2. The coefficients of secrecy scores resulting from these regressions are positive, which makes more economic sense than the negative one.

Considering the results of regression 2, if the secrecy score were to increase by 10 points the profit before tax would increase by 0.02 %. In other words, the more benevolent secrecy regulation the country has, the more attractive this country would be for profit allocation. However, since any result is not statistically significant, we cannot come to any conclusion about the tax and secrecy incentives in profit allocation.

Conclusion

This thesis focuses on banks and their tendency to misalign profit to tax havens. It provides an overview of existing literature related to the topic as well as quantitative analyses related to banks' behaviour.

The first part of the analysis focused on the comparison of two datasets: a dataset from the Orbis Bank Focus database and the CBCR dataset, which includes data collected from CBCR. The main contribution was the first analysis of the datasets' quality and identification of several inaccuracies. Information in the Orbis dataset was inaccurate and some data were missing. This thesis focused on bank groups, hence the number of countries where they operate was considered as a basic indicator of the data's completeness. This indicator suggests that in most cases 30 % of the data are missing in the Orbis dataset. The missing countries of course have an impact on other categories such as the number of employees or declared profit before tax.

The second part of the analysis focused on the role of tax havens for banks. Although the profit shifting of MNEs is broadly analysed, studies that are focused on financial industry are rare and have room for improvement. The semi-elasticity of profit with respect to the net of the tax rate was, according to relevant literature, estimated to be a quadratic function. Results suggest that banks are sensitive to the tax rate; however, if the tax rate is very low the corresponding response of the profit is moderate, whereas if the tax rate is high the response is rather strong.

This finding is partly confirmed by the subsequent analysis, with the model extended by the interaction term of tax havens and the net of the tax rate. Two sources of tax havens were used for comparison. Elasticities of non-tax haven countries have a similar shape to the first analysis; on the contrary, elasticities of tax havens are negative or have very little effect. This phenomenon is explained by two causes. First, the stricter regulations which apply to financial institutions can prevent banks from profit shifting.

The second cause is the fact that most of the profit is generated in richer countries. The second incentive to shift profit is the secrecy incentive. The first analysis of the secrecy incentive using the FSI ranking is provided. The secrecy score of the FSI is used to capture the information about the secrecy regulation of a country. Results suggest that secrecy may have a positive impact on profit before tax; however, the results were insignificant and therefore we cannot come to a stronger conclusion.

The main findings of the thesis are firstly that several inaccuracies of the Orbis Bank Focus database were found. Secondly, the evidence that banks' profits are sensitive to higher taxes was confirmed; however, tax havens do not play a significant role for banks. The definition of tax havens appears to be a crucial issue. Moreover, results suggest that secrecy is not important for the allocation of banks' profits.

Bibliography

- Bouvatier, V., Capelle-Blancard, G. and Delatte, A.-L., 'Banks in tax havens: first evidence based on country-by-country reporting', *Discussion Paper 055*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2017.
- Clausing, K. A., 'The effect of profit shifting on the corporate tax base in the United States and beyond', *National Tax Journal*, Vol. 69(4), National Tax Association, 2016, pp. 905-934.

- Cobham, A. and Janský, P., 'Measuring misalignment: the location of US multinationals' economic activity versus the location of their profits', *ICTD working papers 42*, International Centre for Tax Development, 2015, pp. 1-42.
- Dowd, T., Landefeld, P. and Moore, A., 'Profit shifting of US multinationals', *Journal of Public Economics*, Vol. 148, Elsevier B. V., 2017, pp. 1-13.
- Dyreng, S. D. and Markle, K. S., *The effect of financial constraints on income shifting by US multinationals*, 2016.
- European Central Bank, 'Euro exchange rate', <https://www.ecb.europa.eu/stats/exchange/eurofxref/html/eurofxref-graph-gbp.en.html>, 2016, accessed on 20 July 2016.
- Gordon, R. A., *Tax havens and their use by United States taxpayers: an overview*, Books for Business, Washington, D.C., 1981.
- Gravelle, J. G., *Tax havens: international tax avoidance and evasion*, Congressional Research Service, 2015, pp. 1-56.
- Hines Jr, J. R. and Rice, E. M., 'Fiscal paradise: foreign tax havens and American business', *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 109(1), Oxford University Press, Oxford, 1994, pp. 149-182.
- Huizinga, H. and Laeven, L., 'International profit shifting within multinationals: a multi-country perspective', *Journal of Public Economics*, Vol. 92(5-6), Elsevier, 2008, pp. 1 164-1 182.
- Jansky, P. and Palansky, M., 'Estimating the scale of profit shifting and tax revenue losses related to foreign direct investment', *Working Papers IES*, Charles University, Prague, 2017.
- Johannesen, N., 'Imperfect tax competition for profits, asymmetric equilibrium and beneficial tax havens', *Journal of International Economics*, Vol. 81(2), Elsevier, 2010, pp. 253-264.

- Johannesen, N., Tørsløv, T. and Wier, L., ‘Are less developed countries more exposed to multinational tax avoidance? Method and evidence from micro-data’, *WIDER Working Paper 10*, UNU-WIDER, 2016.
- KPMG, *Corporate tax rates table*,
<https://home.kpmg.com/xx/en/home/services/tax/tax-tools-and-resources/tax-rates-online/corporate-tax-rates-table.html>, 2017, accessed on 25 December 2017.
- Picciotto, S., *International business taxation. A study in the internationalization of business regulation*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013.
- Tax Justice Network, *Financial Secrecy Index*,
<http://www.financialsecrecyindex.com/introduction/fsi-2015-results>, 2018, accessed on 23 February 2018.
- Tørsløv, T., Wier, L. and Zucman, G., *EUR 600 billion and counting: why high-tax countries let tax havens flourish*, 2017.
- UNCTAD, *World investment report 2015 — Reforming international investment governance*, United Nations, Geneva, 2015.
- World Bank, World development indicators,
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>, 2018, accessed on 20 March 2018.

REÁLNÁ KONVERGENCE ČR K VYBRANÝM ZEMÍM EUROZÓNY

Ing. Tomáš Krupa

*Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava.
Ekonomická fakulta. Studijní obor Eurospráva.*

Zpracovatel sylabu diplomové práce: doc. PhDr. Ing. Pavla Bednářová, Ph.D.

Abstrakt:

Cílem diplomové práce je hodnocení procesu reálné konvergence v rámci Evropské unie na základě analýzy vývoje ekonomické a mzdové úrovně a zhodnocení postavení České republiky v tomto procesu. Na základě ekonometrického modelování beta konvergence ekonomické a mzdové úrovně bylo zjištěno, že sledované země konvergují ke společnému stálému stavu, který je definován jako průměrná ekonomická a mzdová úroveň EU. Z empirických výsledků dále vyplývá, že konvergence ekonomické úrovně probíhá rychleji než konvergence mezd. Výsledky analýzy rovněž prokazují konvergenci ČR k průměrné ekonomické a mzdové úrovni nejvyspělejších zemí eurozóny EA-6, ačkoli v rychlosti konvergence Česká republika zaostává za ostatními zeměmi střední a východní Evropy, zejména Estonskem, Litvou, Lotyšskem a Slovenskem.

Abstract:

The aim of this thesis is to evaluate the process of real convergence within the European Union based on the analysis of the economic and wage-level development and on the evaluation of the Czech Republic's position throughout this process. Based on econometric modelling of beta convergence, it has been found that the countries surveyed converge to a common steady state, which is defined as the EU average economic and wage level. Empirical evidence also show that economic convergence is proceeding faster than wage convergence. The results of the analysis further prove the convergence of the Czech Republic to the average economic and wage level

of the most advanced euro-area countries, although in terms of convergence speed, the Czech Republic lags behind other central and eastern European countries, especially Estonia, Latvia, Lithuania and Slovakia.

Klíčová slova:

Evropská unie, Česká republika, reálná konvergence, konvergence mezd, beta konvergence

Klasifikace JEL:

F02, F43

Diplomová práce je dostupná zde:

<http://dspace.vsb.cz/handle/10084/127796>

Úvod

Téma reálné konvergence je v kontextu evropské integrace dlouhodobě hojně diskutováno, přičemž speciální důraz je v posledních letech kladen na konvergenci ekonomické úrovně. To souvisí zejména s velkým rozšířením v roce 2004, kdy do Evropské unie přistoupilo celkem 10 nových států s relativně nízkou ekonomickou úrovní vzhledem k starým členským zemím. Snaha o snížení disparit ekonomických úrovní mezi členskými státy byla dále umocněna přistoupením méně vyspělých ekonomik Bulharska a Rumunska v roce 2007, a následně Chorvatska v roce 2013. Jako primární indikátor pro výzkum reálné konvergence je v této práci zvolen ukazatel reálného HDP na obyvatele v paritě kupní síly, který je doplněn analýzou vývoje mzdové úrovně měřené standardem kupní síly. Oba ukazatele byly vybrány jakožto důležité indikátory životní úrovně v jednotlivých zemích. Logika za použitím mezd v reálném vyjádření, tedy ve standardu kupní síly, spočívá ve snaze zachytit kupní sílu mezd na domácím trhu jednotlivých zemí.

Hlavním cílem diplomové práce je hodnocení procesu reálné konvergence v rámci Evropské unie na základě analýzy

vývoje ekonomické a mzdové úrovně a zhodnocení postavení České republiky v tomto procesu. Výsledky výzkumu v této diplomové práci by dále měly poskytnout odpovědi na následující otázky:

Konverguje ekonomická a mzdová úroveň ČR a dalších členských států k průměrné ekonomické a mzdové úrovni EU?

Konverguje ekonomická a mzdová úroveň ČR k ekonomické a mzdové úrovni nejvyspělejších států eurozóny?

Diplomová práce je logicky rozčleněna do třech klíčových kapitol. První část práce je zaměřena na teoretické aspekty ekonomické konvergence, které poslouží jako znalostní základna pro výzkum v dalších částech práce. Druhá část práce je věnována ekonometrickému modelování reálné konvergence na vzorku většiny členských zemí Evropské unie. Po úvodním metodologickém vymezení problematiky následuje sestavení, odhad a verifikace ekonometrického modelu beta konvergence ekonomické, a následně i mzdové úrovně. Poslední kapitola je zaměřena na interpretaci výsledků získaných regresní analýzou v předchozí části práce a jejich doplnění o další přístupy k měření konvergence pro získání komplexního náhledu na tuto problematiku.

1. Teoretická východiska ekonomické konvergence

Pojem konvergence je využíván napříč vědními obory, například v lékařství, přírodovědě nebo v matematice. Obecně můžeme konvergenci definovat jako proces, při kterém se rozdíl mezi dvěma či více veličinami v čase snižuje. Užší význam pak má pojem ekonomická konvergence. Jedná se o proces snižování rozdílu ekonomické úrovně či výkonnosti skupiny států, popřípadě regionů. Pokud se rozdíly v ekonomické úrovni států v čase zvyšují, mluvíme o ekonomické divergenci (Dvoroková, 2011). Při analýze ekonomické konvergence nesledujeme pouze, zda se rozdíly mezi státy zvětšují či zmenšují, ale také rychlost celého procesu. Z definice výše je patrné, že proces konvergence úzce souvisí s ekonomickou teorií růstu. V rámci této teorie jsou zkoumány faktory, které mají vliv na tempo ekonomického růstu a potažmo na rozdíl v ekonomické úrovni jednotlivých zemí (Dvoroková et al., 2012). V ekonomické literatuře se setkáváme se dvěma typy konvergence – β -konvergence a σ -konvergence.

Beta konvergence vychází z neoklasické teorie růstu a označuje proces, kdy původně chudší země vykazují větší růstovou dynamiku než původně bohatší země, a dochází tak k postupnému sbližování jejich ekonomické úrovně. Beta konvergence tedy předpokládá negativní závislost mezi růstem HDP a počáteční ekonomickou úrovní. Sigma konvergence také vychází z neoklasické teorie růstu a označuje proces, kdy se rozptyl logaritmu reálného HDP na obyvatele mezi sledovanými zeměmi v čase snižuje, respektive blíží nule (Nevima, Melecký, 2012). Sigma konvergence tedy znamená snižování rozdílů mezi sledovanými ekonomikami, tzv. catching up effect, zatímco beta konvergence je spojována s konvergencí skupiny zemí k určitému stálému stavu. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že ačkoli je sigma konvergence nutnou predispozicí beta konvergence, opačně tento vztah platit vždy nemusí.

Z hlediska charakteru zkoumaných veličin můžeme ekonomickou konvergenci rozčlenit na reálnou a nominální,

i když je třeba podotknout, že jejich vymezení není mezi jednotlivými autory zcela jednoznačné. Nominální konvergenci v širším pojetí chápeme jako sbližování hodnot nominálních veličin mezi státy – například inflace, úroková míra, HDP na obyvatele ve společné měně apod. V užším pojetí pak můžeme nominální konvergenci vymezit jako plnění maastrichtských konvergenčních kritérií (Dvoroková et al., 2012). Pojem reálná konvergence můžeme v širším pojetí chápat jako sbližování charakteristik popsaných v teorii optimální měnové oblasti, jako například sladěnost hospodářských cyklů, intenzita obchodní výměny, integrace finančních trhů, diverzifikace výrobní struktury, pružnost trhu práce a podobně (MF, 2013). Slavík (2007) uvádí, že reálnou konvergenci můžeme také rozumět například strukturální sbližování ekonomik nebo konvergenci používaných technologií.

V evropské perspektivě je vyhodnocování ekonomické konvergence důležité zejména pro posouzení, zda je pro danou zemi výhodné přijmout společnou měnu, či nikoliv. Optimální měnovou oblast (Optimum Currency Area – OCA) můžeme definovat jako geografické území s jednotnou měnou, popřípadě několika měnami, jež jsou na sebe neodvolatelně zafixovány. Samotná „*optimalita*“ měnové oblasti je charakterizována souborem kritérií, jež by měly členské země plnit, například mobilita pracovní síly, flexibilita cen a mezd, otevřenost ekonomiky, diverzifikace výroby a další. Země splňující tato kritéria se dokáží snáze vyrovnat, či dokonce předejít dopadům asymetrických šoků, a nemusejí se natolik obávat ztráty autonomní měnové politiky. Jednotlivé státy pak samozřejmě tvoří měnovou unii v očekávání, že současné i budoucí výnosy převýší možné náklady (Mongelli, 2002). Lacina et al. (2007) uvádí dva základní přístupy k analýze optimality měnové oblasti – teoretický a empirický. Teoretický přístup vychází z tradičního pojetí teorie OCA, jejíž základy byly položeny v pracích Mundella (1961), McKinnona (1963) a Kenena (1969), a zaměřuje se zejména na vyhodnocování plnění jednotlivých OCA kritérií. Empirický přístup se začíná prosazovat

od 70. let a je spojen s analýzou výnosů a nákladů přijetí společné měny, blíže viz Lacina, Rozmahel (2010).

2. Ekonometrická analýza reálné konvergence ČR k vybraným zemím eurozóny v letech 1995–2016

Výchozím přístupem v této části je průřezová analýza, přičemž ekonometrický model byl sestaven pro tři časová období: základní období (1995–2016), období před velkým rozšířením (1995–2004), období po velkém rozšíření (2005–2016). Smyslem prováděné průřezové analýzy β -konvergence ekonomické úrovně bylo zjistit, zda se ekonomické úrovně zemí EU-26 ve stanovených časových intervalech přibližují ke společnému stálému stavu. Konvergence nebo případná divergence sledovaného vzorku zemí je pak signalizována znaménkem odhadnutého parametru β . Provedením regresní analýzy v programu SPSS byly odhadnuty následující modely konvergence ekonomické úrovně pro jednotlivá sledovaná období:

$$1/22 \log (y_{i,2016}/y_{i,1995}) = 0,103 - 0,022 \cdot \log(y_{i,1995}) \quad (1)$$

$$1/10 \log (y_{i,2004}/y_{i,1995}) = 0,095 - 0,019 \cdot \log(y_{i,1995}) \quad (2)$$

$$1/12 \log (y_{i,2016}/y_{i,2005}) = 0,110 - 0,024 \cdot \log(y_{i,2005}) \quad (3)$$

Z výše uvedených vztahů je patrné, že testovaný vzorek zemí ve sledovaných obdobích vskutku konvergoval ke společnému stálému stavu, v tomto případě k průměrné ekonomické úrovni Evropské unie, neboť hodnota koeficientu β nabývá ve všech třech případech negativních hodnot.

Cílem analýzy β -konvergence mzdové úrovně bylo zjistit, zda mzdy jednotlivých členských zemí konvergují ke společnému průměru. Stejně jako v případě modelu β -konvergence ekonomické úrovně, i zde je sbližování či případná divergence mzdových úrovní dána znaménkem parametru β . Provedením regresní analýzy byla zjištěna tato funkční závislost:

$$1/22 \log (w_{i,2016}/w_{i,1995}) = 0,032 - 0,018 \cdot \log w_{i,1995}, \quad (4)$$

ze které vyplývá, že mzdové úrovně zkoumaných zemí konvergují ke společnému průměru, neboť parametr sklonu β nabývá záporných hodnot.

3. Vyhodnocení reálné konvergence ČR k vybraným zemím eurozóny

Výsledky průřezových modelů β -konvergence ekonomické úrovně shrnuje tabulka 1. Hodnota parametru β je v případě všech testovaných modelů záporná, což signalizuje konvergenci sledovaného vzorku zemí ke společnému stálému stavu, který v tomto kontextu chápeme jako průměrnou ekonomickou úroveň EU-26.

Tabulka 1: Shrnutí výsledků modelů β -konvergence ekonomické úrovně

Model	Počet zemí	Parametr β	Sig.	R ²	Rychlost konvergence	Závěr
1995-2016	26	-0,022	0,000	0,701	1,75%	β -konvergence
1995-2004	26	-0,019	0,000	0,490	1,73%	β -konvergence
2005-2016	26	-0,024	0,000	0,509	2,09%	β -konvergence

Zdroj: vlastní zpracování

Na základě výše uvedených výsledků můžeme bezpečně konstatovat, že u sledovaného vzorku zemí EU-26 dochází k β -konvergenci – tato skupina zemí společně konverguje ke společnému stálému stavu, který v rámci modelu definujeme jako průměrnou ekonomickou úroveň Evropské unie.

Jedním ze zásadních nedostatků průřezové analýzy beta konvergence je, že pracujeme pouze se zprůměrovanými daty v rámci sledovaného období. Pokud chceme sledovat vývoj v jednotlivých letech, je mnohem vhodnější aplikovat přístup sigma konvergence.

Tabulka 2: Shrnutí výsledků sigma konvergence

Vzorek zemí	Sledované období	Závěr
EU-28	1995-2016	σ -divergence
	1995-2004	σ -divergence
	2005-2016	σ -divergence
EU-26	1995-2016	σ -konvergence
	1995-2004	σ -divergence
	2005-2016	σ -konvergence

Zdroj: vlastní zpracování

Pokud porovnáme výsledky sigma a beta konvergence zemí EU-26, můžeme si povšimnout rozporu v období 1995–2004 – dochází k β -konvergenci a zároveň k σ -divergenci. Oba procesy se vzájemně nevyrušují – záporný parametr sklonu β signalizuje, že chudší země rostou rychleji než bohaté. To ovšem neznamená, že se zároveň snižuje rozptyl HDP na obyvatele ve sledované skupině zemí, neboť se v testovaném vzorku zemí mohou vyskytovat takové, které se svými skutečnými výsledky ekonomického růstu odchyľují od hodnot predikovaných modelem β -konvergence.

Dosud jsme sledovali vývoj reálné konvergence na určitém vzorku států EU-26 jako celku, pro získání uceleného obrazu na danou problematiku je ovšem potřeba sledovat konvergenční proces také z hlediska jednotlivých zemí. Vývoj HDP na obyvatele v jednotlivých zemích vzhledem k průměru Evropské unie shrnuje tabulka 3.

Tabulka 3: Konvergence k průměru EU-28 z hlediska jednotlivých členských zemí

Země	HDP/ob. EU28=100		Δ	Závěr	HDP/ob. EU28=100		Δ	Závěr	HDP/ob. EU28=100		Δ	Závěr
	1995	2004			2004	2016			1995	2016		
Belgie	124	122	-2	konverg.	122	117	-5	konverg.	124	117	-7	konverguje
Bulharsko	32	37	5	konverg.	37	50	13	konverg.	32	50	18	konverguje
ČR	73	75	2	konverg.	75	87	12	konverg.	73	87	14	konverguje
Dánsko	142	136	-6	konverg.	136	128	-8	konverg.	142	128	-14	konverguje
Německo	127	116	-11	konverg.	116	122	6	diverg.	127	122	-5	konverguje
Estonsko	42	63	21	konverg.	63	76	13	konverg.	42	76	34	konverguje
Řecko	81	92	11	konverg.	92	68	-24	diverg.	81	68	-13	diverguje
Španělsko	96	101	5	konverg.	101	93	-8	diverg.	96	93	-3	diverguje
Francie	118	113	-5	konverg.	113	106	-7	konverg.	118	106	-12	konverguje
Chorvatsko	47	57	10	konverg.	57	58	1	konverg.	47	58	11	konverguje
Itálie	125	115	-10	konverg.	115	96	-19	diverg.	125	96	-29	diverguje
Kypr	89	91	2	konverg.	91	77	-14	diverg.	89	77	-12	diverguje
Lotyšsko	31	48	17	konverg.	48	65	17	konverg.	31	65	34	konverguje
Litva	35	51	16	konverg.	51	76	25	konverg.	35	76	41	konverguje
Maďarsko	58	66	8	konverg.	66	70	4	konverg.	58	70	12	konverguje
Malta	76	80	4	konverg.	80	100	20	konverg.	76	100	24	konverguje
Nizozemsko	133	133	0	-	133	132	-1	konverg.	133	132	-1	konverguje
Rakousko	128	126	-2	konverg.	126	123	-3	konverg.	128	123	-5	konverguje
Polsko	43	51	8	konverg.	51	72	21	konverg.	43	72	29	konverguje
Portugalsko	86	84	-2	diverg.	84	77	-7	diverg.	86	77	-9	diverguje
Rumunsko	25	27	2	konverg.	27	37	10	konverg.	25	37	12	konverguje
Slovinsko	70	80	10	konverg.	80	82	2	konverg.	70	82	12	konverguje
Slovensko	51	59	8	konverg.	59	83	24	konverg.	51	83	32	konverguje
Finsko	105	118	13	diverg.	118	109	-9	konverg.	105	109	4	diverguje
Švédsko	118	124	6	diverg.	124	128	4	diverg.	118	128	10	diverguje
UK	110	114	4	diverg.	114	110	-4	konverg.	110	110	0	-
Lux.	238	259	21	diverg.	259	252	-7	konverg.	238	252	14	diverguje
Irsko	101	141	40	diverg.	141	177	36	diverg.	101	177	76	diverguje

Zdroj: World Bank (2018), vlastní výpočty

Celkem 18 z 28 členských zemí tedy v základním sledovaném období (1995–2016) konvergovalo k průměrné ekonomické úrovni Evropské unie. Směrem dolů od průměru EU divergovaly ekonomiky pěti zemí – Řecka, Itálie, Španělska, Kypru a Portugalska. Směrem nahoru divergovaly ekonomiky

Finska, Švédsko, Lucembursko a Irsko, ekonomická úroveň Spojeného království zůstala ve sledovaném období vzhledem k průměru EU nezměněna.

Výsledky průřezového modelu β -konvergence mzdové úrovně jsou shrnuty v tabulce 4. Záporná hodnota parametru β signalizuje konvergenci mezd ke společnému průměru sledovaného vzorku zemí EU-25.

Tabulka 4: Shrnutí výsledků modelu β -konvergence mezd

Model	Počet zemí	Parametr β	Sig.	R ²	Rychlost konvergence	Závěr
1995-2016	25	-0,018	0,000	0,777	1,49%	β -konvergence

Zdroj: vlastní zpracování

Pokud srovnáme výsledky modelů beta konvergence, je zřejmé, že konvergence ekonomické úrovně ke společnému průměru probíhá rychleji, než je tomu v případě sbližování mezd – rychlost konvergence ekonomické úrovně v modelu pro období 1995–2016 činila 1,75 % ročně, zatímco rychlost sbližování mezd je pouze 1,49 % za rok. Po interpretaci výsledků modelu β -konvergence byla potvrzena hypotéza, že mzdová úroveň zkoumaných zemí EU-25 konverguje ke společnému průměru. Abychom zjistili, zda se rozdíly v mzdové úrovni mezi sledovanými ekonomikami v čase snižují, je vhodné použít také přístup sigma konvergence, viz tabulka 5.

Tabulka 5: Shrnutí výsledků sigma konvergence mezd

Vzorek zemí	Sledované období	Závěr
EU-25	1995-2016	σ -divergence
	1995-2004	σ -divergence
	2005-2016	σ -divergence

Zdroj: vlastní zpracování

Pro bližší náhled na konvergenci mezd je vhodné také zhodnotit proces sbližování mzdové úrovně k průměru EU z hlediska jednotlivých zemí. Tyto výsledky jsou shrnuty v tabulce 6.

**Tabulka 6: Konvergence mezd k průměru EU-28
z hlediska členských zemí**

Země	mzda/hod. EU28=100		Δ	Závěr	mzda/hod. EU28=100		Δ	Závěr	mzda/hod. EU28=100		Δ	Závěr
	1995	2004			2004	2016			1995	2016		
Belgie	162	155	-7	konverg.	155	152	-3	konverg.	162	152	-10	konverguje
Bulharsko	26	27	1	konverg.	27	43	16	konverg.	26	43	17	konverguje
ČR	45	57	12	konverg.	57	62	5	konverg.	45	62	17	konverguje
Dánsko	117	118	1	diverg.	118	127	9	diverg.	117	127	10	diverguje
Německo	135	132	-3	konverg.	132	130	-2	konverg.	135	130	-5	konverguje
Irsko	95	101	6	konverg.	101	112	11	diverg.	95	112	17	diverguje
Řecko	63	74	11	konverg.	74	60	-14	diverg.	63	60	-3	diverguje
Španělsko	108	93	-16	diverg.	93	95	2	konverg.	108	95	-13	diverguje
Francie	129	128	-1	konverg.	128	131	3	diverg.	129	131	2	diverguje
Chorvatsko	46	59	13	konverg.	59	58	-1	diverg.	46	58	12	konverguje
Itálie	119	103	-16	konverg.	103	101	-2	konverg.	119	101	-18	konverguje
Kypr	75	80	5	konverg.	80	70	-10	diverg.	75	70	-5	diverguje
Lotyšsko	24	32	8	konverg.	32	52	20	konverg.	24	52	28	konverguje
Litva	25	39	14	konverg.	39	54	15	konverg.	25	54	29	konverguje
Lux.	155	154	-1	konverg.	154	159	5	diverg.	155	159	4	diverguje
Maďarsko	42	49	7	konverg.	49	51	2	konverg.	42	51	9	konverguje
Nizozemsko	138	139	1	diverg.	139	133	-6	konverg.	138	133	-5	konverguje
Rakousko	122	113	-9	konverg.	113	119	6	diverg.	122	119	-3	konverguje
Portugalsko	65	65	0	-	65	61	-4	diverg.	65	61	-4	diverguje
Rumunsko	23	27	4	konverg.	27	43	15	konverg.	23	43	20	konverguje
Slovinsko	80	84	4	konverg.	84	86	2	konverg.	80	86	6	konverguje
Slovensko	34	47	14	konverg.	47	64	17	konverg.	34	64	30	konverguje
Finsko	107	106	-1	konverg.	106	107	1	diverg.	107	107	0	-
Švédsko	92	99	7	konverg.	99	97	-2	diverg.	92	97	5	konverguje
UK	95	112	18	diverg.	112	100	-12	konverg.	95	100	5	konverguje

Zdroj: Eurostat (2018), vlastní zpracování

Mzdová úroveň v celkem 16 z 25 sledovaných zemí v období 1995–2016 konverguje k průměru Evropské unie. Směrem nahoru od průměru EU-28 divergují mzdy ve čtyřech zemích – Dánsku, Francii, Irsku a Lucembursku. Směrem dolů diverguje Řecko, Španělsko, Kypr a Portugalsko, mzdová úroveň Finska pak zůstala vůči průměru EU nezměněna.

Snahou České republiky v dlouhodobém časovém horizontu by měla být reálná konvergence k nejvyspělejším státům

EU, a proto byla další část práce zaměřena na hodnocení sbližování ekonomické a mzdové úrovně ČR s nejvyspělejšími ekonomikami eurozóny EA-6 (Německo, Rakousko, Francie, Belgie, Nizozemsko a Finsko). Relativní pozici reálného HDP/ob. ČR vůči vybraným ekonomikám zachycuje tabulka 7.

Tabulka 7: Relativní pozice reálného HDP/ob. ČR vůči vybraným ekonomikám

Index HDP per capita	Česká republika					Závěr
	1995	2001	2008	2016	Δ (1995-2016)	
EA19=100	64	63	77	82	18	konverguje
EA6=100	59	59	73	75	16	konverguje
Německo=100	58	59	72	71	13	konverguje
Rakousko=100	57	56	67	71	14	konverguje
Belgie=100	59	59	71	75	16	konverguje
Francie=100	62	62	78	82	20	konverguje
Nizozemsko=100	55	52	62	66	11	konverguje
Finsko=100	70	62	69	80	10	konverguje

Zdroj: World Bank (2018), vlastní zpracování

Z údajů v tabulce vyplývá, že relativní odstup ekonomické úrovně ČR a ostatních sledovaných zemí se v základním časovém období 1995–2016 snižoval. V dílčích časových obdobích však můžeme pozorovat i divergenci ČR od některých ekonomik – mezi roky 1995–2001 Česká republika divergovala od Rakouska, Nizozemska a Finska, v letech 2008–2016 se pak zvýšil relativní odstup HDP na obyvatele vůči Německu.

Konvergence mzdové úrovně ČR k nejvyspělejším státům eurozóny byla provedena na základě analýzy vývoje ukazatele průměrných hodinových náhrad zaměstnancům, který již byl představen v rámci datové základny pro ekonometrický model β -konvergence mzdové úrovně. Sledován byl vývoj mzdové úrovně v reálném vyjádření, tedy ve standardu kupní síly, což umožní zohlednit kupní sílu mezd na domácím trhu.

Tabulka 8: Relativní pozice hodinové mzdové úrovně ČR vůči vybraným ekonomikám

Index mzda/hod.	Česká republika					
	1995	2001	2008	2016	Δ (1995-2016)	Závěr
EA19=100	38	44	55	54	16	konverguje
EA6=100	34	38	48	47	13	konverguje
Německo=100	34	38	49	47	13	konverguje
Rakousko=100	37	45	55	52	15	konverguje
Belgie=100	28	32	40	41	13	konverguje
Francie=100	35	39	48	47	12	konverguje
Nizozemsko=100	33	36	43	46	13	konverguje
Finsko=100	42	48	55	58	16	konverguje

Zdroj: Eurostat (2018), vlastní zpracování

Z tabulky vyplývá, že v relativním vyjádření docházelo v celkovém sledovaném období 1995–2016 ke sblížování mzdových hladin mezi ČR a ostatními zkoumanými ekonomikami. Při bližším pohledu na vývoj v dílčích časových obdobích je patrné, že nejrychleji probíhala konvergence mzdových hladin ČR k vyspělým ekonomikám mezi roky 2001 a 2008, což není překvapující vzhledem k silnému ekonomickému rozmachu České republiky v tomto období.

Závěr

V úvodu práce byly stanoveny dvě základní otázky. První výzkumná otázka se týkala toho, zda **ekonomická a mzdová úroveň ČR a ostatních členských států konverguje k průměrné ekonomické a mzdové úrovni Evropské unie**. Konvergence ekonomické i mzdové úrovně jednotlivých členských států k průměru EU byla prokázána na základě ekonometrického modelování beta konvergence. V případě analýzy beta konvergence ekonomické úrovně byl model rozdělen do třech dílčích období – základní období (1995–2016), období před velkým rozšířením (1995–2004) a období po velkém rozšíření (2005–2016). Vzhledem k náchylnosti beta konvergence k vychýleným hodnotám bylo z analýzy vyřazeno Lucembursko a Irsko, a výsledný odhad modelu byl tedy proveden na redukovaném vzorku členských zemí EU-26. Parametr β

nabýval ve všech třech případech záporných hodnot, což vedlo k zamítnutí nulové a přijetí alternativní hypotézy stanovené pro všechny tři modely: parametr $\beta < 0$ – ekonomická úroveň zemí EU-26 ve sledovaném období konvergovala k průměrné ekonomické úrovni EU.

Ekonometrický model beta konvergence mzdové úrovně byl sestavován výhradně pro základní období 1995–2016. Vzhledem k chybějícím pozorováním bylo z analýzy vynecháno Polsko, Estonsko a Malta, a výsledný odhad modelu tedy byl proveden na redukovaném vzorku členských zemí EU-25. Parametr β nabýval záporných hodnot a došlo tedy k zamítnutí nulové a přijetí alternativní hypotézy pro model beta konvergence mzdové úrovně: parametr $\beta < 0$ – mzdová úroveň zemí EU-25 ve sledovaném období (1995–2016) konvergovala k průměrné mzdové úrovni EU. Za účelem získání doplňujících informací k výsledkům modelů beta konvergence byla také provedena analýza sigma konvergence ekonomické i mzdové úrovně. Bylo zjištěno, že k sigma konvergenci ekonomické úrovně docházelo v celkovém sledovaném období 1995–2016 a v dílčím období 2005–2016. Absolutní odstupy ekonomických úrovní se naopak zvětšovaly v období 1995–2004 a docházelo tedy k sigma divergenci. V modelu sblížování mzdové úrovně pak byla zjištěna sigma divergence v celkovém sledovaném období 1995–2016. V rámci modelování konvergence ekonomické i mzdové úrovně byl také proveden odhad rychlosti konvergence ke společnému průměru za rok. Při porovnání rychlosti konvergence v rámci obou modelů bylo zjištěno, že konvergence ekonomické úrovně ke společnému průměru probíhá rychleji, než je tomu v případě sblížování mezd – rychlost konvergence ekonomické úrovně v modelu pro období 1995–2016 činila 1,75 % ročně, zatímco rychlost sblížování mezd je pouze 1,49 % za rok.

Poněkud rozporuplné se pak jeví hodnocení vstupu do Evropské unie a jeho vlivu na proces konvergence ekonomické úrovně pro země, které přistoupily v roce 2004. Lze se domnívat, že vstup do EU měl jednoznačně pozitivní vliv na vývoj

ekonomické úrovni v České republice, Litvě, Maltě, Polsku a na Slovensku, neboť proces konvergence těchto zemí k průměrné ekonomické úrovni EU probíhal v období 2004–2016 mnohem rychleji, než tomu bylo v předchozím sledovaném období 1995–2004. V případě Estonska, Maďarska a Slovinska došlo po roce 2004 ke zpomalení procesu konvergence, Kypr dokonce poměrně rychle divergoval směrem dolů od průměrného HDP na obyvatele EU. Je ovšem potřeba zdůraznit, že pozorování v období 2004–2016 jsou zkreslena vlivem hospodářské krize, která byla diferencovaná v síle dopadu na jednotlivé ekonomiky. Lze se tedy domnívat, že pozitivní vliv vstupu do EU byl u některých zemí zastíněn silným negativním dopadem ekonomické krize na proces konvergence.

Druhá výzkumná otázka se týkala toho, zda **Česká republika konverguje k ekonomické a mzdové úrovni nejvyspělejších zemí eurozóny**. Na základě analýzy vývoje klíčových ekonomických ukazatelů reálného HDP na obyvatele v paritě kupní síly a hodinové mzdy v paritě kupního standardu bylo zjištěno, že Česká republika v základním sledovaném období 1995–2016 konverguje k průměrné ekonomické a mzdové úrovni nejvyspělejších států eurozóny.

Vzorek nejvyspělejších zemí eurozóny se skládá z Německa, Rakouska, Nizozemska, Belgie, Francie a Finska, a byl vybrán na základě hodnoty relevantních ekonomických ukazatelů, tedy výše hodinové mzdy v paritě kupního standardu a reálného HDP na obyvatele v paritě kupní síly. Logickým východiskem pro měření reálné konvergence ČR právě k této skupině zemí je autorův názor, že dlouhodobým strategickým cílem České republiky by mělo být dosažení ekonomické a mzdové úrovni nejvyspělejších evropských ekonomik, nikoli pouze průměrné hodnoty EU, potažmo eurozóny. Měření konvergence (především ekonomické úrovni) právě k průměru EU, EU-15 nebo eurozóny má svá kvalitativní úskalí, neboť tyto průměrné hodnoty jsou stahovány dolů některými méně výkonnými ekonomikami v rámci výše zmíněných uskupení,

zejména tzv. jižním křídlem (Řecko, Portugalsko, Španělsko, Itálie).

V rámci analýzy sblížování ekonomické a mzdové úrovně ČR k průměru EA-6 byl také proveden odhad doby konvergence, tedy časového horizontu, ve kterém lze na základě minulých temp růstu očekávat překonání průměrné ekonomické a mzdové úrovně zemí EA-6. V optimistickém scénáři by Česká republika dohnala průměrnou ekonomickou úroveň vyspělých ekonomik v roce 2035, pesimistický scénář pak predikuje rok 2057. Za účelem zhodnocení postavení ČR v konvergenčním procesu byla odhadovaná doba konvergence ekonomické úrovně ČR porovnána se zeměmi V4, pobaltskými státy a Slovinskem. Z výsledků vyplynulo, že i v pro Českou republiku optimistickém scénáři by trvalo déle pouze Slovinsku a Maďarsku, než dosáhnou průměrné ekonomické úrovně EA-6.

V rámci odhadu doby konvergence mzdové úrovně ČR k průměru vyspělých zemí EA-6 bylo zjištěno, že i v případě realizace optimistického scénáře by Česká republika potřebovala 42 let na vyrovnání průměrné mzdy ve vyspělých zemích. Pesimistický scénář pak predikuje ještě mnohem méně přívetivý časový horizont, a sice 219 let. Z mezinárodního srovnání s ostatními dohánějícími ekonomikami vyplývá, že i v rámci optimistického scénáře pro ČR by trvalo déle pouze Maďarsku, Polsku a Slovinsku, než dosáhnou průměrné mzdové úrovně vyspělých zemí EA-6. Mezinárodní srovnání rychlosti konvergence ekonomické a mzdové úrovně s ostatními dohánějícími ekonomikami střední a východní Evropy tedy pro Českou republiku nevznívá příliš příznivě. Ve všech modelových scénářích byla ČR poměrně výrazně překonána Estonskem, Lotyšskem, Litvou a Slovenskem.

Z výsledků výzkumu také vyplynulo, že hospodářská krize v roce 2009 měla silně negativní vliv na rychlost konvergence ČR k vyspělým zemím EA-6. Lze konstatovat, že konvergence ekonomické úrovně byla vlivem krize výrazně zpomalena, a ke konvergenci mzdové úrovně v období po roku 2009 nedocházelo prakticky vůbec.

Závěrem lze konstatovat, že reálná konvergence členských států Evropské unie není homogenním procesem. I přes podporu dohánějících ekonomik ze strany EU v podobě kohezní politiky a strukturálních fondů je patrné, že hluboké disparity ekonomické i mzdové úrovně mezi jednotlivými členskými zeměmi nadále přetrvávají, a jejich eliminaci nelze považovat za krátkodobý proces. V tomto kontextu se jako vhodné zaměření navazujícího výzkumu jeví analýza vlivu kohezní politiky EU na proces reálné konvergence.

Použitá literatura

- DVOROKOVÁ, Kateřina, 2011. *Reálná konvergence České republiky k eurozóně* [online]. Ostrava, 2011 [cit. 2018-03-20]. Dostupné z: https://dspace.vsb.cz/bitstream/handle/10084/90075/DVOROKOVA_P6201_6201V004_2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- DVOROKOVÁ, K., J. KOVÁŘOVÁ a M. ŠULGANOVÁ, 2012. *Ekonometrické modelování konvergence ekonomické a cenové úrovně: analýza průřezových a panelových dat*. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, 2012. ISBN 978-80-248-2543-4.
- EUROSTAT, 2018. *European Comission* [online]. 2018 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- KENEN, Peter B., 1969. *Theory of Optimum Currency Areas: An Eclectic View*. [editor] R. Mundell a A. Swoboda. *Monetary Problems in the International Economy*. Chicago: University of Chicago Press, 1969.
- LACINA, Lubor, 2007. *Měnová integrace: náklady a přínosy členství v měnové unii*. V Praze: C. H. Beck, 2007. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7179-560-5.
- LACINA, Lubor a Petr ROZMAHEL, 2010. *Euro: ano-ne?*. Praha: Alfa Nakladatelství, 2010. Ekonomie studium. ISBN 978-80-87197-26-4.

- MCKINNON, Ronald I., 1963. Optimum Currency Areas. *The American Economic Review*. 1963, **53**(4), 717-725.
- MINISTERSTVO FINANCÍ, 2013. *Výkladový slovníček* [online]. Praha, 2013 [cit. 2018-03-20]. Dostupné z: <https://www.zavedenieura.cz/cs/vykladovy-slovnicek/r-2345#realna-konvergence-real-convergence>
- MONGELLI, Francesco P., 2002. "New" Views on the Optimum Currency Area Theory: What is EMU Telling Us?. In: *European Central Bank Working Paper Series* [online]. Frankfurt nad Mohanem: ECB, 2002 [cit. 2018-03-20]. ISSN 1561-0810. Dostupné z: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp138.pdf?7f9fcb71c9a79e446251a79273c9ba60>
- MUNDELL, Robert A., 1961. A Theory of Optimum Currency Areas. *The American Economic Review*. 1961, **51**(4), 657-665.
- NEVIMA, Jan a Lukáš MELECKÝ, 2012. *Analýza beta-konvergence regionů zemí Visegrádské čtyřky prostřednictvím nelineárního regresního modelu*. Vysoká škola evropských a regionálních studií: Auspicia, roč. 2012, č. 8, s. 43–57. ISSN 1214–4967.
- SLAVÍK, Ctirad, 2007. Reálná konvergence České republiky k Evropské unii v porovnání s ostatními novými členskými zeměmi. *Politická ekonomie* [online]. 2007, **55**(1), 23-40 [cit. 2018-03-20]. ISSN 2336-8225. Dostupné z: <https://www.vse.cz/polek/588>
- WORLD BANK, 2018 [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/>

SOCIÁLNĚPRÁVNÍ ASPEKTY VOLNÉHO POHYBU ZAMĚSTNANCŮ A SAMOSTATNĚ VÝDĚLEČNĚ ČINNÝCH OSOB V EVROPSKÉ UNII

Ing. Nikola Kvapilová

*Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních
vztahů, studijní obor Podnikání a právo*

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Ing. Nikola Kvapilová

Abstrakt:

Diplomová práce pojednává o koordinaci systémů sociálního zabezpečení na úrovni EU, o její působnosti, principech a omezeních. Zaměřuje se především na zaměstnance a osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ). Práce se věnuje i sociální politice EU a přibližuje právní úpravu volného pohybu výše uvedených osob. Hlavním cílem práce bylo zhodnotit právní úpravu koordinace a navrhnout případná zlepšení. Dílčím cílem práce bylo posoudit povinnosti zaměstnanců a OSVČ, které migrují za prací z České republiky do jiného členského státu. Pro práci byly současně stanoveny dvě hypotézy. První hypotéza stanovovala, že pro volný pohyb zaměstnanců a OSVČ je vyžadován jednoduchý administrativní postup, což bylo potvrzeno pouze ve vztahu k zaměstnancům. Druhá stanovená hypotéza, že uvedené osoby mají snadný přístup ke všem potřebným informacím, byla vyvrácena.

Abstract:

This master's thesis addresses the coordination of social security systems in the European Union as well as its scope, principles and limitations. This dissertation focuses primarily on employees and self-employed persons; it also tackles EU social policy and determines the legal frame of free movement of employees and self-employed persons. The main objective of this work is to evaluate the legal framework of the coordination and to suggest possible improvements, as well as to assess the obligations of employees and self-employed persons who

migrate for work from the Czech Republic to another Member State. Two hypotheses are determined: the first stipulates that a simple administrative procedure is required for the free movement of employees and self-employed persons, though this was only confirmed in relation to the former; the second refutes that employees and self-employed persons have easy access to all the necessary information.

Klíčová slova:

Koordinace systémů sociálního zabezpečení, volný pohyb osob, sociální zabezpečení v EU, zaměstnanci, OSVČ

Klasifikace JEL:

K39

Diplomová práce je dostupná zde:

<https://vskp.vse.cz/72710>

Úvod

Jednotný trh, který se utvářel několik let a formálně vznikl v roce 1993, otevřel občanům Evropské unie spoustu nových možností. Ti mají na základě svobod vnitřního trhu právo žít, studovat, pracovat nebo podnikat na území jakéhokoli členského státu téměř bez omezení. V oblasti sociálního zabezpečení se však postupem času začala objevovat spousta problémů, zejména co se týče nárokování dávek, které bránily efektivnímu využití vnitřního trhu Evropské unie. Každý členský stát má totiž vlastní právní úpravu sociálního zabezpečení, rozhoduje o sociálních systémech, dávkách a podmínkách nároku na ně sám, což vede k různorodosti systémů v rámci celé Unie.

Problémy byly způsobeny především tím, že neexistovala žádná jednotná právní úprava pro všechny členské státy, která by stanovovala společná pravidla a umožňovala tak dostatečnou právní ochranu migrujícím osobám. To vedlo ke koordinaci národních systémů sociálního zabezpečení, díky

kteře byla zavedena jednotná evropská pravidla pro všechny členské státy s tím, že národní předpisy v oblasti sociálního zabezpečení zůstávají beze změn.

Diplomová práce se zaměřuje na koordinaci systémů sociálního zabezpečení především ve vztahu k migrujícím zaměstnancům a osobám samostatně výdělečně činným. První dvě kapitoly jsou úvodem do celé problematiky, za použití deskriptivní metody pojednávají o sociální politice Evropské unie a přibližují právní úpravu volného pohybu zaměstnanců a osob samostatně výdělečně činných. Třetí kapitola práce se věnuje samotné koordinaci systémů sociálního zabezpečení, základním principům a pravidlům, spolupráci členských států apod. Navazující čtvrtá kapitola se zaměřuje na postup a povinnosti osob migrujících z ČR za práci do jiného členského státu. V těchto kapitolách se již uplatňuje metoda analýzy. V závěrečné kapitole je zhodnocena a posouzena právní úprava sociálního zabezpečení zaměstnanců a OSVČ pohybujících se po Evropské unii. Také jsou posouzeny povinnosti těchto osob a navržena zlepšení fungování systému sociálního zabezpečení v Evropské unii. Práce je doplněna o rozbor významných rozsudků Soudního dvora Evropské unie, které měly v minulosti pro evropské právo zásadní význam.

1. Sociální politika v právu EU

Úvodní kapitola se věnuje pojmu „sociální politika“ a jeho pojetí na úrovni EU. Sociální politika v EU zahrnuje především aspekty pracovněprávní a aspekty sociálního zabezpečení, existuje proto řada cílů, které si EU v této oblasti stanovuje. První podkapitola podrobně definuje základní cíle sociální politiky, mezi které patří např. zásada nediskriminace a rovného zacházení s pracovníky a jinými osobami, které využívají svobody volného pohybu osob (Chvátaľová 2016: 2).

Další podkapitola se věnuje tomu, jakými nástroji EU vytyčených cílů dosahuje. Nástroje sociální politiky nelze na území všech členských států sjednotit (Abrahám 2011: 119). Obecně lze ale nástroje rozdělit na nástroje právní

a ekonomické. Mezi právní nástroje sociální politiky lze zařadit primární právo, především zakladatelské smlouvy, jejich novelizace a Listinu základních práv a svobod EU, která zakotvuje různá sociální práva. Dalším právním nástrojem je právo sekundární, v oblasti sociální politiky bylo vydáno velké množství nařízení, směrnic, doporučení a stanovisek, které jsou v první kapitole přiblíženy a jejich výčet se prolíná celou prací (Chvátalová 2016: 1). Blíže jsou rozebrány také ekonomické nástroje, za které jsou považovány např. rozpočty a fondy EU, z jejichž prostředků je financován rozvoj sociální politiky. Uvedeny jsou také další významné nástroje v oblasti sociální politiky, jako jsou nejrůznější programy a projekty organizací a institucí.

Další z podkapitol se zaměřuje na současnou situaci a trendy sociální politiky, neboť je třeba reagovat na jevy moderní doby, zejména v oblasti technologického pokroku.

Nelze předpokládat, že bude ve všech členských státech platit stejná sociální politika a sociální pravidla. Každá země má na základě svého vývoje vlastní sociální systém, v mnoha zemích se však pravidla podobají. Řada autorů proto definovala několik sociálních modelů, které jsou svými rysy společné pro více zemí, těm se věnuje poslední podkapitola. Závěrem je třeba zdůraznit, že na úrovni EU neexistuje jediný sociální model, který by byl pro všechny členské státy společný (Moravec, Mraček 2003: 9).

2. Volný pohyb zaměstnanců a samostatně výdělečně činných osob

Vzhledem k tomu, že se práce zaměřuje na sociálněprávní aspekty volného pohybu zaměstnanců a OSVČ, autorka považuje za vhodné v jedné z kapitol nastínit základy volného pohybu výše uvedených osob.

Volný pohyb osob patří mezi jednu ze základních svobod vnitřního trhu EU, díky které je výrazně ovlivňován ekonomický růst a životní úroveň občanů. Zaměstnanci a podnikatelé mohou tak vykonávat své ekonomické aktivity na území

jakéhokoliv členského státu takřka bez omezení. Právo na volný pohyb je dáno zejména zakladatelskými smlouvami EU, samotná pravidla jsou pak stanovena sekundárním právem – nařízeními, směrnicemi apod. Blíže právní úpravu popisuje první podkapitola. Součástí práva v oblasti volného pohybu pracovníků a služeb je i judikatura Soudního dvora Evropské unie, která právo významně dotváří (Tichý 2014: 357).

Na úrovni EU rozlišujeme volný pohyb pracovníků a volný pohyb samostatně výdělečně činných osob (OSVČ). Pojem „pracovník“ v evropském právu však nemůže být ztotožňován s pojmem „zaměstnanec“ v českém či jiném národním právu, neboť je to samostatný pojem práva EU a nezávisí na definicích vyplývajících z právních řádů jednotlivých členských států. Základní charakteristiky pojmu „pracovník“ vyplývají z obsáhlé judikatury Soudního dvora Evropské unie. Typickým rysem pracovníka je výkon závislé činnosti fyzické osoby. Pracovníci mají neomezenou volbu místa výkonu ekonomické aktivity a přísluší jim určitá práva. Některá práva vyplývají ze samotné svobody volného pohybu osob, specifická práva jsou dána přímo volným pohybem pracovníků a patří mezi ně např. právo přístupu k zaměstnání, právo na výkon zaměstnání a zákaz diskriminace (Svoboda 2011: 225).

OSVČ mají na základě svobod vnitřního trhu dvě možnosti výkonu činnosti na území členských států. Jsou oprávněny vykonávat svou činnost nepřetržitě v jiném členském státě na základě svobody usazování (stejně jako zaměstnanci) nebo mohou dočasně poskytovat služby v jiném členském státě, zatímco zůstávají v zemi svého původu v rámci svobody volného pohybu služeb. Nutno podotknout, že ne vždy je snadné tyto dvě svobody odlišit, protože např. pojem „dočasnosti“ není nikde v právu jednoznačně vymezen. V práci jsou dále rozebrány podmínky odlišující svobodu usazování od dočasného poskytování služeb. Tyto dvě svobody se na rozdíl od volného pohybu pracovníků nevztahují jen na fyzické osoby, ale i na osoby právnické (Tichý 2014: 371).

I přesto, že se EU snaží odstraňovat překážky, které by bránily volnému pohybu osob a služeb, a tedy i efektivnímu fungování společného trhu, existují situace, ve kterých lze udělit výjimku ze svobody volného pohybu pracovníků, svobody usazování i dočasného poskytování služeb. Existuje několik výjimek, závěrečná část kapitoly uvádí např. jeden z rozsudků Soudního dvora Evropské unie, kterým bylo právo usazování omezeno pouze na ty činnosti, které se v daném státě nepojí s výkonem veřejné moci.

3. Koordinace sociálního zabezpečení v EU

S volným pohybem osob a služeb úzce souvisí problematika sociálního zabezpečení migrujících osob. Osoby pohybující se za prací do jiného členského státu by neměly být znevýhodněny ve svých sociálních právech oproti osobám, které jsou ekonomicky aktivní pouze ve svém domovském státě. Jednotlivé systémy sociálního zabezpečení v členských státech nejsou na úrovni EU harmonizovány. Harmonizace neboli vytvoření jednotného systému, který bude funkční ve všech členských státech, není vzhledem k mnoha faktorům možná. Systémy sociálního zabezpečení na úrovni EU jsou ale koordinovány, což znamená, že EU ponechává členským státům pravomoci ve tvorbě národních předpisů, na základě kterých se určují druhy dávek v nepříznivých sociálních situacích nebo třeba nárok na jejich výplatu. Současně však propojuje právní úpravu sociálního zabezpečení členských států tím, že stanovuje společná pravidla, která je třeba dodržovat.

Právní úpravu koordinace tvoří řada nařízení, která jsou analyzována v úvodní části podkapitoly. Dále je nutné vymezit, na jaké státy se koordinace systémů sociálního zabezpečení vztahuje, jaký okruh osob jí podléhá a na jaké situace se příslušná právní úprava použije. Stanovuje tedy rozsah působnosti územní, osobní a věcné. Klíčové je vymezení společných koordinačních pravidel, která určují fungování koordinace sociálního zabezpečení a kterým se věnuje podstatná část kapitoly. Mezi základní principy patří rovnost zacházení, rovné

nakládání s dávkami, příjmy, skutečnostmi nebo událostmi, sčítání dob, upuštění od pravidel týkajících se bydliště a aplikace práva jednoho členského státu.

Pokud osoba vykonává ekonomickou činnost v jiném státě, je důležité určit členský stát, jehož právní předpisy se budou na migrující osobu vztahovat. Poté se použijí ustanovení vnitrostátních právních předpisů tohoto členského státu pro vznik nároku na dávky, pro poskytování dávek i pro placení pojistného. Pro určení příslušných právních předpisů byl vytvořen komplexní systém pravidel, jehož rozbor je součástí třetí kapitoly. Použijí se zejména obecná pravidla, zvláštní pravidla platí pro vyslání zaměstnance nebo OSVČ nebo výkon činnosti ve dvou či více členských státech. Základní pravidlo *lex loci laboris* říká, že příslušný stát, jehož legislativa se použije, bude určen podle místa výkonu výdělečné činnosti zaměstnance nebo OSVČ bez ohledu na místo bydliště.

Předpokladem k fungující koordinaci sociálního zabezpečení je úzká spolupráce členských států a jejich institucí. Na úrovni EU vznikly dva hlavní orgány příslušné v oblasti koordinace. Na národní úrovni nejsou zpravidla zřizovány speciální orgány či instituce, většinu funkcí plní instituce příslušné ke správě sociálního zabezpečení v dané zemi (Koldinská 2012: 181). Základem spolupráce institucí v oblasti koordinace je rychlá, spolehlivá a efektivní komunikace, jež by měla probíhat zejména elektronicky. Za tímto účelem fungování spolupráce byl v roce 2017 zaveden systém elektronické výměny informací o sociálním zabezpečení EESSI (Evropská komise 2018).

4. Povinnosti migrujících zaměstnanců a samostatně výdělečně činných osob

Za prací migrují do jiného členského státu ročně tisíce zaměstnanců i OSVČ. Statistiky, které by zaznamenávaly pohyb zaměstnanců a OSVČ ve všech členských státech, bohužel neexistují, měřit migraci na unijní úrovni je totiž obzvláště problematické. Jestliže se ale pracovník pohybuje na území dvou či více členských států, je třeba, aby respektoval pravidlo

příslušnosti k právním předpisům právě jednoho státu. Za tím účelem jsou pracovníkům institucemi sociálního zabezpečení vydávány formuláře A1, které potvrzují příslušnost k danému sociálnímu systému pouze jednoho členského státu.

Z poslední statistiky Evropské komise vyplývá, že v roce 2015 bylo ve všech členských státech dohromady vydáno téměř 2,05 mil. formulářů A1. Z toho necelých 1,49 mil. dokumentů bylo vydáno pro vyslání zaměstnanců a OSVČ, a více než půl miliónu formulářů potvrzovalo příslušnost k právním předpisům jednoho státu při souběžné činnosti zaměstnanců a OSVČ ve dvou či více členských státech. Počet vystavovaných formulářů A1 přitom v čase stále roste (European Commission 2016: 9). Je zřejmé, že se koordinace sociálního zabezpečení dotýká mnoha osob, je proto nutné, aby fungoval efektivní systém ochrany sociálních práv těchto migrujících osob. Kromě spolupráce členských států je klíčem k úspěchu funkční soubor pravidel, který nesmí nadměrně zatěžovat jak zaměstnance a OSVČ, tak ani členské státy. Aby mohla koordinace systémů sociálního zabezpečení řádně fungovat, je třeba, aby spolupracovali i samotní zaměstnanci (případně jejich zaměstnavatelé) a OSVČ, uloženy jsou jim proto povinnosti, které je třeba pro bezproblémový pohyb na území členských států splnit.

Ve čtvrté kapitole je uveden postup a povinnosti migrujících zaměstnanců a OSVČ v nejčastějších situacích, které mají zásadní vliv na oblast sociálního zabezpečení. Jednotlivé podkapitoly se zaměřují na řešení reálných situací zaměstnanců a OSVČ odcházejících z ČR, ať už dočasně, či trvale. Postup a nutné kroky však platí obdobně i v jiných členských státech. Rozlišuje se přesun za prací do jiného státu, který má povahu trvalého charakteru, zvláštní postup a pravidla platí pro vysílání zaměstnanců a OSVČ do jiného členského státu, kdy jde naopak o dočasný výkon činnosti. Zvláštní situací je příhraniční činnost, kdy zaměstnanec či OSVČ vykonává činnost v jiném členském státě, než má své bydliště. Může se stát, že migrující zaměstnanec nebo OSVČ bude pracovat ve více

členských státech zároveň nebo dojde k souběhu zaměstnání a samostatně výdělečné činnosti ve dvou nebo více členských státech. I v takových situacích je třeba splnit určité povinnosti. Důležité je také nezanedbat administrativní postup při návratu z jiného členského státu zpět do ČR.

5. Zhodnocení

Koordinace sociálního zabezpečení zažila významný posun především díky nové právní úpravě. Právní úprava koordinace sociálního zabezpečení ze 70. let neodpovídala současným potřebám společnosti. Autorka se domnívá, že současná pravidla v oblasti sociálního zabezpečení na unijní úrovni jsou v zásadě navržena dobře, jednoduše, jasně a představují významný pokrok v ochraně práv migrujících osob. Problémem je ale jejich nedodržování ze strany příslušných subjektů, ať už jde o instituce a orgány, či samotné migrující osoby.

Za částečně problematické považuje autorka roztržštěnou právní úpravu koordinace sociálního zabezpečení. Neexistuje jednotný pramen práva, který by celou oblast koordinace upravoval, je třeba studovat několik pramenů, což může být zmatečné.

Co se týče působnosti koordinace, určitě lze hovořit v pozitivním slova smyslu o rozsahu osobní působnosti. Okruh osob, na které se koordinační nařízení vztahuje, se časem výrazně rozšířil a v současné době ho lze považovat za vyčerpávající. Autorka se ale domnívá, že problematickou oblastí zůstává věcná působnost koordinace, neboť každý členský stát má vlastní úpravu sociálního zabezpečení, a tedy i rozdělení dávek pod různé systémy v rámci sociálního zabezpečení. To může způsobit, že v jednom státě bude konkrétní dávka spadat do věcné působnosti koordinace, protože bude např. dávkou v nemoci, ale v jiném státě tomu tak být nemusí a bude např. dávkou sociální pomoci, na kterou se koordinace nevztahuje. Migrující osoba tak o své právo na dávku v jiném členském státě může přijít, i kdyby ve svém domovském státě nárok na dávku měla. Přesné zařazení jednotlivých dávek do věcné

působnosti ve všech členských státech by bylo náročné, avšak s ohledem na délku řešení sporů v této oblasti by to dle autorky bylo vhodnější řešení.

Principy koordinace systémů sociálního zabezpečení autorka považuje bezpochyby za základ úspěšného fungování koordinace, navíc došlo ke zjednodušení od předešlé právní úpravy. Jedním ze zásadních principů je i rovnost zacházení se všemi osobami, autorka se však domnívá, že diskriminaci v dnešní době není možné odstranit úplně, ačkoliv na její eliminaci působí judikatura Soudního dvora Evropské unie. V mnoha případech je ale těžké určit meze diskriminace, to, co se jeví jako omezení rovného zacházení, nakonec diskriminační podmínkou být nemusí.

Oblast určování příslušnosti k právním předpisům právě jednoho členského státu je v současné úpravě přehledná a určení příslušného státu pojištění je ve většině případů snadné. Autorka však usuzuje, že problémy mohou vznikat při posuzování příslušnosti k právním předpisům právě jednoho státu v případě souběžného výkonu činnosti ve dvou či více členských státech. Členské státy totiž samy na národní úrovni posuzují, zdali se jedná o zaměstnání nebo samostatně výdělečnou činnost. Nejednotná úprava může způsobit, že na migrující osobu v jednom členském státě bude hleděno jako na zaměstnance a v jiném jako na OSVČ.

Za jeden z největších úspěchů nové právní úpravy autorka považuje zavedení systému elektronické výměny informací o sociálním zabezpečení EESSI. Koordinace systémů sociálního zabezpečení nemůže efektivně fungovat bez jednoduché a rychlé komunikace mezi orgány a institucemi sociálního zabezpečení z různých členských států. S rozvojem technologie je třeba reagovat na potřeby moderní doby a papírovou formu výměny informací a dokumentů nahradit elektronickou formou v takové míře, jak jen to bude možné.

Je nutné, aby veškerý administrativní postup pro migrující osoby probíhal jednoduše a rychle, čehož dle názoru autorky nelze vždy dosáhnout, a to i kvůli nedostatku potřebných

informací. Jako velice problémovou oblast hodnotí autorka informovanost migrujících osob. Základní informace jsou dostupné na webových stránkách příslušných institucí, konkrétnější informace o postupu v daných situacích však musí osoby samy dohledávat nebo se s příslušnými institucemi spojit a o informace požádat, což není vždy otázkou jen několika hodin či dnů. Autorka se domnívá, že takový postup je pro migrující osoby, ale i pro samotné instituce zbytečně složitý a myslí si, že by bylo vhodné vytvořit elektronické informační místo, kde se migrující osoba dozví vše potřebné ke změně místa výdělečné činnosti nebo souběhu výdělečné činnosti, a to nejlépe v národním jazyce. I přestože by bylo náročné takové informační místo s aktuálními daty vytvořit, v době elektronizace by mělo v praktickém životě migrujících osob velký význam.

Závěr

Evropská unie usiluje o bezproblémový pohyb osob a služeb v rámci členských států a podstatnou součástí je i řešení oblasti sociálního zabezpečení migrujících osob. Hlavním cílem práce bylo zhodnotit a posoudit právní úpravu sociálního zabezpečení zaměstnanců a samostatně výdělečně činných osob, kteří migrují za prací do jiných členských států EU, EHP či Švýcarska. Ta je dána především koordinací systémů sociálního zabezpečení, v rámci které jsou určena společná pravidla pro všechny členské státy. Koordinace systémů sociálního zabezpečení staví na pěti základních principech, které jsou pro fungování koordinace klíčové, neboť díky nim mohou migrující osoby uplatňovat svá práva i v jiném členském státě a v tíživých životních situacích mohou požádat o dávku sociálního zabezpečení a získat na ni nárok i v jiném členském státě.

Ačkoliv právní úprava koordinace není ucelená a nachází se v několika pramenech, její ustanovení, principy a pravidla považuje autorka za velmi zdařilá. Za nejprínosnější pravidla považuje rovnost zacházení, princip sčítání dob, díky kterému dochází k započtení všech dob pojištění z jiných členských států při posuzování nároku na dávku. Dále také princip

rovného nakládání s dávkami, příjmy, skutečnostmi a události, který umožňuje hledět i na skutečnosti nastalé v jiném členském státě.

Autorka se domnívá, že uvedené principy jsou pro zajištění sociálních práv migrujících osob zásadní, je však důležité, aby v praxi dobře fungovaly. V praktickém životě to znamená, že příslušné instituce v oblasti sociálního zabezpečení by měly občany informovat o jejich právech, vydávat bez problémů příslušné dokumenty potvrzující skutečnosti nastalé v daném členském státě, a naopak přijímat dokumenty vydané v jiných členských státech, které mohou ovlivnit práva občanů v oblasti sociálního zabezpečení, a veškeré skutečnosti zohledňovat při svém rozhodování. Problémem však může být právě neinformovanost migrujících osob a neznalost práv. Autorka navrhuje, aby každá migrující osoba znala svá práva a alespoň v základním rozsahu se v problematice sociálního zabezpečení orientovala, aby věděla, na co má nárok a zda se případně proti nesprávnému postupu příslušných institucí může nějakým způsobem bránit.

Za problematiku autorka považuje vymezení dávek, na které se koordinace vztahuje a na které nikoliv. V každém členském státě je rozdělení dávek sociálního zabezpečení jiné a není přesně vymezeno, na jaké konkrétní dávky se koordinace vztahuje. Migrující osoby tak o své právo na dávku v jiném členském státě mohou přijít, a to i přesto, že ve svém domovském státě by nárok na dávku měly. Takovéto omezení sociálních práv považuje za negativní dopad současného vymezení věcné působnosti koordinace.

S jistotou lze tvrdit, že pro oblast sociálního zabezpečení na unijní úrovni bude mít velký význam zavedení elektronické výměny informací, které je nyní ve fázi implementace do národních právních rámců. Přechod na standardizované elektronické dokumenty umožní rychleji a jednodušeji vyřizovat veškeré žádosti a usnadní komunikaci mezi subjekty v oblasti sociálního zabezpečení z různých členských států.

Dalším cílem práce bylo posoudit povinnosti zaměstnanců a samostatně výdělečně činných osob migrujících z České republiky do jiného členského státu. Obecně lze říct, že na zaměstnance nejsou kladeny vysoké administrativní nároky, většina povinností náleží zaměstnavatelům. U OSVČ je situace jiná, dle autorky jsou jim ukládány povinnosti v nadměrném rozsahu a administrativní proces výkonu činnosti v jiném členském státě je pro ně zbytečně zatěžující. Tím lze potvrdit první stanovenou hypotézu jen částečně, neboť platí pouze pro zaměstnance, pro OSVČ ji autorka nepovažuje za adekvátní. Na základě analýzy povinností se současně domnívá, že uvedené osoby nemají dostatečný a přitom snadný přístup ke všem potřebným informacím, čímž zároveň vyvrací druhou hypotézu.

Dílčím cílem práce bylo případně navrhnout zlepšení fungování systému sociálního zabezpečení zaměstnanců a samostatně výdělečně činných osob. Dle názoru autorky je nutné, aby zaměstnanci i OSVČ měli jasný přehled o svých právech a povinnostech vůči subjektům sociálního zabezpečení v různých členských státech. Stejně je vhodné, aby disponovali informacemi o pravidlech výkonu výdělečné činnosti v jiném členském státě. Důležité přitom je, aby byly informace veřejně dostupné, nejlépe elektronicky, a aby byly aktuální. Za tím účelem by mohlo být vytvořeno jednotné elektronické informační místo pro osoby ze všech členských států, kde by byly k dispozici všechny potřebné informace a dokumenty.

Diplomová práce celkově zhodnocuje systém sociálního zabezpečení migrujících osob, zejména zaměstnanců a osob samostatně výdělečně činných, poukazuje na jisté komplikace i zdařilé úpravy. Práce také navrhuje zlepšení v podobě konkrétnějšího vymezení dávek, na které se koordinace vztahuje, a zavedení jednotného informačního místa v elektronické podobě.

Použitá literatura

- ABRHÁM, Josef. *Ekonomická, sociální a územní diferenciacie Evropské unie*. Vyd. 1. Praha: MAC, 2011. 147 s. ISBN 978-80-86783-52-9.
- Elektronická výměna informací o sociálním zabezpečení (EESSI). *Evropská komise* [online]. [cit. 2018-03-04]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=cs&catId=869>
- EUROPEAN COMMISSION. *Posting of workers: Report on A1 portable documents issued in 2015*. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion: European Commission, 2016. 58 s. ISBN 978-92-79-65774-0.
- CHVÁTALOVÁ, I. *Social Policy in the European Union*, Czech Journal of Social Sciences, Business and Economics, Vol.5, Issue 1, 2016. ISSN 1805-6830.
- KOLDINSKÁ, Kristina et al. *Sociální zabezpečení osob migrujících mezi státy EU*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. 229 s. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-439-1.
- MORAVEC, Martin a MRAČEK, Jan. *Evropský sociální model: brzda či nezbytná součást konkurenceschopnosti rozšířené EU? = European social model: burden or essential component of competitiveness of expanded EU?*. Praha: Euro-Czech Forum, 2003. 122 s. ISBN 80-239-4341-3.
- SVOBODA, Pavel. *Úvod do evropského práva*. 4. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. 362 s. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-334-9.
- TICHÝ, Luboš et al. *Evropské právo*. 5. přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2014. 756 s. ISBN 978-80-7400-546-6.

ANALÝZA MECHANISMU VČASNÉHO VAROVÁNÍ AKTIVOVANÉHO NÁRODNÍMI PARLAMENTY PO VSTUPU LISABONSKÉ SMLOUVY V PLATNOST

Mgr. Tereza Nováková

*Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií,
studijní obor Evropská studia*

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Mgr. Tereza Nováková

Abstrakt:

Diskuze o roli národních parlamentů v EU a jejich kontrole evropských záležitostí se stala součástí širší debaty o existenci demokratického deficitu v EU. To vedlo k posílení jejich kolektivní role se vstupem Lisabonské smlouvy v platnost, která umožňuje parlamentům kontrolovat soulad legislativních návrhů v oblasti sdílených pravomocí s principem subsidiarity, a to skrze mechanismus včasného varování. Skutečná role parlamentů však nezávisí pouze na nových pravomocích, ale zejména na tom, jak těchto pravomocí využívají. Záměrem práce je proto odhalit chování národních parlamentů v post-lisabonské éře v rámci nově vzniklého mechanismu a za použití obsahové analýzy odůvodněných stanovisek zkoumat, jaké nejčastější argumenty parlamenty využívají v případě nedodržení subsidiarity, jaký je vývoj této argumentace a zda lze identifikovat další dílčí trendy ve sledovaném období.

Abstract:

The debate on the role of national parliaments in the EU and their control over the European affairs has become a part of the wider discussion about the existence of democratic deficit in the EU. That led to the strengthening of their collective role with the adoption of the Lisbon Treaty, which allows parliaments to check the compliance of the legislative proposals under the shared competencies with the principle of subsidiarity, through the early warning mechanism. However, the real role of parliaments doesn't depend fully on the gained

competencies, rather on how parliaments are using them. Therefore, the aim of this thesis is to analyse the behaviour of national parliaments in the post-Lisbon era within the framework of the established mechanism. By conducting a qualitative analysis of the reasoned opinions the text examines, what are the main arguments used by the parliaments in terms of non-compliance of the proposal with subsidiarity principle, what is the development of the argumentation and whether other sub-trends can be identified.

Klíčová slova:

národní parlamenty, kolektivní role, Lisabonská smlouva, kontrola subsidiarity, mechanismus včasného varování, odůvodněná stanoviska, proporcionalita, princip svěření pravomocí

Klasifikace JEL:

F55, K33, N44

Diplomová práce je dostupná zde:

https://is.muni.cz/th/ezb5f/Novakova_Tereza_final_.txt

Úvod

Vlivem prohlubování evropské integrace (EI) se od 70. let setkáváme s obavou o existenci demokratického deficitu z důvodu vyloučení občanů z podílení se na rozhodování v EU. Tím započala diskuze o posílení demokratické legitimacy EU, jejíž nedílnou součástí bylo také posílení role národních parlamentů (NP) v EU. K tomu došlo zejména s přijetím Lisabonské smlouvy (LS), která formálně začleňuje NP do legislativního procesu skrze dohled nad dodržováním principu subsidiarity pomocí mechanismu včasného varování (EWM). Ten přiznává NP právo zasahovat do tvorby politiky a umožňuje jejich komorám v rámci osmítýdenní lhůty předkládat odůvodněná stanoviska (ROs) k návrhům legislativních aktů v případě, že daný návrh koliduje s principem subsidiarity.

Zavedení EWM přineslo značnou reflexi a diskuzi nad jeho povahou, tedy zda skutečně posiluje roli NP a vede k odstranění demokratického deficitu, či nikoliv. Jak však zdůrazňují Auel a Christiansen (2015: 263), role NP nezávisí pouze na nových pravomocích, ale zejména na tom, jak těchto pravomocí využívají. Právě tato otázka je předmětem předloženého textu, jenž odhaluje chování NP v rámci EWM, a to za pomoci obsahové analýzy vybraných ROs předložených v rámci mechanismu kontroly. Primárním cílem studie tak bylo zjistit, jaké převládají důvody mezi komorami NP k jejich předkládání a jak se tento trend vyvíjel ve sledovaném období, tedy od přijetí LS v platnost do konce roku 2016. Reflexe dosavadního výzkumu posloužila jako teoretické východisko pro stanovení sledovaných kategorií argumentů obsažených v předkládaných ROs dostupných v databázích Evropské komise a IPEX.

Text je systematicky rozdělen do dvou částí. Teoretická část práce se nejprve soustředí na reflexi dosavadního výzkumu povahy EWM, odhaluje teoretická východiska předloženého výzkumu a představuje metodu získávání dat a výběr zkoumaného vzorku populace. Druhá, empirická část, si klade za cíl odpovědět na následující výzkumné otázky. Jaké argumenty převládají v obsahu ROs předložených NP v rámci EWM ve sledovaném období? (1) Jaký byl zaznamenán vývoj v argumentaci NP ve sledovaném období? (2) Lze na základě provedeného výzkumu odhalit další dílčí trendy v používání EWM ze strany NP? (3) Tato část se věnuje analýze obsahu ROs a sestává z kvantitativního i kvalitativního segmentu. Kvantitativní část zobrazuje vzorek vybraných ROs z celkové populace, jejich kódování a četnost výskytu sledovaných argumentů. Kvalitativní úsek pak interpretuje výsledky sběru dat a zachycuje vývoj povahy argumentace ve sledovaném období. Závěrečná část shrnuje dosažené výsledky výzkumu a jejich přínos do současné debaty o roli NP a legitimitě rozhodování v EU.

1. Reflexe výzkumu

Kapitola zachycuje vývoj výzkumu kontroly subsidiarity od počátku až k dnešnímu stavu poznání a představuje teoretická východiska práce. Zahrnuje tak literaturu věnující se obecně roli NP v EU (Norton 1995; Raunio 1999; Hix 2000; Cygan 2013; Pollak 2014; Auel, Christiansen 2015) až ke konkrétním empirickým analýzám soustředícím se na fungování a povahu EWM (Cooper 2011; Gattermann and Heffler 2015; Hettne 2014; Jančić 2015; Kiiver 2012; Knutelská 2011; Raunio 2010) a argumentaci komor NP v předkládaných ROs (Cooper 2016; Fabbrini and Granat 2013; Goloni 2014; Jančić 2015; Kaniok 2016).

Dochází zde k zjištění, že dosavadní výzkum individuální úrovně parlamentní aktivity kvantitativně dominuje nad publikacemi soustředícími se na úroveň kolektivní. Kontrolní mechanismus subsidiarity a jeho praktické využívání ze strany NP představují řídce pokrytou oblast výzkumu kolektivní úrovně, čehož využívá předložený text soustředící se na tuto problematiku.

Teoretický základ předložené práce vychází z následujících empirických studií, jež se soustředí na obsah ROs (Cooper 2016; Fabbrini, Granat 2013; Kaniok 2016), pracují s tzv. konceptem rigidního pojetí subsidiarity (Fabbrini, Granat 2013; Kaniok 2016) a velkým počtem případů (Kaniok 2016).

2. Konceptualizace pojmů

Kapitola vymezuje klíčové koncepty, se kterými text pracuje, přičemž největší pozornost je soustředěna na koncept subsidiarity. Úvodní část je věnována historii konceptu subsidiarity a jeho ukotvení v článku 3b(2) SEU, jenž zároveň definuje princip právního základu (čl. 3b(1) SEU) a princip proporcionality (čl. 3b(3) SEU), z čehož pramení na jedné straně nejasná definice konceptu subsidiarity a nejasné odlišení konceptu od zbývajících principů na straně druhé. LS čl. 5 SEU (bývalý čl. 3b SEU) dále rozvádí v připojeném Protokolu o používání

zásad subsidiarity a proporcionality (dále jen Protokol č. 2), který zavádí a popisuje fungování EWM.

Pro účely výzkumu pracuje text s dvojím pojetím subsidiarity – **rigidním a flexibilním**. V prvním případě lze hovořit o úzkém výkladu subsidiarity, jenž nepřesahuje rámec Smluv. Dle tohoto výkladu by se měly NP soustředit při přezkumu legislativních návrhů výhradně na dodržování principu subsidiarity definované v čl. 5(3) SEU (rev. LS) a Protokolu č. 2 a vyhnout se zahrnutí ostatních zásad (proporcionalita a právní základ) a argumentům politického významu. NP v tomto případě musí v obsahu ROs explicitně zmínit porušení principu subsidiarity (Kiiver 2012: 53) a vysvětlit, z jakého důvodu k tomu došlo (Fabbrini and Granat 2012: 123). Obsah takto omezené kontroly je tvořen dvěma aspekty, tzv. materiální a procedurální dimenzí principu subsidiarity. Materiální kritika se vztahuje k věcnému porušení subsidiarity, zatímco procedurální odkazuje na nedostatečné zdůvodnění dodržení subsidiarity ze strany Evropské komise.

Flexibilní či širší pojetí subsidiarity lze vymezit vůči prvnímu případu, jedná se tedy o všechny druhy interpretace, které nespádají do první zmíněné kategorie. Koncept tak zahrnuje jak posouzení právního základu, tak principu proporcionality a další prvky politické substance jsou řazeny do tzv. kategorie ostatní (Fabbrini and Granat 2012: 124). Krom předem definovaných kategorií bylo cílem práce rovněž odhalit další často akcentovanou argumentaci komor NP.

3. Data a použité metody

K zodpovězení výzkumných otázek byla použita kvalitativní obsahová analýza ROs předložených NP. Z hlediska druhu kódovacího schématu se jedná o tzv. řízenou analýzu pracující s předem definovanými kategoriemi, jež jsou v textu vyhledávány. Cílem tohoto typu obsahové analýzy je ověřit či konceptně rozšířit teoretický rámec či teorii. Výčet sledovaných proměnných proto není konečný, ale existuje zde prostor pro

vytvoření nové kategorie vzešlé z obsahové analýzy, případně k rozšíření té stávající (Hsieh, Shannon 2005: 1272).

Každá ze stanovených proměnných disponuje kódem označující určitý segment textu. V daném případě je koncept rigidního pojetí subsidiarity označen kódem **Sub^{rig}**, zbylé proměnné spadají do kategorie širšího pojetí subsidiarity označené kódem **Sub^{wide}**, která obsahuje 4 podkategorie – právní základ (Leg), proporcionalita (Prop), ostatní (Othr) a kategorii subsidiarita (Sub), která byla do schématu zařazena po dokončení pilotní studie (viz níže). Kódování probíhá manuálně.

Co se týká datasetu, předmětem obsahové analýzy byla ROs předložená NP v letech 2010 až 2016 (vč.) dostupná v databázích Evropské komise a IPEX. Z celkových 350 ROs předložených ve sledovaném období byl vygenerován vzorek sestávající ze 100 ROs, jenž odráží 4 charakteristiky celkové populace – počet ROs v konkrétním roce, počet ROs předložených jednotlivými ČS, typ parlamentní komory a typ legislativní předlohy.

4. Obsahová analýza

Před začátkem samotné analýzy byla provedena pilotní studie za účelem zhodnocení nastavení výzkumu a správnosti kódovacího mechanismu. Pilotní studie potvrdila vhodnost nastavení, odhalila však jeden nedostatek. Některá stanoviska explicitně nezmiňují porušení principu subsidiarity, proto byla vytvořena nová kategorie – Sub, označující přítomnost odkazu na nedodržení principu, ať už ve smyslu materiálním, či procedurálním.

Kapitola je dále rozdělena na jednotlivé podkapitoly, jež odpovídají jednotlivým sledovaným létům v rámci celého období. Tyto podkapitoly obsahují seznam vybraných ROs předložených jednotlivými komorami v daném roce a přidělené kódy po provedení obsahové analýzy. Podkapitoly zároveň upozorňují na nejčastější argumentaci a nové kategorie/podkategorie argumentů.

5. Interpretace výsledků obsahové analýzy

Tato část pracuje s výsledky obsahované analýzy a za pomoci jejich interpretace odhaluje trendy a stereotypy v chování komor NP vyvíjející se od počátku zavedení mechanismu, a to jak v obecné rovině, tak v případě individuálních komor. Kapitola zároveň přináší odpovědi na stanovené výzkumné otázky.

V první řadě výsledky odhalují inklinaci NP k širokému pojmání subsidiarity a neměnnosti tohoto trendu v rámci celého sledovaného období. Z celkového vzorku 100 ROs pouze 6 komor předložilo ROs držící se rigidního pojetí, zbylých 94 ROs tak pracuje s širokým konceptem subsidiarity. Tato praxe vede ke dvěma navzájem se nevylučujícím závěrům. Zaprvé, současné *acquis* řádně neodděluje princip subsidiarity od ostatních principů a/nebo celkový přezkum subsidiarity je ve Smlouvách vágně definován. Druhým závěrem pak je, že komory záměrně překračují pojetí subsidiarity, jak je stanovené ve Smlouvách.

Co se týká vývojových trendů, zajímavý je postupný nárůst stanovisek odkazujících na porušení principu proporcionality a zabývajících se dopady daného návrhu. Relativně neměnný vývoj pak lze vysledovat v případě argumentace nevhodným právním základem, či dalšími argumenty z kategorie ostatní. To dokazuje tendenci komor schylovat se stále více k širším ROs v průběhu sledovaného období. Obsahová analýza identifikovala také nové argumenty, které nebyly předem stanoveny, a to například kritiku posílení EK skrze pravomoci předkládat delegované akty v podstatných oblastech či nesoulad s vnitrostátním/mezinárodním právem.

V případě principu právního základu lze zaznamenat vyváženost, bereme-li v potaz dělení na komory malých/velkých států, starých/nových ČS, případně geografické rozložení (pouze s mírnou absencí států severní Evropy). Jistý posun lze spatřit v argumentaci související s proporcionalitou, ke které v prvních letech fungování tíhly spíše komory starších členských států, zatímco postupně došlo k rozšíření i mezi nové ČS. Druhou nejvíce zastoupenou kategorií v rámci vzorku

představuje kategorie ostatní, obsahující námitky vůči věcnému obsahu či politickým implikacím návrhu, přičemž zde platí mírná favorizace ze strany komor malých ČS ve srovnání s předchozí kategorií. Zatím co v prvních třech letech převažovaly námitky k věcnému obsahu, zejména v souvislosti s nejednoznačností, zbytečností návrhu a nízkou přidanou hodnotou, v druhé polovině dominovaly zejména argumenty dotýkající se dopadů návrhu, ať už kolektivních, či individuálních, a to v souvislosti s existencí národních specifíků, případně zatížením současného systému.

Analýza rovněž odkryla několik stereotypních rysů opakovaně užívaných ze strany konkrétních komor. V případě materiální kritiky lze zmínit zejména obě komory německého parlamentu, slovenskou *Národnú radu* či nizozemskou *Eerste Kamer* jakožto typické oponenty zvoleného právního základu, dále obě komory *rakouského parlamentu* vždy odkazující na nedodržení principu proporcionality, v neposlední řadě maltská *Kamra tad-Deputati* a bulharské *Narodno Sabranie* ve všech případech napadající negativní dopady návrhu. Na závěr lze zmínit také švédský *Riksdag* a francouzský *Sénat* ve většině případů kritizující věcný obsah návrhu, případně společně se vymezující vůči wordingu čl. 5 (3) SEU (rev. LS). Co se týká procedurální dimenze subsidiarity, častými advokáty jejího porušení jsou *Kamra tad-Deputati*, obě komory *britského parlamentu* a *Národní rada*.

Závěr

Předložená práce svými odpověďmi na výzkumné otázky přináší ucelený obraz o fungování mechanismu přezkumu subsidiarity, a to v rámci sedmiletého sledovaného období, přičemž odhaluje významné překračování ustanovení Smluv ze strany NP v souvislosti se zacházením nad rámec rigidního pojetí subsidiarity, k čemuž dochází jednak záměrně, avšak pramení to také z vágní formulace principu subsidiarity v čl. 5 SEU (rev. LS) a Protokolu č. 2, jak odhalily některé komory ve svých ROs. Tento trend navíc pokračuje i poté, co se nová

Komise v roce 2014 zavázala k zajištění, aby se: „*subsidiarita stala ústředním bodem evropského demokratického procesu*“ (Evropská komise 2015: 2), a začala pracovat na zlepšování právní úpravy.

Výstupy této empirické studie tak do jisté míry vyplňují mezeru na poli výzkumu chování NP v rámci mechanismu kontroly subsidiarity a kolektivní role NP obecně. Mohou dále významně přispět nejen do debaty o roli NP, kterou se NP snaží maximalizovat skrze záměrné překračování rigidního pojetí, ale zejména o fungování a aplikaci principu subsidiarity v EU. Tato otázka je nyní na evropské úrovni široce diskutována, a to zejména v souvislosti se snahou Junckerovy Komise o naplnění jednoho z budoucích scénářů *Bílé knihy o budoucnosti Evropy* (Evropská komise 2017b) – „*dělat méně, zato efektivněji*“. V návaznosti na tento cíl byla v listopadu 2017 oficiálně vytvořena pracovní skupina pro subsidiaritu a proporcionalitu EK mající za cíl předkládat doporučení, jak by se zásady subsidiarity a proporcionality daly lépe uplatňovat. V této souvislosti předložila skupina dne 10. července 2018 zprávu obsahující devět doporučení spolu s konkrétními opatřeními, jež vybízí k tzv. „aktivní subsidiaritě“ jakožto novému způsobu práce v EU spočívajícímu ve větším zapojení zúčastněných stran.

Ukazuje se tedy, že subsidiarita bude hrát v rámci EU stále větší roli, a to také vzhledem k množství témat, na kterých má Unie pravomoc se podílet, a vzhledem k naléhavosti řešit některé významné výzvy mající přidanou hodnotu před jinými. Zároveň, kontrola toho, zda je subsidiarita skutečně dodržována, a způsob této kontroly bude sehrávat neméně důležitý význam a bude také předmětem diskuze v rámci možné reformy. V tomto ohledu předložená práce napomáhá s odhalením nedostatků fungování kontrolního mechanismu a identifikuje oblasti, ve kterých je třeba provést změny za účelem efektivnějšího fungování.

Dále text otevírá prostor pro další možné empirické studie zaměřující se na kontrolní roli NP. V souvislosti s koncem

funkčního období Komise a EP v nadcházejícím roce by bylo žádoucí provést další výzkum fungování mechanismu EWM zahrnující i léta 2017 a 2018 do sledovaného období, který může svými cíli a teorií navázat na předložený výzkum. Lze rovněž navázat dalšími tématy, jako je výzkum předkládání stanovisek v rámci politického dialogu či výzkum potenciálu nových reformních návrhů diskutovaných na poli EU, ať už se jedná například o „zelenou kartu“ či návrhy vzešlé ze zprávy pracovní skupiny EK.

Použitá literatura

Primární zdroje

Evropská komise. 2015. „Zpráva Komise: Výroční zpráva o subsidiaritě a proporcionalitě za rok 2014“. *Eur-lex* [cit. 2018-03-06]. Dostupné z:

<<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0315&from=EN>>.

Evropská komise. 2017b. „Bílá kniha o budoucnosti Evropy.“

European Commission [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/bila_kniha_o_budoucnosti_evropy_cs.pdf>.

Smlouva o EU (konsolidované znění). 2012. *Úřední věstník EU* [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0008.02/DOC_1&format=PDFn> (accessed April 15, 2018)>.

Sekundární zdroje

Auel, K., Christiansen, T. 2015. „After Lisbon: National Parliaments in the European Union“. *West European Politics* 38(2): 261-281.

Cooper, I. 2011. „A Virtual Third Chamber” for the European Union? National parliaments after the Treaty of Lisbon“. *Centre for European Studies: University of Oslo*. [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <<http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications>>

- /arena-working-papers/2011/wp-07-11.pdf (accessed March 15, 2018)>.
- Cooper, I. 2016. „Is the Subsidiarity Early Warning Mechanism a Legal or a Political Procedure? Three Questions and a Typology“. *Robert Schuman Centre for Advanced Studies*, http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/40765/RSCA_S_2016_18.pdf
- Cygan, A. 2013. *Accountability, Parliamentarism And Transparency In The Eu: The Role Of National Parliaments*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Fabbrini, F., Granat, K. 2012. „Yellow card, but no foul: The role of the national parliaments under the subsidiarity protocol and the commission proposal for an EU regulation on the right to strike“. *Common Market Law Review* 50(1): 115-144.
- Gattermann, K, Heffler C. 2015. „Beyond Institutional Capacity: Political Motivation and Parliamentary Behaviour in the Early Warning System“. *West European Politics* 38(2): 305-334.
- Goloni, M. 2014. „The Early Warning System and the Monti II regulation: the case for a political interpretation“. *European Constitutional Law Review* 10(1): 90–108.
- Hettne, J. 2014. „Making Sense of Subsidiarity and the Early Warning Mechanism – A Constitutional Dialogue?“. *European Policy Analysis*, [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <<http://www.sieps.se/en/publications/2014/making-sense-of-subsidiarity-and-the-early-warning-mechanism-a-constitutional-dialogue-20149epa/>>.
- Hix, S. 2000. „Backbenchers Learn to Fight Back: European Integration and Parliamentary Government“. *West European Politics* 23(4): 142–168.
- Hsieh, H., Shanon, S. E. 2005. „Three Approaches to Qualitative Content Analysis“. *Qualitative Health Research* 15(9): 1277–1288.

- Jančić, D. 2015. „The Game of Cards: National Parliaments and the Future of the Early Warning Mechanism and the Political Dialogue“. *Common Market Law Review* 52: 939–976.
- Kaniok, P. 2016. *Národní parlamenty a evropská integrace: kolektivní aktér politického systému EU?* 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.
- Kiiver, P. 2012. *The Early Warning System for the Principle of Subsidiarity: Constitutional Theory and Empirical Reality*. Routledge Research in EU Law, Taylor and Francis.
- Knutelská, V. 2011. „National Parliaments as New Actors in the Decision-making Process at the European Level“. *Journal Of Contemporary European Research* 7(3): 327–344.
- Norton, P. 1995. „Conclusion: Addressing the Democratic Deficit“. *Journal of Legislative Studies* 1(3): 77–193.
- Pollak, J. 2014. „Compounded Representation in the EU: No Country for Old Parliaments?“, in Sandra Kröger and Dario Castiglione (eds.), *Political Representation in the European Union: Still Democratic in times of Crisis?* Abingdon: Routledge, 37–69.
- Raunio, T. 1999. „Always One Step Behind? National Legislatures and the European Union“. *Government and Opposition* 34(2): 180–202.
- Raunio, T. 2005. „Much Ado About Nothing? National legislatures in the EU Constitutional Treaty“. *European Integration online Papers* 9(9): 1–19.
- Raunio, T. 2010. „Destined for Irrelevance? Subsidiarity Control by National Parliaments“. *Working paper 36: Real Instituto Elcano*, [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <http://realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/0533e78044bdf4948f018ff55cb546a4/WP36-2010_Raunio_National_Parliaments_Subsubsidiarity_Control.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=0533e78044bdf4948f018ff55cb546a4>.

CIRKULÁRNÍ EKONOMIKA V ČR V KONTEXTU STRATEGIE EU

Ing. Aneta Plevová

Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů, obor Evropská integrace

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Ing. Aneta Plevová

Abstrakt:

V roce 2015 představila Evropská komise tzv. Balíček pro cirkulární ekonomiku, který obsahuje strategii EU v této oblasti a také konkrétní cíle pro nakládání s komunálním a obalovým odpadem. Cílem diplomové práce je v tomto kontextu zjistit, zda se ČR na přechod k cirkulární ekonomice připravuje. Zabývá se proto tím, zda má ČR strategii ve všech klíčových oblastech daných strategií EU a zda disponuje nástroji pro plnění cílů nakládání s odpady. K dosažení cíle využívá analýzy strategických dokumentů ČR a hodnotí jejich pojetí cirkulární ekonomiky a s ohledem na stanovené cíle pro komunální a obalový odpad analyzuje data o ČR dostupná z veřejných zdrojů, související legislativu a další nástroje, které mají jejich plnění podpořit. Kromě této analýzy byly provedeny také řízené rozhovory se zástupci ústředních orgánů státní správy, do jejichž kompetence cirkulární ekonomika spadá.

Abstract:

In 2015 the European Commission introduced the circular economy package, which includes EU strategy in the field of circular economy and presents measurable targets for municipal and packaging waste management. In this context, the thesis focuses on whether the Czech Republic is getting prepared for its transition towards a circular economy. Therefore, it examines whether the strategy of the Czech Republic covers all the key areas laid down by the EU strategy and, based on the targets for municipal and packaging waste, it analyses public data on the situation in the Czech Republic, current legislation and

other instruments which aim to reach these targets. Apart from this analysis, structured interviews were carried out with representatives of the central government authorities whose competence includes circular economy.

Klíčová slova:

oběhové hospodářství, nakládání s odpady, cirkulární ekonomika, obalový odpad, komunální odpad

Klasifikace JEL:

F64, O13, O44, Q01, Q56

Diplomová práce je dostupná zde:

<https://vskp.vse.cz/72716>

Úvod

Cirkulární ekonomika je koncept, který v posledních letech pronikl do řady strategií, a značnou pozornost mu nyní věnuje i EU. Jeho smyslem je změnit současný způsob fungování ekonomiky v udržitelnější, a to propojením toků materiálů v ekonomice v cyklus, ve kterém se jejich hodnota udržuje co nejdéle. V roce 2015 zveřejnila Evropská komise tzv. Balíček pro cirkulární ekonomiku, který obsahuje sdělení a 6 směrnic upravujících nakládání s odpady. Cílem diplomové práce je v tomto kontextu zjistit, zda se ČR připravuje na přechod k cirkulární ekonomice. Odpoví následující výzkumné otázky:

1. Má ČR strategii ve všech klíčových oblastech obsažených v Akčním plánu EU pro cirkulární ekonomiku, tj. v oblasti produkce, spotřeby, nakládání s odpady a prioritních materiálových oblastech?

2. Klade ČR na některou z oblastí zvláštní důraz, případně zaměřuje se prioritně na oblast materiálu nad rámec strategie EU?

Navrhované směrnice obsahují také konkrétní cíle pro nakládání s komunálním a obalovým odpadem. Práce proto také hodnotí plnění cílů ze strany ČR a odpoví otázku:

3. Má ČR k dispozici nástroje k dosažení měřitelných cílů v oblasti nakládání s odpady?

Tato práce analyzuje aktivity ČR na úrovni ústředních orgánů státní správy, a to Úřadu vlády ČR, Ministerstva životního prostředí a Ministerstva průmyslu a obchodu, které jsou vzhledem k tématu nejvíce relevantní. V českém překladu se cirkulární ekonomika označuje také termínem oběhové hospodářství. Obě označení mají totožný význam a jako synonyma jsou užívány i v textu práce.

K dosažení cíle práce a zodpovězení výzkumných otázek je využita analýza národních strategických dokumentů, veřejně dostupných dat o nakládání s odpadem, související legislativy a dalších relevantních nástrojů. Kromě ní jsou provedeny řízené rozhovory se zástupci výše zmíněných státních institucí, které doplňují teoretickou analýzu o praktické informace. Diplomovou práci tvoří dvě hlavní části, z nichž první se soustřeďuje na problematiku cirkulární ekonomiky a její pojetí ve strategii EU a druhá na ČR a zodpovězení výzkumných otázek.

1. Cirkulární ekonomika

Cirkulární ekonomika je založena na propojení toků materiálů v ekonomice a udržování jejich hodnoty v cyklu po co nejdelší dobu. Oproti lineární ekonomice, která v současnosti převládá, se materiály po spotřebě nestávají odpadem, ale jsou např. opětovně využity nebo recyklovány. Přínosy tohoto uspořádání mají být nejen environmentální, ale také ekonomické a sociální, což odpovídá základním pilířům udržitelného rozvoje (Sachs, 2015).

Teorie udržitelného rozvoje vychází z konfliktu mezi populačním a hospodářským růstem a omezenou zásobou přírodních zdrojů a spočívá v dlouhodobém rozvoji s ohledem na potřeby budoucích generací. Ačkoliv je ochrana životního prostředí dnes běžným požadavkem, v moderním slova smyslu se termín začal používat až v 60. letech 20. století a v mezinárodním kontextu vzrostl zájem o něj až v návaznosti na Konferenci OSN o životním prostředí v roce 1972 (Moldan, 2015).

Stejně tak tomu bylo i v případě EU, jejíž environmentální politika byla formálně ustanovena až v tomto roce (Jordan, 2005).

Od té doby vznikla řada konceptů, které usilují o změnu procesů v ekonomice tak, aby fungovala udržitelnějším způsobem. Mezi ně patří i cirkulární ekonomika, která bývá představována v kontrastu s dlouhodobě dominujícím lineárním pohybem materiálu ekonomikou – zdroj je získán a zpracován produkt, ten se stává předmětem spotřeby a na jejím konci odpadem. Toto uspořádání v minulém století podpořil mj. klesající trend reálných cen surovin, dnes již ale naráží na limity. Mezi ně patří např. růst světové populace a zvětšující se střední třída, nestabilita trhu surovin, vyčerpávání přírodních zdrojů a negativní dopad na životní prostředí. Dochází při něm navíc ke ztrátám spojeným mj. s tím, že materiál ekonomiku v podobě odpadu opouští, místo aby byl znovu využit (Ellen MacArthur Foundation, 2017).

Jednotná definice cirkulární ekonomiky neexistuje, koncept je nicméně založen na již zmíněném cyklu, v němž se materiál ekonomikou pohybuje. Prakticky nejde pouze o recyklaci nebo opravování produktů, ale také o tzv. ekodesign, tedy navrhování produktů tak, aby byla jejich cirkulace v ekonomice možná. Ke změně však musí dojít také na straně poptávky po produktech, které jsou např. opravitelné nebo z druhotných surovin (Evropská agentura pro životní prostředí, 2015).

Podnikům nabízí tento koncept velký prostor pro inovace nebo úsporu materiálů, zároveň do jisté míry představuje krok do neznáma. Procesy podniků jsou nyní optimalizované v kontextu ekonomiky lineární a jejich změna by často vyžadovala nemalé investice. Překážkou je také zatím nedostatečná osvěta veřejnosti a nedostatek kvalifikovaných pracovníků (Ritzén a Sandström, 2017).

2. Strategie EU v oblasti cirkulární ekonomiky

Ve stávajícím Akčním programu EU pro životní prostředí je cirkulární ekonomika součástí vize do roku 2050. Konkrétní opatření pak představila Evropská komise v tzv. Balíčku pro cirkulární ekonomiku už v roce 2014. S nástupem nové Komise byl však původní návrh stažen a s cílem vytvořit ambicióznější verzi nahrazen v následujícím roce novým. V obou verzích je balíček tvořen sdělením, které představuje strategii Komise v této oblasti, a návrhem na změnu 6 směrnic v oblasti nakládání s odpady.

Stávající verze sdělení (Evropská komise, 2015) podtrhuje mj. význam zapojení podniků a spotřebitelů a aktivního přístupu členských států. Úlohou opatření na úrovni EU pak má být hlavně odstraňování překážek, vytváření rovných podmínek a vyslání jasných signálů o budoucím směřování. Následně sdělení rozpracovává oblast výroby, spotřeby a nakládání s odpady s ohledem na kroky směrem k cirkulární ekonomice. Oproti předchozí stažené verzi obsahuje např. více konkrétní plánovaná opatření a jasněji z něj vyznívá logika jejich propojení od získání zdroje až po fázi odpadů.

Co se týče navrhovaných cílů pro odpady, ty se naopak postupně snižují. Příčinou jsou pravděpodobně zejména významné rozdíly ve způsobu nakládání s odpady napříč členskými státy. Ačkoliv je cílů třeba dosáhnout co nejdříve, musí být zároveň stanoveny realisticky, aby měly potřebný motivační efekt. Pro hodnocení plnění cílů jsou v této práci brány v úvahu poslední dostupné sjednané cíle (Rada EU, 2018):

- snížení množství skládkovaného komunálního odpadu do roku 2035 na 10 % celkového množství vzniklého komunálního odpadu
- do roku 2030 zvýšit úroveň přípravy k opětovnému použití a recyklace komunálního odpadu nejméně na 60 % hmotnosti

- do roku 2030 bude alespoň 70 % hmotnosti veškerých obalových odpadů připraveno k opětovnému použití a recyklováno

Ačkoliv se práce soustředí na cirkulární ekonomiku v kontextu EU, je třeba neopomínat celosvětový rozsah toků materiálu a význam dalších velkých ekonomik, jako jsou Spojené státy a Čína, ale i rozvojových států, jejichž materiálová spotřeba navíc dynamicky roste (Vienna University of Economics and Business, 2017). Má-li se cirkulární ekonomika stát skutečností, je třeba, aby se tímto směrem vydávaly i další regiony. Ke koordinaci celosvětového úsilí by měla přispět např. nově vzniklá platforma pro akceleraci cirkulární ekonomiky v rámci WEF (Světové ekonomické fórum, 2018).

3. Cirkulární ekonomika v ČR

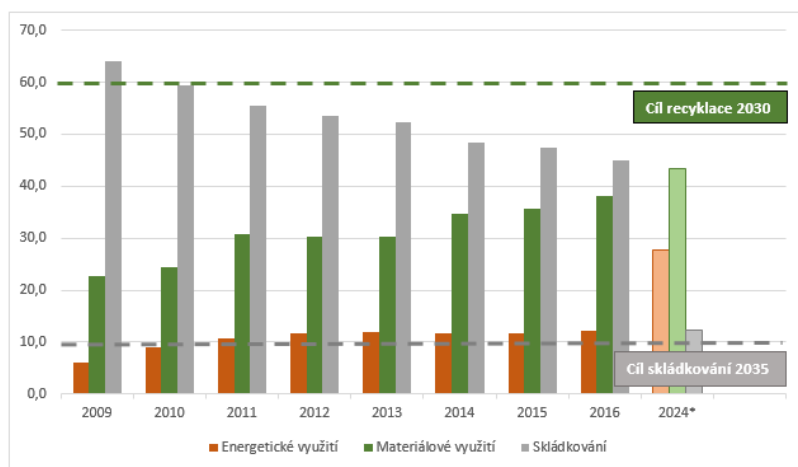
Cirkulární ekonomika v ČR spadá především do gesce MŽP a MPO. Každá z těchto institucí k ní přistupuje v souladu s okruhem své působnosti s důrazem na určitou oblast, připravuje strategické dokumenty i podobu konkrétních opatření a provádí také osvětovou činnost. Při ÚV ČR působí Rada pro udržitelný rozvoj, která má přispívat k nadresortní koordinaci problematiky udržitelného rozvoje, včetně cirkulární ekonomiky. Tuto funkci Rady zmiňuje i rámcová strategie Česká republika 2030 (Úřad vlády ČR, 2017), v současné době se však plánuje přesun její agendy zpět pod MŽP, který se setkává s kritikou (Institut cirkulární ekonomiky, 2018).

Vyhodnocování způsobů nakládání s odpadem komplikuje v ČR odlišná metodika MŽP, která se využívá v národních strategiích a pro sledování plnění závazků plynoucích z právních předpisů EU, a ČSÚ, jehož data jsou dodávána Eurostatu a využívají je také například analýzy EEA (Evropská agentura pro životní prostředí, 2016). Pokud není řečeno jinak, práce vychází z dat poskytovaných MŽP.

V otázce nakládání s komunálním odpadem lze sledovat pozitivní trend poklesu skládkování, ač je ho stále skládkována téměř polovina. To je více než uniijní průměr, ale rychlost

snižování tohoto podílu je v rámci EU nadprůměrná. S poklesem skládkování roste míra recyklace komunálního odpadu tempem, které by stanoveného cíle umožnilo dosáhnout (graf 1). MŽP podle své prognózy však počítá spíše s růstem energetického využití, které je podle hierarchie nakládání s odpadem sice více žádoucí než skládkování, ale méně vhodné než recyklace. To je mimo jiné předmětem kritiky některých environmentálních neziskových organizací, které se obávají budoucí nadkapacity spaloven odpadů (Hnutí Duha, 2018). Respondenti provedených rozhovorů toto naopak považují spíše za opatření, které je žádoucí a plnění cíle pomůže.

Graf 1 Nakládání s komunálními odpady v ČR letech 2009–2016 (v %)

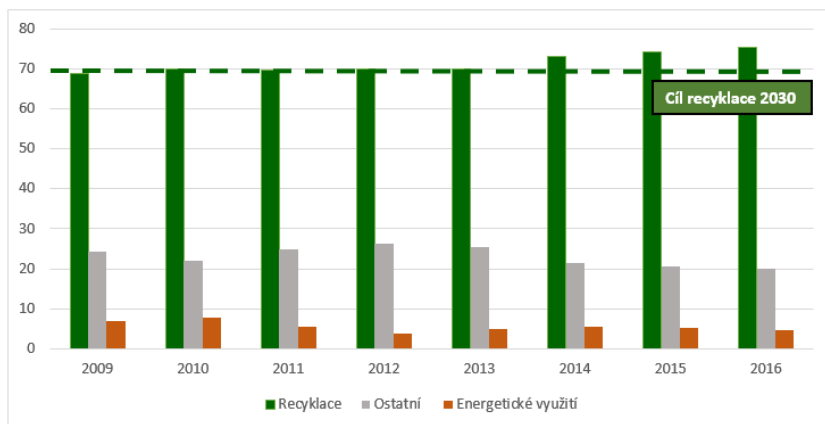
* data za 2024 vycházejí z prognózy Plánu odpadového hospodářství ČR (2014)

Zdroj: vlastní zpracování, data čerpána z MŽP. Zpráva o životním prostředí České republiky 2016. [online] [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: http://www1.cenia.cz/www/sites/default/files/ZOZP_2016.pdf

U obalových odpadů je situace složitější v tom, že je stanoven cíl jak pro celkový obalový odpad, tak pro jednotlivé materiály. V prvním případě je vzhledem k dlouhodobě vysoké míře recyklace obalů splnění cíle realistické (graf 2),

z jednotlivých materiálů se jako problematické jeví splnění cíle recyklace kovových a zejména hliníkových obalů, jejíž míra je v ČR velmi nízká (Eurostat, 2018).

Graf 2 Nakládání s obalovými odpady v ČR v období 2009–2016 (v %)

Zdroj: vlastní zpracování, data čerpána z MŽP. Souhrnné údaje o obalech a obalových odpadech, jejich recyklaci a využití v ČR. [online] [cit. 2018-03-19]. Dostupné z:

[https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/souhrnne_udaje_obaly/\\$FILE/odp_recyklace_obaly_20180221.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/souhrnne_udaje_obaly/$FILE/odp_recyklace_obaly_20180221.pdf)

4. Strategie a nástroje ČR

Sdělení Evropské komise z roku 2015 nastiňuje strategii EU v oblasti výroby, spotřeby, nakládání s odpady a stanovuje prioritní oblasti materiálů. Tato práce hledá odpověď na otázku, zda má ČR strategii pro všechny jmenované oblasti a zda na některou z nich klade zvláštní důraz. Ukázalo se, že ČR v současné době nemá pro oblast cirkulární ekonomiky zvláštní strategický dokument a tato problematika nepatří mezi priority vlády. K zodpovězení otázek byly proto podrobeny analýze strategické dokumenty MŽP, MPO a ÚV ČR.

Analyzované dokumenty cirkulární ekonomiku, resp. oběhové hospodářství, zmiňují buď velmi stručně, nebo vůbec, a většinu opatření, která jsou v souladu s cirkulární ekonomikou,

představují spíše obecně v kontextu udržitelného rozvoje. Díky tomu, že tyto dokumenty vytvářejí různé resorty, je zřejmá roztržičnost tématu, ač na sebe strategie často vzájemně odkazují. V současnosti tedy v žádném z analyzovaných strategických dokumentů není model cirkulární ekonomiky komplexně popsán s rozpracováním jednotlivých fází cyklu a jejich propojením, podobně jako ve sdělení Komise.

Z analýzy vyplynulo, že dokumenty ČR strategicky upravují oblast produkce, spotřeby i nakládání s odpady. V oblasti produkce se strategie zaměřují hlavně na snižování energetické a materiálové náročnosti výroby a využívání druhotných surovin, méně prostoru je věnováno ekodesignu, který přitom bude pro fungování cirkulárního modelu zásadní. Důraz, ve smyslu nastavování konkrétních cílů a širě podpůrných opatření, je kladen na oblast nakládání s odpady, kterou také respondenti provedených rozhovorů nejčastěji uváděli jako výzvu, kterou ČR bude muset v této oblasti nyní řešit.

Komise za prioritní oblasti materiálu stanovila plasty, potraviny, kritické suroviny, stavební a demoliční odpad a biomasu a biologické materiály. Z výsledků rozhovorů vyplynulo, že takto stanovené se shodují s prioritami ČR, a potvrzuje to také provedená analýza. Specificky definované prioritní suroviny obsahuje Politika druhotných surovin (Ministerstvo průmyslu a obchodu, 2015), která mezi deseti komoditami důležitými pro průmysl ČR nad rámec strategie EU uvádí použité pneumatiky a odpadní pryž a vedlejší energetické produkty.

K podpoře plnění cílů pro nakládání s odpady disponuje ČR řadou nástrojů, z nichž zásadní roli hrají administrativní, dané zákony upravujícími mj. vlastní konkrétní cíle ČR a podmínky rozšířené odpovědnosti výrobce. Zákon o obalech byl novelizován v minulém roce a nový zákon o odpadech by měl být schválen do konce tohoto roku.

Aktuálně platný zákaz omezující skládkování komunálního odpadu do roku 2024 by měl významně přispět ke splnění obou unijních cílů týkajících se komunálního odpadu. Bude

ovšem záležet na tom, zda dojde k jeho úpravě v novém zákoně o odpadech. Co se týče obalového odpadu, ze zákona vyplývají povinnosti týkající se jeho předcházení i konkrétní cíle pro recyklaci některých materiálů, které jsou v porovnání s unijními nižší pro kovy a dřevo. Oproti unijním snahám ČR také nemá stanoven zvláštní cíl pro hliníkové obaly.

Plnění cílů dále podporují ekonomické nástroje, ať už restriktivní v podobě plánovaného zvýšení poplatků za skládkování, nebo motivační v podobě dotačních programů. Nezanebatelným způsobem přispívají dobrovolné závazky subjektů, mezi nimi i zelené veřejné zakázky, které vláda podpořila nedávným usnesením (Úřad vlády ČR, 2017), a široká škála informačních nástrojů.

Výstupy provedených rozhovorů ukazují na to, že hlavní slabinou ČR je v současnosti oblast nakládání s odpadem, hlavně kvůli vysoké míře skládkování, kterou jistě ovlivní konečná podoba připravovaného zákona o odpadech. Ve fázi produkce je prostor pro větší podporu trhu s druhotnými surovinami, ekodesignu i výrobních kapacit jako takových.

Z rozhovorů celkově vyplynulo, že v následujících letech by se ČR měla zaměřit na řešení legislativní úpravy a hledání vhodného mixu nástrojů, které pomohou odstranit problematické nakládání s odpadem a podpoří žádoucí podobu výroby i spotřeby materiálů. Najít je potřeba také způsob, jak téma přiblížit široké veřejnosti.

Závěr

Na základě provedené analýzy strategických dokumentů i nástrojů a výsledků rozhovorů lze konstatovat, že ČR se na přechod k cirkulární ekonomice připravuje. V souladu s cirkulární ekonomikou je mnoho strategických cílů a opatření navrhovaných v analyzovaných dokumentech a již platná legislativa nabízí podpůrné nástroje. V nedávné době také například vláda ČR usnesením podpořila zadávání zelených veřejných zakázek, tedy jeden z dobrovolných nástrojů.

ČR nyní směřuje ke splnění všech tří hlavních cílů daných navrhovanými směrnici EU. Daří se omezovat vysoký podíl skládkovaného komunálního odpadu, velmi však bude záležet na podobě nového zákona o odpadech a opatřeních, která podpoří jeho recyklaci. V oblasti obalových odpadů se většina cílů jeví jako splnitelná, nikoliv však v případě hliníkových obalů, jejichž míra recyklace je v ČR velice nízká.

Pozorovat lze tedy vývoj žádoucím směrem, celkově ale ČR v otázce nakládání se zdroji a odpadem v rámci EU dosahuje podprůměrných výsledků a čeká ji řešení mnoha výzev. Cirkulární ekonomika nyní nepatří mezi vládní priority a ze souvisejících strategických dokumentů propojení celého cyklu zcela jasně nevyplyvá. Problematické je také přetrvávající dvojí vykazování dat o odpadech, které mimo jiné komplikuje vyhodnocování plnění cílů. Otázkou navíc je, zda bude resortní přístup k cirkulární ekonomice dostačující i do budoucna a jaká míra a forma koordinace bude případně vhodná, vzhledem k nynějšímu oslabení pozice Rady pro udržitelný rozvoj.

Použitá literatura:

- EEA. *Circular economy in Europe — Developing the knowledge base*. [online] 2015 [cit. 2017-12-14]. Dostupné z: <https://www.eea.europa.eu/publications/circular-economy-in-europe>
- EEA. *Municipal waste management. Country fact sheet – CZE*. [online] 2016 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: http://wmge.eionet.europa.eu/sites/etc-wmge.vito.be/files/Czech_Republic_MSW_2016.pdf
- EMF. *Towards the Circular Economy Vol. 1: an economic and business rationale for an accelerated transition*. [online] 2013 [cit. 2017-11-14]. Dostupné z: <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/publications/towards-the-circular-economy-vol-1-an-economic-and-business-rationale-for-an-accelerated-transition>
- EVROPSKÁ KOMISE. *Uzavření cyklu – akční plán EU pro oběhové hospodářství*. [online] 2015 [cit. 2018-02-16].

- Dostupné z:
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015DC0614&from=CS>
- EUROSTAT. *Packaging waste by waste operations and waste flow [env_waspac]*. [online] 2017 [cit. 2018-03-02].
 Dostupné z:
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?lang=en&dataset=env_waspac
- HNUTÍ DUHA. *Společný dopis evropských ekologických neziskových organizací k oběhovému hospodářství*. [online] 2018 [cit. 2018-03-26]. Dostupné z:
http://hnutiduha.cz/sites/default/files/publikace/2018/01/dopis_evropskych_nno_mzp_24_1_2018.pdf
- INCIEN. *Otevřený dopis premiérovi k odsunu Odboru pro udržitelný rozvoj z Úřadu vlády*. [online] [cit. 2018-03-15]. Dostupné z:
<https://incien.org/otevreny-dopis-premierovi-k-odsunu-odboru-pro-udrzitelny-rozvoj-z-uradu-vlady/>
- JORDAN, Andrew. *Environmental policy in the European Union*. 2nd ed. Sterling, VA: Earthscan, 2005. ISBN 1-84407-158-8.
- MPO. *Politika druhotných surovin*. [online] 2015 [cit. 2018-03-23]. Dostupné z:
<https://www.mpo.cz/dokument153352.html>
- MOLDAN, Bedřich. *Podmaněná planeta*. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. Druhé, rozšířené a upravené vydání. ISBN 978-80-246-2999-5
- COUNCIL OF THE EU. EU ambassadors approve new rules on waste management and recycling. [online]. 2018 [cit. 2018-03-04]. Dostupné z:
<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/02/23/eu-ambassadors-approve-new-rules-on-waste-management-and-recycling/pdf>
- RITZÉN, Sofia a Gunilla Ölundh SANDSTRÖM. *Barriers to the Circular Economy – Integration of Perspectives and Domains*. Procedia CIRP [online] 2017, 64, 7-12

- [cit. 2018-02-04]. DOI: 10.1016/j.procir.2017.03.005.
ISSN 22128271. Dostupné z:
<http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S221282711730149X>
- SACHS, Jeffrey. *The age of sustainable development*. New York: Columbia University Press, 2015. ISBN 978-0-231-17314-8
- WEF. *Platform for Accelerating the Circular Economy*. [online] [cit. 2018-03-09]. Dostupné z:
<https://www.weforum.org/projects/circular-economy>
- Usnesení vlády České republiky č. 531 ze dne 24. 7. 2017, *o Pravidlech uplatňování odpovědného přístupu při zadávání veřejných zakázek a nákupech státní správy a samosprávy*. [online] [cit. 2018-03-31]. Dostupné z:
<https://apps.odok.cz/attachment/-/down/RCIAAPNEQ20J>
- ÚŘAD VLÁDY ČR. *Strategický rámec Česká republika 2030*. [online] 2017 [cit. 2018-03-23]. Dostupné z:
https://www.vlada.cz/assets/ppov/udrzitelny-rozvoj/CR-2030/Strategicky_ramec_Ceska_republika_2030-compressed-_1_.pdf
- VIENNA UNIVERSITY OF ECONOMICS AND BUSINESS. *Material Productivity And Decoupling*. [online] [cit. 2018-03-02]. Dostupné z:
http://www.materialflows.net/fileadmin/docs/materialflows.net/factsheets/factsheets2017/matflow_FS4_2017_web.pdf

PREVENCE EKONOMICKÉ MIGRACE Z AFRIKY: KOMPARACE ROZVOJOVÉ POMOCI EU A ČLR

Ing. Nicola Sandhu Timpelová

*Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních
vztahů, studijní obor Evropská integrace*

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Ing. Nicola Sandhu
Timpelová

Abstrakt:

Rozvojová pomoc je považována za klíčový nástroj prevence ekonomické migrace. Očekává se od ní zlepšení životních podmínek ve zdrojových zemích a menší zájem obyvatelstva na migraci. Cílem této práce je zhodnotit a porovnat vliv rozvojové pomoci EU a ČLR v Africe na prevenci ekonomické migrace s ohledem na specifika a odlišnosti obou donorů. Pro praktickou demonstraci těchto politik je vybrána Afrika jakožto největší příjemce pomoci obou dárců. Po detailní analýze bylo zjištěno, že ačkoliv rozvojová pomoc v Africe nastartovala výrazný ekonomický růst, nedošlo ke zlepšení životní úrovně tamní populace. Motivace k migraci tak stále přetrvává. Lze proto konstatovat, že není možné předcházet ekonomické migraci pouze rozvojovou pomocí.

Abstract:

Development aid is considered to be a key tool for preventing economic migration. It is expected to improve living conditions in source countries and reduce interests in migration. The aim of this thesis is to evaluate and compare the impact of the development assistance in Africa of the EU and of the People's Republic of China on the prevention of economic migration, taking into account the specifics and differences of both donors. For a practical demonstration of these policies, Africa is selected as it is the largest recipient of aid from both donors. After a detailed analysis, it was concluded that despite development aid helping beneficiaries boost significant economic growth, there was no improvement in the standard

of living of the local population. Thus, the incentives to migrate are not yet removed. It can therefore be said that it is not possible to prevent economic migration solely through development aid.

Klíčová slova:

Rozvojová pomoc; Čínská lidová republika; EU; Afrika, Ekonomická migrace

Klasifikace JEL:

F35, F22, I22, J61, K37, K42, O15, P33, P45, P52, R23

Diplomová práce je dostupná zde:

https://vskp.vse.cz/72596_prevence_ekonomicke_migrace_zaf_riky_komparace_rozvojove_pomoci_eu_aclr

Úvod

Fenomén ekonomické migrace začal být velmi často skloňován v kontextu současné migrační vlny. V návaznosti na otevřené migrační trasy z různých zemí je svět postaven před základní otázku, a sice jak ekonomické migraci předcházet. Jedním z hlavních nástrojů se jeví být dlouhodobá rozvojová pomoc, od níž se očekává zlepšení životních podmínek v rozvojových zemích, a tudíž menší zájem obyvatelstva migrovat.

Cílem této práce je zhodnotit a porovnat vliv rozvojové pomoci EU a ČLR v Africe na prevenci ekonomické migrace s ohledem na specifika a odlišnosti obou donorů. Existuje řada důvodů, proč je vhodné se podrobněji zabývat přístupem EU a ČLR. EU je dlouhodobě největším světovým přispěvatelem rozvojové pomoci a má s rozvojovou praxí velké zkušenosti. ČLR je naproti tomu v poskytování rozvojové pomoci ve světě nováčkem, nicméně její rozvojová pomoc velmi rychle nabývá na významu a objemu. Je proto velmi vhodné tyto dva odlišné přístupy detailně porovnat a zhodnotit jejich praktické dopady na obecně nejproblematičtější kontinentu, Africe.

Základní hypotéza je taková, že značný objem rozvojové pomoci plynoucí dlouhodobě do Afriky z EU a ČLR by měl napomoci k zlepšení ekonomické a sociální úrovně obyvatel států, jež přijímají relativně nejvíce těchto prostředků, a tím pádem by měl vést k omezení ekonomické migrace z Afriky. Pro potvrzení či vyvrácení této hypotézy je třeba nalézt odpovědi na několik otázek, a sice:

1. Jak lze definovat ekonomickou migraci a jaké mohou být její příčiny?
2. Jak jsou koncipovány rozvojové politiky EU a ČLR? Jaké jsou jejich cíle, specifika a možné motivace?
3. Jakým způsobem se tito dárci prakticky angažují v Africe? Jaké jsou jejich odlišnosti?
4. Dochází skutečně ke zlepšení ekonomické a sociální úrovně obyvatel států, jež přijímají relativně nejvíce těchto prostředků? Je tím pádem prostřednictvím rozvojové pomoci možné odstranit motivaci obyvatel k migraci?

Diplomová práce bude sestávat z šesti hlavních kapitol, které postupně zodpoví všechny klíčové otázky, potažmo cíl celé práce.

1. Ekonomická migrace

Cílem této kapitoly je nalezení odpovědi na otázku, jak definujeme ekonomickou migraci a jaké jsou její příčiny. Pro definici ekonomické migrace je nutné zaměřit se na teorie ekonomické migrace, z nichž je možné identifikovat, kdo je ekonomický migrant. Tato práce se zabývá teoretickým vymezením mikroekonomické a makroekonomické neoklasické teorie migrace, nové ekonomie pracovní migrace a teorií duálního pracovního trhu. (de Haas, 2008, s. 4–6), (Procházková Ilinitchi, 2010, s. 8), (Palát, 2014, s. 712–713)

Z výše uvedených teorií bylo zjištěno, že ekonomický migrant zpravidla emigruje ze své domovské země z řady pří-

čin a může se kdykoliv vrátit zpět do své vlasti bez obav o svůj život či zdraví. Právě možnost se bez obav o svůj život vrátit zpět do své domoviny je jedním z hlavních kritérií, podle nichž se posuzuje, zda je dotýčný migrant nebo uprchlík.

Mezi původce ekonomické migrace lze zařadit snahu o nalezení zaměstnání s vyšším příjmem, studium, přítomnost rodiny či známých v zahraničí, demografický vývoj rozvojových zemí související s vysokou porodností a nezaměstnaností mladých, rozvoj informačních technologií či výskyt nerovností v rozvojových zemích. (Sangita, 2011, s. 47–54)

S ekonomickou migrací úzce souvisí migrační potenciál. Ten je určen pouhým přáním potenciálního migranta opustit svou zemi a usadit se jinde, přičemž obecně nejvyšší je migrační potenciál u obyvatel Subsaharské Afriky. Vzhledem k tomuto byly podrobně zkoumány proudy ekonomické migrace z Afriky. Bylo zjištěno, že pouze zlomek lidí si může reálně dovolit migraci realizovat. Státy jako Nigérie, DRK, Súdán a Egypt jsou nejčastějšími zeměmi původu afrických migrantů. (Global Migration Data Analysis Centre, 2017, s. 1–3), (Esipova, Ray a Srinivasan, 2010–2011, s. 2–3)

Migranti z Afriky při svých snahách o relokaaci využívají jak legální, tak nelegální způsoby. Zatímco nelegální migrace se v současné době realizuje zejména do zemí EU s ohledem na otevřené migrační trasy, legální migrace z Afriky směřuje mimo EU také do USA či ČLR. (Conant, Chwastyk a Williams, 2015), (Fuller, 2014), (Zong a Batalova, 2017), (Castillo, 2014)

2. ČLR a rozvojová pomoc

Čínská lidová republika (ČLR) prošla v několika posledních dekáдах pozoruhodným ekonomickým vývojem. S postupným nárůstem domácí stability a ekonomických ukazatelů se země přirozeně snaží získat výraznější úlohu v mezinárodních vztazích, přičemž rozvojová pomoc je jedním z důležitých nástrojů pro její dosažení. Cílem této kapitoly je nalézt odpověď na otázku, jak je koncipována rozvojová politika ČLR.

Rozvojová pomoc je ČLR vnímána jako jeden ze základních nástrojů zahraniční politiky. Současný přístup k této problematice byl silně ovlivněn reformami z konce 70. let a samotný vývoj rozvojové pomoci ČLR je z dnešního pohledu možné rozdělit do pěti fází, přičemž zejména během první fáze byla ČLR sama významným příjemcem světové rozvojové pomoci. (Xiong, 2017, s. 51–52), (Nowak, 2015, s. 202) Soudobá, tj. pátá fáze, rozvojové politiky ČLR byla započata roku 2005, kdy přednesl prezident ČLR Hu Jintao projev na půdě OSN v září 2005. Cílem rozvojové pomoci ČLR je „podpořit a pomoci ostatním rozvojovým zemím, zejména těm nejméně rozvinutým, snížit chudobu a zlepšit životní podmínky obyvatel“. Při poskytování rozvojové pomoci se ČLR řídí principy nevměšování do vnitřních záležitostí rozvojových zemí a také tím, že těmto státům neklade žádné politické podmínky. (Xiong, 2017, s. 59–60)

Dle posledního oficiálního dokumentu ČLR z roku 2014 je cílem rozvojové pomoci ČLR „podpořit a pomoci ostatním rozvojovým zemím, zejména těm nejméně rozvinutým¹, snížit chudobu a zlepšit životní podmínky obyvatel“.

Při poskytování rozvojové pomoci se však ČLR řídí principy nevměšování do vnitřních záležitostí rozvojových zemí a také tím, že těmto státům neklade žádné politické podmínky. Tímto má být rozvojovým státům umožněno volit si vlastní cesty, jak rozvoje dosáhnout. (The State Council of the People's Republic of China, 2014)

Finanční základ rozvojové pomoci se skládá z bezúročných půjček, grantů či koncesních půjček. Za správu čínské rozvojové pomoci zodpovídají tři instituce, a sice MOFCOM, EXIM Banka a Ministerstvo financí. ČLR jasně preferuje bilaterální rozvojovou pomoc, často spojovanou přímo s FDI.

¹ Skupina nejméně rozvinutých zemí se dle OSN skládá z nízkopříjmových zemí, jež čelí značným překážkám znemožňujícím udržitelný rozvoj. Tyto státy jsou silně ovlivněny ekonomickými a přírodními šoky a mají nízkou kvalitu lidského kapitálu. V současné době může tímto titulem disponovat 47 států. (OSN, 2018)

Největším příjemcem pomoci je Afrika, následována Asií a Latinskou Amerikou. Čínská rozvojová pomoc se vyznačuje specifiky a motivy. Zřejmě nejvýznamnějšími motivacemi pro realizaci rozvojové politiky jsou jak potřeba zajistit expandující čínské ekonomice přírodní zdroje, tak zisk geopolitického vlivu. (Nowak, 2015, s. 205), (Lengauer, 2011, s. 35–36)

ČLR se v rámci své rozvojové politiky nejvíce angažuje v Africe. V tomto případě ČLR poskytuje na bilaterální bázi finance, odpouští závazky a buduje infrastrukturu (silnice, železnice, přehrady, elektrárny apod.). Významnou formou multilaterální pomoci je vysílání peacekeepingových misí v rámci OSN. Největším příjemcem čínské rozvojové pomoci v Africe je Angola, následována Etiopií, Súdánem či Nigérií. Největší objem účelově vynaložených prostředků plyne do zdravotnictví, konkrétně se jedná o bezmála 25 % z celé rozvojové pomoci. Druhou nejvýznamnější kategorií je podpora vlád a občanské společnosti. V pořadí třetí oblastí je vzdělání, následováno zemědělstvím, dopravou a v neposlední řadě komunikací. (The State Council of the People's Republic of China, 2014)

Čínská rozvojová pomoc se vyznačuje několika specifiky. Zatímco většina států světa poskytuje rozvojovou pomoc v souladu s terminologií OECD, tj. ODA či ODF (podrobněji viz 2.3.3), ČLR se v tomto od zavedené praxe odklání a volí vlastní formy rozvojové pomoci, které lépe korespondují s jejími cíli. (Wolf, Wang a Warner, 2013, kapitola 2, s. 3–4) Druhým rysem čínské rozvojové pomoci je její relativní roztržitost. Pomoc může být poskytována skrze tři instituce, a sice MOFCOM, EXIM Banku či Ministerstvo financí. (Nowak, 2015, s. 205)

3. Rozvojová pomoc ČLR v Africe

Více než 40 % prostředků čínské rozvojové pomoci je poskytováno vybraným africkým zemím. Cílem této kapitoly je nalézt odpověď na otázku, jak jsou tyto prostředky fakticky v Africe distribuovány. Smyslem analýzy forem čínské

rozvojové pomoci je zjištění, jakým způsobem ČLR pomoc v Africe realizuje.

Jak již bylo zmíněno, ČLR obecně v rámci své strategie nejčastěji využívá vybrané formy bilaterální rozvojové pomoci. (Nowak, 2015, s. 205) V případě Afriky se v kontextu dlouhodobé bilaterální pomoci jedná zejména o poskytování financí, odpustění závazků a výstavbu infrastruktury (silnice, železnice, přehrady, elektrárny apod.).

Významnou formou multilaterální pomoci je vysílání peacekeepingových misí v rámci OSN. ČLR dále s africkými zeměmi spolupracuje také na obchodní bázi, což vzhledem k absenci omezení a požadavků z čínské strany umožňuje nárůst zahraničního obchodu afrických zemí a nepřímo tak napomáhá jejich růstu. (Tull, 2006, s. 463–468) Finanční prostředky jsou poskytovány zejména na bázi grantů, bezúročných a koncesních půjček či vývozních subvencí. (Lum et al., 2009, s. 11)

V rámci Afriky jsou zájmovými oblastmi ČLR především vybrané státy Subsaharské Afriky. Omezíme-li výběr pouze na země, které mezi lety 2000 až 2014 získaly pomoc v celkové výši převyšující 5 miliard USD, můžeme identifikovat celkem 8 hlavních příjemců pomoci, kteří mezi lety 2000 až 2014 získali prostředky ve výši přesahující 70 miliard USD, a sice Angolu, Etiopii, Súdán, Nigérii, Zimbabwe, Keňu, Kamerun a Ghanu. (AidData, 2017) Ačkoliv se jedná o politicky i nábožensky rozdílné země, všechny spojuje jak relativně nízká hodnota HDI, HDP i HND (a s tím související životní úroveň), tak především velmi dobrá vybavenost zejména ropou a zemním plynem.

Finanční základ čínské rozvojové pomoci tvoří granty, bezúročné a koncesní půjčky. Čínská vláda v současné době v Africe jasně preferuje poskytování nízké úročených a koncesních půjček. Tento fakt dokládá projev čínského prezidenta Si Ťin-pchinga na summitu Fóra pro čínsko-africkou spolupráci (FOCAC) z prosince roku 2015, kterým slíbil africkým státům poskytnutí dalších 60 miliard USD. V konečném

důsledku však má na granty a bezúročné půjčky připadnout pouhých 5 miliard USD, zatímco zbylých 55 miliard USD má být použito na nízko úročené a koncesní půjčky. (Robertson a Benabdallah, 2016)

ČLR řadě afrických zemí dlouhodobě odpouští dluhy. Mezi lety 2001 až 2006 čínská vláda úplně odpustila dluhy vybraným 31 africkým zemím v celkové výši 1,27 miliard USD. (Tull, 2006, s. 463) V období 2007 až 2009 se prominutí dluhu týkalo 35 afrických zemí, jimž bylo odpuštěno celkem 312 dluhů ve výši 1,89 miliardy CNY¹. (The State Council of the People's Republic of China, 2011)

Mezi lety 2010 až 2012 dle posledních oficiálních údajů čínské vlády z roku 2014 byly odpuštěny dluhy v celkové výši 1,42 miliardy CNY² nejméně rozvinutým a nejzadluženějším³ zemím zahrnující Tanzánii, Zambii, Kamerun, Rovníkovou Guineu, Mali, Togo, Benin, Pobřeží slonoviny a Súdán. (The State Council of the People's Republic of China, 2014)

ČLR se v rámci rozvojové pomoci také výrazně orientuje na výstavbu infrastruktury. Dle prvního oficiálního dokumentu čínské vlády, tzv. *White Paper* z roku 2010, se ČLR podařilo mezi lety 2007 až 2009 s relativně nízkými náklady realizovat řadu projektů. Jedním z takových projektů je dokončená výstavba železnice mezi Tanzánií a Zambií, dále rychlostní silnice Belet Uen-Burao v Somálsku a mnoho dalších. (The State Council of the People's Republic of China, 2011)

Také v následujícím období mezi lety 2010 až 2012 byla otázka infrastruktury klíčová. V této etapě se za vydatné čínské pomoci podařilo postavit nový úsek keňské dálnice Sika spojující Nairobi s ekonomickým centrem v Sice, díky čemuž bylo umožněno lepší propojení Keni, Etiopie a Tanzánie. V Ghaně

¹ Dle kurzu agentury Reuters ze dne 5. 3. 2018 kurz CNY/USD = 0,1575, tj. 1,89 miliardy CNY odpovídá 297 731,68 milionu USD.

² Dle kurzu agentury Reuters ze dne 5. 3. 2018 kurz CNY/USD = 0,1575, tj. 1,42 miliardy CNY odpovídá 223 692,59 milionu USD.

³ Skupina 39 chudých a předlužených zemí, které mají ve spolupráci s MMF a SB nárok na úplné či částečné odpuštění dluhů (MMF, 2017).

ČLR přispěla k výstavbě vodní elektrárny Bui, jejíž přínos tkví nejen ve výrobě elektřiny, ale také v zavlažování farem, rybolovu a turistickém potenciálu. Kromě klasické infrastruktury se v tomto období také do popředí dostaly moderní technologie, což vedlo k vytvoření telekomunikační sítě v Eritree, Togu, Tanzánii a Kamerunu. (The State Council of the People's Republic of China, 2014)

ČLR je v oblasti udržování míru a stability aktivní od 90. let. Větší rozvojová angažovanost v relativně problematických a nestabilních afrických zemích, vysoké množství finančních prostředků, které byly Africe poskytovány, a přítomnost čínské menšiny přiměly čínské představitele uvažovat o tom, jak své investice a občany ochránit. Vhodným prostředkem se ukázala být OSN a její peacekeepingové mise. První mírovou operací, která byla díky součinnosti OSN a ČLR uskutečněna, byla mise do Somálska na počátku 90. let. (Ayenagbo et al., 2012, s. 25–26) Mezi lety 1990 až 2008 se ČLR rozhodla vyslat své ozbrojené složky do několika málo vybraných států Subsaharské Afriky, a to do DRK, Libérie a Súdánu.

Jsou to právě tyto země, které mají pro ČLR geostrategický význam a jsou v nich za čínské asistence uskutečňovány více či méně rozsáhlé projekty. (China Power, 2017)

Od roku 2008 se také čínské námořnictvo angažuje v ochraně pobřeží a vod Somálska, což souvisí především s výskytem četných pirátských lodí. (Xinhua, 2017)

V kontextu Afriky je rozvojová pomoc směřována do péče o zdraví, podpory vlády a společnosti, vzdělání, zemědělství, dopravy a komunikací. Těžba, průmysl a energetika nespádají přímo do rozvojové pomoci, ale do úzce přidružené agendy FDI. (Zheng, 2016, s. 26)

4. EU a rozvojová pomoc

EHS, resp. EU, se již od počátku své existence věnuje problematice rozvojové pomoci. Stejně jako v případě ČLR je i zde možné spatřit historický vývoj, jenž determinoval současnou podobu rozvojové politiky. V případě EU lze hovořit o celkem čtyřech hlavních obdobích poskytování rozvojové pomoci. (European Commission, 2007), (Doidge a Holland, 2015, s. 64–75) EU je nejvýznamnějším poskytovatelem rozvojové pomoci na světě, neboť dlouhodobě poskytuje více než polovinu všech prostředků pro rozvoj, v současné době lze hovořit o více než 50 miliardách EUR ročně. (EU Aid Explorer, 2018)

Aktuální podobu evropské rozvojové politiky určuje *Evropský konsensus pro rozvoj* z roku 2006, resp. jeho aktualizovaná verze z roku 2017, kterým bylo přislíbeno, že do roku 2015 bude rozvojovým zemím poskytnut takový objem prostředků, jenž odpovídá alespoň 0,7 % HND celé Unie. (The European Consensus on Development, 2006), (The New European Consensus on Development, 2017)

Druhým dokumentem s podstatným vlivem na současnou strategii rozvojové pomoci je *Agenda pro změnu* z roku 2011, která tvoří základ celé politiky evropské rozvojové pomoci. (Agenda for Change, 2011) Třetím, tentokrát externím elementem, který souvisí s nynější podobou rozvojové politiky EU, je dokument OSN s názvem *2030 Agenda pro udržitelný rozvoj*, jejímž jádrem jsou Strategické cíle pro rozvoj (SDGs). (2030 Agenda for Sustainable Development, 2016)

Cílem evropské rozvojové politiky je „zajištění udržitelného ekonomického, sociálního a environmentálního pokroku rozvojových zemí při podpoře demokracie, právního řádu a respektování lidských práv“. Na rozdíl od ČLR EU poskytuje více rozvojové pomoci na multilaterální než bilaterální bázi. (European Commission, 2018)

Rozvojová politika EU se nachází ve sdílených pravomocích, tudíž za bilaterální pomoc zodpovídají členské státy EU a za multilaterální pomoc evropské instituce jako Evropská

komise, EIB a Evropský rozvojový fond. Nejvíce rozvojové pomoci EU přijímá Afrika, následována Evropou, Středním východem či jižní a střední Asíí.

Stejně jako v případě ČLR také zde existují specifika a motivace rozvojové pomoci EU. V první řadě se jedná o vyřešení otázky migrace, dále můžeme uvažovat také potřebu umístit přebytek zemědělské produkce. (Hurt, 2010, s. 165–166) Rozvojová pomoc EU je zejména financována ze dvou zdrojů, a sice Evropského rozvojového fondu, který se skládá z příspěvků členských států EU a evropského rozpočtu. Pro období 2014 až 2020 je připraveno celkem 82 miliard EUR ročně, přičemž *Evropský rozvojový fond* se na této částce podílí s 30,5 miliardy a zbylá část, tj. 51,5 miliardy EUR, pochází z evropského rozpočtu. (European Commission, 2014)

Mezi lety 2006 až 2016 došlo k poměrně výrazné proměně sektorové alokace ODA EU v čase. Zatímco v roce 2006 bylo nejvíce prostředků soustředěno do restrukturalizace dluhů rozvojových zemí, o deset let později byly klíčovým příjemcem ODA ostatní sektory a následně zejména řešení uprchlické krize v dárcovských zemích, zatímco dluhové restrukturalizace se již v klíčových oblastech ODA neobjevují. Na druhou stranu, dlouhodobě významnými sektory jsou vláda a občanská společnost, vzdělávání, humanitární pomoc či více sektorová asistence. EU směřuje svou rozvojovou pomoc nejvíce do Subsaharské Afriky, druhé místo zaujímají evropské země a třetím nejvýznamnějším příjemcem je region Středního východu. Nezanedbatelné množství ODA získávají také státy jižní a střední Asie, severní Afrika či východní Asie. Relativně nejméně významným regionem z hlediska unijní rozvojové pomoci je Jižní Amerika. (EU Aid Explorer, 2018)

Rozvojová pomoc EU se vyznačuje několika specifiky a motivacemi. Prvním specifikem je samotné uspořádání EU, které umožňuje ji vnímat buď jako mezinárodní organizaci poskytující celosvětově největší objem multilaterální pomoci a spolupracující s ostatními mezinárodními institucemi, nebo jako soubor mnoha individuálních členských států, které mají

pravomoc samostatně vykonávat agendu rozvojové spolupráce na bilaterální úrovni dle svých vlastních rozvojových politik. (Bodenstein et al., 2017, s. 443)

Druhou zvláštností je výrazná proměnlivost toků ODA v čase. Zatímco v roce 2006 byly prioritizovány oblasti dlouhodobé restrukturalizace a vzdělání, v současné době vlivem vnějších podnětů hlavní zájmy EU spočívají v řešení migrační krize, a to jak přímo na území EU, tak v místě jejího vzniku. Proto je aktuálně nejvíce prostředků směřováno právě do stabilizace uprchlické otázky v dárcovských zemích a také do podpory vlád a občanské společnosti v místě konfliktů, s čímž také souvisí nárůst významu humanitární pomoci. (EU Aid Explorer, 2018)

Třetím faktem je, že EU úzce spolupracuje s mezinárodními organizacemi, zejména se jedná o OECD, OSN, SB a MMF. (European External Action Service, 2016) Čtvrtým rysem unijní rozvojové pomoci v souladu se současnou *Agendou pro změnu* je snaha ovlivňovat politické dění v přijímacích zemích a požadovat demokratické reformy a širší zapojení občanské společnosti výměnou za poskytnutí další pomoci či finančních prostředků. (Agenda for Change, 2011) Co se možných motivací týče, je možné identifikovat jak zahraničně-politické cíle zahrnující otázky bezpečnosti a migrace, tak zisk odbytiště pro nadbytečnou evropskou produkci. (Hurt, 2010, s. 165–166)

5. Rozvojová pomoc EU v Africe

Africký kontinent je z řady důvodů dlouhodobě největším příjemcem rozvojové politiky EU. Cílem této kapitoly je proto nalézt odpověď na otázku, jak se EU prakticky zapojuje do rozvojové pomoci v Africe.

EU zpravidla zajišťuje rozvojovou pomoc Africe dvěma způsoby, a to poskytováním finančních prostředků či projektovou podporou. Financování zajišťují fondy, v případě Afriky lze hovořit o Evropském rozvojovém fondu, Pohotovostním svěřeneckém fondu EU pro Afriku (European Commission,

2018) a Euro-africkém svěřeneckém fondu pro infrastrukturu. (EU-Africa Infrastructure Trust Fund, 2018)

Pro zajištění projektové podpory je uplatňován koncept *Řízení projektového cyklu*. Cílem projektové podpory je tak poskytnout projektovou či technickou asistenci pro úspěšnou realizaci rozsáhlých, zpravidla střednědobých projektů v zemích s nedostatkem kvalifikovaných odborníků. Pomoc je poskytována na úrovni několika fází projektu, a to plánování, konkretizace, formulace, implementace a závěrečného hodnocení.

Za provádění projektové podpory je zodpovědná Evropská komise, resp. její odborníci, kteří často spolupracují s dalšími odborníky ostatních mezinárodních organizací či NGOs. (Project Cycle Management Guidelines, 2004)

Největším příjemcem ODA EU v Africe v roce 2006, jež obdržel více než všechny zbylé státy tohoto žebříčku dohromady, byla Nigérie s bezmála 9 miliardami USD. Zhruba 1,5 miliardy USD získal Kamerun. Maroku, Tanzánii, Zambii, Súdán a DRK bylo poskytnuto od 0,79 do 0,97 miliardy USD. Největším příjemcem ODA EU v Africe roku 2016 bylo Maroko, jež získalo takřka 1,8 miliardy USD. Následuje Etiopie s bezmála 1,3 miliardy USD. Egypt, Libanon, Tunisko, Nigérie, DRK a Jižní Súdán obdrželi mezi 0,73 až 0,83 miliardy USD. Zajímavým příkladem je zejména Nigérie, zatímco v roce 2006 pro ni bylo určeno více než 8,6 miliardy USD, o 10 let později jí byla poskytnuta ani ne desetina této částky. (EU Aid Explorer, 2018)

EU se v současné době zaměřuje v rámci své rozvojové pomoci v Africe na čtyři oblasti, a to zemědělství a potravu, ochranu přírodních zdrojů, energetiku a infrastrukturu a v neposlední řadě na péči o zdraví a vzdělání. (Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, 2017, s. 12)

6. Komparace rozvojové pomoci EU a ČLR

Cílem této kapitoly je provést komparaci praktického pojetí čínské a unijní rozvojové politiky v Africe co do cílů, objemu poskytované pomoci, metod a dopadů na africké země a nalézt tak odpověď na otázky, jaké jsou vzájemné odlišnosti rozvojových politik ČLR a EU a jejich ekonomické a socioekonomické důsledky, tj. zda je možné odstranit motivaci obyvatel k ekonomické migraci.

Z hlediska cílů a motivací jsou oba přístupy podstatně odlišné. Zatímco ČLR se zavazuje při poskytování rozvojové pomoci k respektování vnitřních záležitostí a nepodmíněnosti, EU naopak podporuje v rozvojových zemích rozvoj demokracie, právního systému a respektování lidských práv. (The State Council of the People's Republic of China, 2014), (European Commission, 2018) Motivy poskytování rozvojové pomoci jsou přítomné u obou dárců, nicméně lze konstatovat, že se také diametrálně liší. Zatímco ČLR má především zájem na zajištění velkého přísunu přírodních zdrojů, ať už se jedná o ropu, plyn, či kovy, a zisku většího geopolitického významu (Lengauer, 2011, s. 35–36), EU se snaží udržet potenciální migranty v jejich domovině a také opatřit si trh pro vývoz své zemědělské produkce. (Hurt, 2010, s. 165–166) V případě objemu prostředků je jak pro ČLR, tak EU shodná klíčová role Afriky. Mezi lety 2000 až 2014 bylo ČLR na rozvojovou pomoc nejvýznamnějším příjemcům v Africe vyčleněno na 71 miliard USD, což činí zhruba 5 miliard USD ročně, zatímco EU poskytla jen v roce 2016 v rámci ODA svým největším africkým recipientům takřka 8 miliard USD.

Pokud se zaměříme na metody, zjistíme, že v případě ČLR jasně převažuje bilaterální způsob spolupráce, zatímco EU na unijní úrovni preferuje multilaterální způsob kooperace s rozvojovými zeměmi. Jak ČLR, tak EU shodně poskytují velké množství finančních prostředků, nicméně ČLR na rozdíl od EU nedefinuje metodu financování v souladu s terminologií OECD. (The State Council of the People's Republic of China, 2014), (AidData, 2017), (Dreher et al.,

2017, s. 45), (AidData, 2017), (EU Aid Explorer, 2018), (Tull, 2006, s. 463) ČLR tak financuje rozvojové státy na bázi grantů, bezúročných a koncesních půjček, zatímco EU zajišťuje prostředky na základě definice OECD jako ODF, resp. ODA a OOF. Oba donoři dále nabízí řadu možností nefinanční rozvojové pomoci, zejména se jedná o restrukturalizaci či odpuštění dluhů, humanitární pomoc či nejrůznější formy asistence či technické spolupráce.

ČLR navíc poskytuje nemalé dodávky léků, zdravotnického zařízení a strojů. EU naproti tomu navíc zajišťuje rozpočtovou podporu či pomalé sbližování norem a legislativy.

Co se týče angažovanosti v Africe, ČLR se kromě finančních prostředků věnuje odpouštění a restrukturalizaci závazků, budování infrastruktury a vysílání peacekeepingových misí v rámci OSN. EU v Africe kromě zajištění financování na bázi ODF také poskytuje ve spolupráci s NGOs projektovou podporu. (The State Council of the People's Republic of China, 2014), (AidData, 2017), (European Commission, 2018), (EU Aid Explorer, 2018)

Bezpochyby jedním z klíčových kritérií hodnocení rozvojové pomoci je analýza jejích dopadů. Jak v případě Nigérie, jakožto dlouhodobě největšího příjemce pomoci EU, tak Angoly, jakožto dlouhodobě největšího příjemce pomoci ČLR, je možné identifikovat v období, kdy byla asistence poskytována, prakticky desetinásobný nárůst HDP a HND *per capita* (World Bank, 2016), nicméně výše HDI se prakticky vůbec nezměnila. (Human Development Reports, 2016)

Je to přitom právě HDI, které vypovídá o klíčových aspektech lidského rozvoje. Lze tak konstatovat, že dopady rozvojové pomoci jak ČLR, tak EU v Africe jsou omezené. Za jejich vydatné podpory se podařilo v těchto zemích shodně nastartovat poměrně výrazný ekonomický růst, avšak prozatím nedošlo k výraznějšímu zlepšení životních podmínek jejich obyvatel a k vymanění těchto států ze skupiny zemí s nízkou úrovní lidského rozvoje.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo zhodnotit a porovnat vliv rozvojové pomoci EU a ČLR v Africe na prevenci ekonomické migrace s ohledem na specifika a odlišnosti obou dárců. Základní hypotéza byla taková, že značný objem rozvojové pomoci plynoucí dlouhodobě do Afriky z EU a ČLR by měl napomoci ke zlepšení ekonomické a sociální úrovně obyvatel států, jež přijímají relativně nejvíce těchto prostředků, a tím pádem by měl vést k omezení ekonomické migrace z Afriky. Pro vyvrácení či potvrzení hypotézy bylo třeba nalézt odpovědi na několik otázek, a sice:

1. Jak lze definovat ekonomickou migraci a jaké mohou být její příčiny?
2. Jak jsou koncipovány rozvojové politiky EU a ČLR? Jaké jsou jejich cíle, specifika a možné motivace?
3. Jakým způsobem se tyto dárci prakticky angažují v Africe? Jaké jsou jejich odlišnosti?
4. Dochází skutečně ke zlepšení ekonomické a sociální úrovně obyvatel států, jež přijímají relativně nejvíce těchto prostředků? Je tím pádem prostřednictvím rozvojové pomoci možné odstranit motivaci obyvatel k migraci?

Pokud bychom se zaměřili na hlavní cíl této práce, jímž bylo zhodnotit a porovnat vliv rozvojové pomoci EU a ČLR v Africe na prevenci ekonomické migrace s ohledem na specifika a odlišnosti obou dárců a současně základní hypotézu, že značný objem rozvojové pomoci plynoucí dlouhodobě do Afriky z EU a ČLR by měl napomoci ke zlepšení ekonomické a sociální úrovně obyvatel států, jež přijímají relativně nejvíce těchto prostředků, a tím pádem by měl vést k omezení ekonomické migrace z Afriky, pak dospějeme k faktu, že nalézt jednoduchou odpověď na tuto otázku je složité.

Je nesporné, že na rozvojovou pomoc Africe bylo vynaloženo v obou případech značné množství prostředků. Navíc,

pokud se zaměříme na ekonomický růst vybraných afrických zemí, lze spatřit velmi výrazný progresivní trend. Otázkou však zůstává, proč se tento ekonomický rozvoj následně prakticky vůbec neprojevil v sociální rovině? Stojí za tím snad vlády či představitelé těchto rozvojových zemí a vysoká míra korupce? Či jsou na vině velmi specifické a často nestandardně fungující instituce? Může mít obava Afričanů z neokolonialistických tendencí dárců vliv na přijímání a distribuci pomoci?

Pokud předpokládáme, že nespokojenost obyvatel s jejich životními podmínkami určuje jejich migrační potenciál, pak se lze domnívat, že tito lidé v představě lepší budoucnosti pro sebe i svou rodinu budou mít tendenci migrovat, a to i za cenu vysokých nákladů a rizika. Zejména vzhledem k vysokým nákladům migrace však lze očekávat, že ti nejchudší v zemi původu budou muset zůstat. Ti, jež ekonomikou migraci skutečně v kontextu současné vlny realizují, musí mít k dispozici nemalé množství financí, jež zřejmě získali buď díky dobrému zaměstnání, či sociálnímu postavení rodiny. Lze tak konstatovat, že není možné jednoduše očekávat omezení ekonomické migrace v návaznosti na poskytování většího množství rozvojové pomoci.

Úplným závěrem je nutné zamyslet se nad dvěma otázkami, a sice jak se může ekonomická migrace vyvíjet v čase a zda existují další možnosti vedoucí k jejímu řešení a předcházení.

Duwicquet et al. ve své studii z roku 2014 identifikovali řadu scénářů potenciálního vývoje migračních toků k roku 2030, zejména s ohledem na ekonomický růst, vývoj vládních výdajů či uvolnění nebo zpřísnění migračních politik. Obecně je však předpovídání možného budoucího vývoje a lidského chování velmi obtížné.

Martin a Straubhaar v roce 2002 identifikovali dvě možnosti prevence ekonomické migrace, které mohou doplňovat rozvojovou pomoc. Jedná se o realizaci investic, zejména FDI a následné budování SEZ, či vhodné a spravedlivé nastavení

obchodních politik s cílem odstranit bariéry mezinárodního obchodu. Právě ČLR má s výstavbou SEZ a jejich fungováním bohaté zkušenosti a mohla by tak jít rozvojovým zemím příkladem. EU by naproti tomu rozvojovým zemím mohla pomoci odstraněním bariér vstupu na evropský trh a omezením poskytování subvencovaných zemědělských produktů.

Seznam použité literatury

AYENAGBO, Kossi, NJOBVU, Tommie, SOSSOU, James V. a Biossey K. TOZOUN. China's peacekeeping operations in Africa: From unwilling participation to responsible contribution. *African Journal of Political Science and International Relations*. 2012, vol. 6, no. 2, s. 22-36. DOI: 10.5897/AJPSIR11.126.

BODENSTEIN, Thilo, FAUS, Jörg a Mark FURNESS. European Union Development Policy: Collective Action in Times of Global Transformation and Domestic Crisis. *Development Policy Review* [online]. 2017, vol. 35, no. 4, s. 441–453. DOI: 10.1111/dpr.12189.

CASTILLO, Roberto. How many Africans are in Guangzhou? *Africans in China* [online]. [2014-07-20] [vid. 2018-02-27]. Dostupné z: <https://africansinchina.net/how-many-africans-are-there-in-guangzhou/>

CONANT, Eve, CHWASTYK, Matthew a Ryan WILLIAMS. The World's Congested Human Migration Routes in 5 Maps. *National Geography* [online]. [2015-09-19] [vid. 2018-02-08]. Dostupné z: <https://news.nationalgeographic.com/2015/09/150919-data-points-refugees-migrants-maps-human-migrations-syria-world/>

DE HAAS, Hein. Migration and development: A theoretical perspective. *International Migration Institute* [online]. 2008 [vid. 2018-01-31]. Dostupné z: <https://www.imi.ox.ac.uk/publications/wp-09-08/@@download/file>

- DOIDGE, Mathew a Martin HOLLAND. A Chronology of European Union Development Policy: Theory and Change. *Korea Review of International Studies* [online]. 2015, vol. 17, no. 1, s. 59–80.
- DREHER, Axel, FUCHS, Andreas, PARKS, Bradley, STRANGE, Austin M. a Michael J. TIERNEY. Aid, China, and Growth: Evidence from a New Global Development Finance Dataset. *AidData* [online]. 2017, no. 46. Dostupné z: http://docs.aiddata.org/ad4/pdfs/WPS46_Aid_China_and_Growth.pdf
- DUWICQUET, V., E. M. MOUHOUD a J. OUDINET. International migration by 2030: Impact of immigration policies scenarios on growth and employment. Foresight. *The Journal of Futures Studies, Strategic Thinking and Policy* [online]. 2014, vol. 16, no. 2, s. 142–164. ISSN 14636689.
- ESIPOVA, Neli, RAY, Julie a Rajesh SRINIVASAN. The World's Potential Migrants. *GALLUP* [online]. 2010–2011 [vid. 2018-02-08], s. 1–28. Dostupné z: https://www.imi.ox.ac.uk/files/news/gallup_whitepaper_migration-1.pdf
- EU-AFRICA INFRASTRUCTURE TRUST FUND. About EU-Africa Infrastructure Trust Fund. *EU-Africa Infrastructure Trust Fund* [online]. [vid. 2018-03-19]. Dostupné z: <http://www.eu-africa-infrastructure-tf.net/about/index.htm>
- EUROPEAN COMMISSION. Agenda for Change. *European Commission* [online]. 2011 [vid. 2018-03-13]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A52011DC0637&qid=1412922281378&from=EN>
- EUROPEAN COMMISSION. Aid delivery methods: the different approaches to aid. *European Commission* [online]. [vid. 2018-03-19]. Dostupné z:

- https://ec.europa.eu/europeaid/aid-delivery-methods-different-approaches-aid_en
- EUROPEAN COMMISSION. EU Aid Explorer. *European Comission* [online]. [vid. 2018-01-09]. Dostupné z: <https://euaidexplorer.ec.europa.eu/>
- EUROPEAN COMMISSION. EU Emergency Trust Fund for Africa. *European Comission* [online]. 2018 [vid. 2018-03-19]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/eu-emergency-trust-fund-africa-20180226_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION. European Development Fund. *European Comission* [online]. [vid. 2018-03-14]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/europeaid/funding/funding-instruments-programming/funding-instruments/european-development-fund_en
- EUROPEAN COMMISSION. Project Cycle Management Guidelines. *European Comission* [online]. 2004, vol. 1. Dostupné z: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/methodology-aid-delivery-methods-project-cycle-management-200403_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION. The EU and development aid: a longstanding resolution. *European Comission* [online]. 2007, [vid. 2018-01-09]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/publication-on-factsheet-development-cooperation_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION. The New European Consensus on Development. *European Comission* [online]. 2017 [vid. 2018-03-13]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/european-consensus-on-development-final-20170626_en.pdf
- EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE. The OECD and the EU. *European External Action Service* [online]. [2016-06-23] [vid. 2018-03-15]. Dostupné z:

- https://eeas.europa.eu/delegations/paris-oecd-and-un_en/12350/The%20OECD%20and%20the%20EU
 FEDERAL MINISTRY FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT. Africa and Europe – A New Partnership for Development, Peace and a Better Future. *Federal Ministry for Economic Cooperation and Development* [online]. 2017
 [vid. 2018-03-21]. Dostupné z: https://www.bmz.de/en/publications/type_of_publication/information_flyer/information_brochures/Materialie270_africa_marshallplan.pdf
- FOCAC. Written Statement by President Hu Jintao of China at the High-Level Meeting on Financing for Development at the 60th Session of the United Nations. *Forum on China-Africa Cooperation* [online]. [2005-09-15]
 [vid. 2018-03-22]. Dostupné z: <http://www.fmprc.gov.cn/zflt/eng/xnyfgk/t214453.htm>
- FULLER, Ed. Illegal Vs. Legal Immigration Is A Global Issue. *Forbes* [online].
 [2014-08-06] [vid. 2018-02-08]. Dostupné z: <https://www.forbes.com/sites/edfuller/2014/08/06/illegal-vs-legal-immigration-is-a-global-issue/#5d501d2d2320>
- GLOBAL MIGRATION DATA ANALYSIS CENTER.
 Measuring Global Migration Potential, 2010-2015. *Global Migration Data Analysis Centre* [online]. 2017, no. 9, s. 1–14. ISSN 2415-1653.
- HOU, Xiong. China's Foreign Aid and Multilateral Development Organizations. *China's foreign aid: Chapter two*, 2017, s. 49-95.
 DOI: 10.1007/978-981-10-2128-2_2.
- HURT, Stephen R. Understanding EU Development Policy: history, global context and self-interest? *Third World Quarterly* [online]. 2010, vol. 31, no. 1, s. 159–168.
 DOI: 10.1080/01436590903557488.
- CHINA POWER. Is China contributing to the United Nations' mission? *China Power* [online]. [2017-12-21]

- [vid. 2018-03-07]. Dostupné z:
<https://chinapower.csis.org/china-un-mission/#toc-3>
 China's foreign aid. The *State Council of the People's Republic of China* [online].
 2014 [vid. 2017-12-05]. Dostupné z:
http://english.gov.cn/archive/white_paper/2014/08/23/content_281474982986592.htm
 China's foreign aid. The *State Council of the People's Republic of China* [online]. 2011
 [vid. 2017-03-05]. Dostupné z:
http://english.gov.cn/archive/white_paper/2014/09/09/content_281474986284620.htm
 LENGAUER, Sara. China's Foreign Aid Policy: Motive and Method. *Culture Mandala: Bulletin of the Centre for East-West Cultural & Economic Studies* [online].
 2011, vol. 9, no. 2, s. 35–81. Dostupné z:
<http://www.international-relations.com/CM2011/PRC-Foreign-Aid-2011.pdf>
 LUM, Thomas, FISHER, Hannah, GOMEZ-GRANGER, Julissa a Anne LELAND. China's Foreign Aid Activities in Africa, Latin America, and Southeast Asia. *Congressional Research Service*. [2009-02-25]
 [vid. 2017-12-08]. Dostupné z:
<https://fas.org/srg/crs/row/R40361.pdf>
 MARTIN, Philip a Thomas STRAUBHAAR. Best Practices to Reduce Migration Pressures. *International Migration* [online]. 2002, vol. 40, no. 3, s. 5–21.
 DOI: 10.1111/1468-2435.00194.
 NOWAK, Wioletta. China's Development Aid Strategies. *Chinese Business Review* [online]. 2015, vol. 14, no. 4, s. 201–209. DOI: 10.17265/1537-1506/2015.04.004.
 PALÁT, Milan. Příčiny vzniku migrace a reflexe souvisejících teorií. *XVII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách* [online]. 2014 [vid. 2018-02-02], s. 708–714.
 DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-6840-2014-91.

- PROCHÁZKOVÁ ILINICHI, Cristina. Vybrané teorie migrace a jejich význam při vytváření migračních politik. *Acta Oeconomica Pragensia* [online]. 2010, vol. 6. DOI: 10.18267/j.aop.319.
- ROBERTSON, Winslow a Lina BENABDALLAH. China pledged to invest \$60 billion in Africa. Here's what that means. *The Washington Post* [online]. [2016-01-07] [vid. 2018-03-06]. Dostupné z: https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/01/07/china-pledged-to-invest-60-billion-in-africa-heres-what-that-means/?utm_term=.a6ce8ec6b95f
- SANGITA, Seema. Causes and Consequences of International Migration: An Empirical Analysis. *Ann Arbor: University of California, Davis*. 2011. ISBN 9781124666174.
- The European Consensus on Development. *Official Journal of the European Union* [online]. 2006, C 46. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ%3AC%3A2006%3A046%3A0001%3A0019%3AEN%3APDF>
- THE WORLD BANK. Angola. *Data.WorldBank* [online]. 2016 [vid. 2018-03-05]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD?locations=AO>
- THE WORLD BANK. Nigeria. *Data.WorldBank* [online]. 2016 [vid. 2018-03-05]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/country/Nigeria>
- TULL, Denis M. China's engagement in Africa: scope, significance and consequences. *The Journal of Modern African Studies* [online]. 2006, vol. 44, no. 3, s. 459–479. ISSN 0022278X.
- UN. 2030 Agenda for Sustainable Development. *United Nations* [online]. 2015 [vid. 2018-03-13]. Dostupné z: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/>

- UNDP. Human Development Reports. *UNDP* [online].
[vid. 2018-03-26]. Dostupné z:
<http://hdr.undp.org/en/composite/trends>
- WOLF, Charles, WANG, Xiao a Eric WARNER. China's Foreign Aid and Government-Sponsored Investment Activities. *RAND Corporation* [online]. 2013
[vid.2017-12-05]. DOI: 10.7249/j.ctt5hhsbp.
- XINHUA. Facts & Figures: China's overseas peacekeeping operations. *China Daily* [online]. [2017-08-01]
[vid. 2018-03-07]. Dostupné z:
http://www.chinadaily.com.cn/china/2017-08/01/content_30320744.htm
- ZHENG, Sarah. China completes registration of 8,000-strong UN peacekeeping force, defence ministry says. *South China Morning Posts* [online]. [2017-09-29]
[vid. 2018-03-07]. Dostupné z:
<http://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2113436/china-completes-registration-8000-strong-un>
- ZHENG, Yu. China's Aid and Investment in Africa: A Viable Solution to International Development? 2016
[vid. 2017-12-08]. Dostupné z:
<https://www.hhs.se/contentassets/bc7089cd2c364b2cae4c287184ad743b/yu-zheng---chinas-aid-and-investment-in-africa-.pdf>
- ZONG, Jie a Jeanne BATALOVA. Sub-Saharan African Immigrants in the United States. *Migration Policy Institute* [online]. [2017-05-03] [vid. 2018-02-08].
Dostupné z: <https://www.migrationpolicy.org/article/sub-saharan-african-immigrants-united-states>

BEZEKVIVALENTNÍ TERMINOLOGIE V PRÁVNÍCH TEXTECH A STRATEGIE PŘEKLADU

Mgr. Kristýna Štěpánková

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Ústav romanistiky, Studijní obor: Španělský jazyk

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Mgr. Kristýna Štěpánková

Abstrakt:

Tato diplomová práce se zabývá nulovou ekvivalencí v odborné terminologii právních textů. Pojednává o překladu právního jazyka a překážkách, které jsou s ním spojeny. Věnuje se překladu bezekvivalentní terminologie, konkrétně metodám překladu, jeho strategiím a jednotlivým fázím. Na ukázkou bylo vybráno několik právních termínů, které byly zhodnoceny na základě míry jejich ekvivalence. Ve slovnících, databázích právních textů EU a v paralelním korpusu byly vyhledávány jejich výskyty a protějšky, přičemž se řešil jejich možný překlad a překladatelské strategie. Cílem práce bylo vymezit a definovat právní lexikum s nulovou ekvivalencí v právních textech a klasifikovat překladatelské strategie, které byly při překladu toho typu lexika uplatňovány. Z provedeného zkoumání bylo zjištěno, že bezekvivalentní lexikum v právních textech se vyskytuje především u terminologie, která se úzce vztahuje ke kultuře mluvčích daného jazyka. Ne všechny kulturně spjaté termíny lze přeložit stejnou technikou. Mezi obecně nejužívanější a odborníky nejuznávanější metody překladu tohoto typu patří metoda funkční ekvivalence neboli transpozice.

Mezi další metody patří modulace, kalk, výpůjčka, amplifikace, explicitace a pokud to kontext umožňuje, existuje možnost termín nepřekládat.

Abstract:

This master's thesis focuses on zero equivalence in legal texts. It deals with the translation of legal language and presents

several obstacles that may be associated with it. It is concerned with the translation of terminology with zero equivalence, specifically translation methods, strategies and phases. Several legal terms were selected and evaluated on the basis of their equivalence, and they were searched in order to discover their occurrences and counterparts in dictionaries, legal text databases of the EU and parallel corpus. The aim of this thesis is to define legal terminology with zero equivalence and provide the classification of the translational strategies that are frequently applied in the translation of this kind of lexicon. It has been found that the non-equivalent lexicon in legal texts mainly appears in the terminology which closely relates to the culture of the native speaker of the given language. Not all culturally related terms can be translated with the same technique. The translation methods of this type of terminology that are best known and most widely used by experts include the method of functional equivalence or transposition. Other methods include modulation, calque, borrowing, amplification, explication and, if the context allows, the option of not translating the term at all.

Klíčová slova:

právní překlad, právní terminologie, ekvivalence, nulová ekvivalence, funkční ekvivalence

Klasifikace JEL:

K, Z1

Diplomová práce je dostupná zde:

https://wstag.jcu.cz/portal/studium/prohlizeni.html?pc_pagena_vigationalsta-te=H4sIAAAAAAAAAAGNgYGBkYDMYMr0NBZmZADxOIPLektSvVMrwTwR-XUugrLG5kYGxmYWpibm5kYmZCVCGAQCZJ3T9OgAA AA**#prohlizeniSearchResult

Úvod

V dnešní době je potřeba překladatelství každodenní záležitostí, a to především díky otevřeným hranicím schengenského prostoru v Evropě, společné politice Evropské unie a vzkvétajícímu mezinárodnímu obchodu a globalizaci. Přestože se již řadu let usilovně pracuje na zlepšení elektronických a webových překladačů, lidské vědomosti a kritické myšlení jsou v překladatelství stále nedostižné a aktuální. Potřeba lidského elementu v překladu je dosud velice důležitá zejména při překládání textů z oblastí, které jsou problematické ať už složitostí vztahů, které zde fungují, komplikovaností témat, která se zde objevují, či náročným lexikem a syntaxí.

Jednou z nejproblematictějších oblastí v překladu právních textů je bezpochyby překlad bezekvivalentního lexika. Záměrem této práce bude pokusit se definovat a vymezit právní terminologii s nulovou ekvivalencí v odborných textech s právním obsahem a klasifikovat překladatelské strategie, které jsou nejčastěji v souvislosti s tímto typem lexika uplatňovány.

Teoretická část práce se věnuje odbornému a právnímu jazyku, zejména pak právní španělštině. Jsou zde uvedeny morfosyntaktické rysy, lexikálně stylistické znaky a informace týkající se terminologie. Následně se práce zaměřuje na překlad právního jazyka. Charakterizují se zde vlastnosti překladu, nutné předpoklady k jeho provedení a stručně se práce také věnuje překladu v rámci EU v současnosti.

V praktické části práce je čtenář seznámen s pojmem ekvivalence, kterou lze z kontrastivního hlediska rozlišit na úplnou, částečnou a nulovou. Právě nulová ekvivalence je z překladatelského hlediska zdaleka nejproblematictější, a proto se další část práce zaměřuje zejména na ni. Jsou zde stanoveny různé metody překladu, strategie překladu a také jednotlivé překladové fáze. Následně se práce věnuje dostupným pramenům právních textů, jimiž jsou zejména databáze vytvořené v rámci EU, a to IATE, Eur-lex a Curia. Mezi další dostupné prameny právních textů patří korpusy Českého národního korpusu. Je zde také představen příklad překladu

v právní praxi, kterým je činnost Generálního ředitelství pro překlady Evropské komise. Poté se praktická část práce věnuje vybraným právním termínům, u nichž se definuje jejich význam, hledají se překladové protějšky, zhodnocuje míra ekvivalence a kvantifikují či navrhuji se strategie jejich překladu. V závěru jsou shrnuty poznatky vyplývající z této práce a dále je vymezeno a definováno právní lexikum s nulovou ekvivalencí v českých a španělských odborných textech právního obsahu. Zároveň jsou vyjmenovány překladatelské strategie, které jsou v souvislosti s tímto typem terminologie nejčastěji uplatňovány.

1. Odborný text

Právní jazyk patří mezi odborné funkční styly. Ty jsou využívány v textech, jejichž cílem je formulace přesného a jednoznačného sdělení. Tyto texty se souhrnně označují jako texty odborné. Odborný text je slohový útvar, který má odborně sdělnou funkci. Tou je formulace přesného, jednoznačného a uspořádaného sdělení, ve kterém se hojně využívá zřetelného pojmového aparátu. Jeho cílem je především vyjádření jistých znalostí, poznatků a informací. Volba daných informací a forma, kterou jsou příjemci podávány, by měla vést k utvoření jednoznačné a celistvé představy o předmětu sdělení. Čtenář by měl být schopen přijmout poznatky z odborného textu, zaujmout k nim stanovisko a dále je tvůrčím způsobem rozvíjet, pracovat s nimi a také je aplikovat. To vše má vliv na volbu jazykových prostředků, způsob pojetí tématu a hloubku jeho zpracování. Při stylizaci sdělení je potlačena jeho emocionalita. Cílem odborných textů není persvazivní působení, ani vyvolání estetického prožitku, jako je tomu například v krásné literatuře, nýbrž vyjádření poznatků a jejich vztahů (Čechová, 2003: 208).

Stylová norma odborných textů je celkově jednotná a ustálená. Komunikačnímu cíli jsou podřízeny všechny úrovně textové výstavby. Nezbytná je přesnost, věcnost, soustavnost, jednoznačnost a jasnost předávaných informací. Vyjádření

je celkově ekonomické, využívají se hypotaktická souvětí, polovětné konstrukce a nominalizace. Členění textu je propracováno jak na horizontální, tak na vertikální úrovni. Základním slohovým postupem pro odborný text je především výkladový a úvahový postup (Čechová, 2003: 212–214).

Velmi typická pro odborné texty je sevřenost větné skladby. Žádoucí jsou proto víceslovné předložkové vazby neboli lokuce, které přispívají ke strukturalizaci textu. Hojně je užití slov cizího původu, odborné terminologie a bezpříznakového lexika. Pro styl odborného textu jsou příznačné verbonominální konstrukce, tedy ustálené vazby významového slovesa s určitým podstatným jménem. Dále také diskurzivní ukazatele neboli pragmatické markátory, které text rovněž strukturují. Dalším ze základních znaků odborného textu je impersonalizace a důraz na spisovnost. Zřetelná je vyšší frekvence výskytu některých slovních druhů a tvarů. Jmenovat lze substantiva, předložkové a spojovací výrazy.

2. Právní jazyk

Právní jazyk patří k odborným funkčním stylům. Jako takový je situačně nezakotvený a nadčasový a je u něho patrná snaha o co možná nejvyšší míru explicitnosti. Vyjadřují se pomocí něho záležitosti týkající se práva. Využíván je především v zákonech, právních předpisech, vyhláškách a dalších oficiálních ustanoveních. Je to jazyk účelový a od běžného jazyka se velice liší, a to především na lexikální a syntaktické úrovni. Mezi jeho další charakteristické znaky patří normativnost, jelikož se v něm často užívá rozkazovacího způsobu, s účelem vyjádřit příkazy, zákazy, práva a povinnosti. Dále pak nelze pominout jeho odborné pojmosloví, které je jeho nedílnou součástí a které je pro tuto práci zásadní.

Slovní zásobu právního jazyka netvoří pouze jednotlivá slova, ale také víceslovné či složené výrazy, které jsou v právním jazyce vnímány jako lexikální jednotky. Jednou z nejdůležitějších složek právního jazyka jsou právní termíny. Pojmenovávají právní skutečnosti, přičemž jejich význam

je možné přesně definovat. Mají různé stupně odbornosti, ale především by měly být přesné, jednoznačné a ustálené. Může se jednat o jednoslovné termíny (*zákon*), ale i o víceslovné kolokace slov (*ústavní zákon*).

Druhou skupinou tvořící právní terminologii jsou slovní spojení. Pod pojmem slovní spojení se rozumí víceslovné výrazy neterminologické povahy, kterými se nepojmenovává právní skutečnost, nýbrž se jimi tato právní skutečnost pouze popisuje. Jedná se většinou o pevnou vazbu slovesa k určitému podstatnému jménu (*podat žalobu*). Třetí složkou právní terminologie jsou jazykové šablony. M. Tomášek je definuje jako „víceslovné, často polovětné až větné konstrukce, které se vyskytují jako obvyklá náležitost právních projevů“ (2003: 52).

Co se týče konkrétně právní španělštiny, jedná se o jazyk velmi specifický. Kromě nepřirozených konstrukcí právní španělština také oplývá formalismy, redundantním, strojeným lexikem a až zbytečně složitou syntaxí. Dá se právem považovat za zastaralou. K této charakteristice, která je právnímu jazyku vytýkána, přispívá syntax španělských právních textů, užití ablativa absoluta, vysoká frekvence gerundia, pasivní konstrukce či dlouhá nominální syntagmata. To ovšem neplatí o právní španělštině textů Evropské unie. Ta je na první pohled o mnoho jasnější a pochopitelnější. Je oprostěna od výše zmíněných charakteristik, které jazyku ubírají na srozumitelnosti, a je zmodernizovaná, včetně sjednocené terminologie.

Právní španělštinu velice podrobně popisují autoři Alcaraz Varó a Hughes ve své knize *El español jurídico*. Čtyři nejdůležitější kategorie, do kterých ji rozdělují, jsou:

1. Legislativní jazyk, či jazyk právních textů (*El español jurídico legislativo o de los textos legales*)
2. Jurisdikční jazyk, či jazyk soudců (*El jurisdiccional o de los jueces*)
3. Administrativní jazyk, či jazyk veřejné správy (*El administrativo o de las Administraciones Públicas*)
4. Notářský jazyk (*El notarial*) (Alcaraz Varó, Hughes, 2002:17)

3. Ekvivalence

Překladaatelům je již všeobecně známo, že výchozí a cílový text nikdy nebudou identické. Ovšem rozhodně by měly být ekvivalentní. Při překladu se tedy nehledá identičnost, ale ekvivalence. Překladaatelé, zejména ti začínající, se nezřídka zaměřují na přesnost obsahu původního textu či na jeho doslovný překlad, přičemž často zapomínají na konceptuální mezery neboli „vacíos conceptuales“, vytvořené odlišnostmi kultur (Martínez Motos, 2003: 731–732).

I přes existenci ekvivalentů je však určitý stupeň ztráty významu v překladech textů obsahujících termíny, které platí v rámci dané kultury, tzv. „culture-bound terms“, nevyhnutelný. Toto platí obzvláště v případě právního jazyka. Každá země má svůj vlastní právní jazyk představující společenskou skutečnost jejího specifického právního řádu. Z toho vyplývá, že pokud mají být překlady informativní, musí překladaatel právního jazyka překonat kulturní bariéry mezi výchozím a cílovým jazykem (Knittlová, 2000: 33).

Existují celkem tři stupně ekvivalence. Ekvivalence úplná, částečná a nulová. Zejména ta poslední pak při překladu představuje velkou výzvu. Problém minimální a nulové ekvivalence nastává, když v cílovém jazyce neexistuje žádný sémanticky shodný, vhodný protějšek. Mona Bakerová popisuje několik problémů nulové ekvivalence, kterým překladaatelé často čelí. Ty z nich, které jsou relevantní pro právní jazyk, jsou následující:

- a) Specifický koncept vycházející z kultury
- b) Koncept výchozího jazyka, který v cílovém jazyce není lexicalizován
- c) Slovo výchozího jazyka, které je sémanticky komplexní
- d) Pojem z výchozího jazyka, který má rozdílný význam než pojem jazyka cílového
- e) Neexistence nadřazeného pojmu (hyperonyma) v cílovém jazyce
- f) Neexistence pojmu podřazeného (hyponyma) v cílovém jazyce

- g) Rozdíl v expresivním významu
- h) Rozdíl ve formě výrazu
- i) Rozdíl ve frekvenci a účelu užití (Baker, 1992: 21–25)

Podle Tomáška jsou bezekvivalentní termíny spíše než výsledkem historického řádu a právního jazyka výtvorem zákonodárce. Tyto termíny často představují názvy institucí či termíny ze správního nebo ústavního práva. Jako řešení překladu těchto termínů autor doporučuje nepřekládat je na základě jejich vnější struktury, ale zaměřit se na jejich smysl. Výsledek pak musí být srozumitelný, gramaticky správný a vhodný pro cílový jazyk. Nejpříjemnější je tedy vyhledat podobný termín v cílovém jazyce a použít jej v kontextu (1998: 92–93).

4. Překlad bezekvivalentní terminologie

Existuje několik překladatelských postupů, které lze využít při překladu nulového ekvivalentu. Řadí se mezi ně transkripce, kalk, substituce, transpozice, modulace, ekvivalence, adaptace, které uvádějí například kanadští autoři Vinay a Darbelnet (Knittlová, 2000: 14–15). Mezi další patří výpůjčka, kulturní substituce, parafráze či vynechání (Baker, 1992: 26–42).

Spolu s vhodnými metodami překladu je také žádoucí si nastínit určitou strategii. Rozhodně se vyplatí seznámit se například s extratextovými a intratextovými faktory, tedy faktory působícími uvnitř a vně textu, a překlad jim přizpůsobit. Tyto faktory popisuje německá translatoložka Christiane Nordová (Nord, 1991: 43–90).

V rámci strategie také lze hovořit o využívání poznámek a vysvětlivek v překladu. O frekvenci a způsobu jejich aplikace rozhoduje především jaký typ textu je překládán, kdo bude cílovým příjemcem, vzdálenost kultur výchozího a cílového jazyka, norma atp. Zejména při množství bezekvivalentních termínů je tento způsob jejich přiblížení cílovému čtenáři často využíván jako metoda překladu.

Fáze překladatelského procesu dle většiny odborníků existují celkem tři. Počáteční je fáze před překladem, kdy se

překladatel seznamuje s textem, se kterým bude pracovat. Druhou fází je většinou již tvorba překladu. V rámci této fáze by si měl překladatel provést rešerši, seznámit se v případě odborného textu s náležitou terminologií a vyhledat si potřebné informace. Jako poslední fáze se většinou uvádí konečné zhotovení překladu do cílového jazyka a jeho kontrola.

5. Prameny právních textů a terminologie, právní překlad v praxi

Jelikož se v praktické části práce pracuje s on-line databázemi, korpusy a slovníky, je vhodné se s těmito zdroji stručně seznámit. Konkrétně se jedná o databáze Eur-lex a IATE, vytvořené v rámci EU, Český národní korpus, který byl založen při Filozofické fakultě Karlovy univerzity, a databázi Curia, obsahující dokumenty Soudního dvora EU.

Interaktivní terminologická databáze IATE (Inter-Active Terminology for Europe) se začala využívat roku 2004 jako vícejazyčná, onomaziologická databáze a je používána různými institucemi EU za účelem standardizace terminologie. Projekt byl spuštěn již v roce 1999, kdy se instituce Evropské unie rozhodly pro vytvoření jedné společné databáze, a jeho partnery jsou například Evropská komise, Parlament, Soudní dvůr, Evropská centrální banka, Překladatelské středisko pro instituce Evropské unie a další. V databázi se nachází termíny, ale i odborný slang týkající se EU, také však terminologie z různých oborů, například práva, informační technologie, zemědělství apod. Celkově obsahuje zhruba 8,4 milionu termínů, přes půl milionu zkratk a více než 130 000 slovních spojení. Termíny v databázi se pravidelně aktualizují. Do databáze je zadávají terminologové a překladatelé na základě informací od právníků-lingvistů, odborníků na příslušnou oblast, překladatelů a jiných prověřených zdrojů.

Eur-lex je oficiální webová stránka Evropské unie, která publikuje právní dokumenty EU a zdarma k nim umožňuje přístup v celkem 24 oficiálních jazycích EU. Kromě samotných dokumentů v elektronické podobě jsou dostupná i jejich metadata (informace o zveřejnění, data, klíčová slova,

atd.). Databáze Eur-lexu, která zahrnuje například smlouvy, směrnice, nařízení, zprávy, přípravné akty, rozsudky a usnesení, mezinárodní dohody, legislativní postupy a další, se denně aktualizuje.

Český národní korpus je akademický projekt, v jehož rámci se buduje rozsáhlý počítačový korpus. Jeho cílem je systematicky mapovat český jazyk a další jazyky ve srovnání s ním. Využívá se také pro výuku a výzkum. Byl vytvořen roku 1994 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a je spravován a rozvíjen Ústavem Českého národního korpusu a Ústavem teoretické a počítačové lingvistiky. Nejedná se pouze o jeden korpus, nýbrž o celý soubor korpusů, tedy soubor autentických textů přenesených do elektronické podoby. Tento soubor korpusů obsahuje více než 3,6 mld. slov v jednojazyčných českých korpusech a 1,5 mld. slov v cizojazyčných paralelních korpusech.

Posledním důležitým zdrojem pro tuto práci byla databáze Curia. Zahrnuje všechny veřejně dostupné informace o záležitostech, kterými se zabývá, či zabýval Soudní dvůr EU, Tribunál a Soud pro veřejnou službu. Soudní dvůr, jakožto soudní orgán EU, vznikl roku 1952, aby zajišťoval dodržování unijního práva v rámci vykládání a provádění Smluv. Sídlí v Lucemburku a zahrnuje dva soudní orgány, jimiž jsou Soudní dvůr a Tribunál. Zdroji databáze jsou dokumenty ze Sbírky rozhodnutí a Úředního věstníku EU. Tato databáze především obsahuje rozsudky, stanoviska, usnesení a oznámení. Většina z nich je přístupná ve všech oficiálních jazycích EU.

6. Řešení překladu vybraných termínů

V průběhu vypracovávání diplomové práce bylo zjištěno, že vymezení bezekvivalentního lexika je velice problematické, stejně jako určení míry ekvivalence jednotlivých termínů. Dále se také ukázalo jako problematické vymezit okruh textů, v nichž by zvolený termín zastupující bezekvivalentní lexikum byl užíván opakovaně tak, aby mohly být kvantifikovány překladatelské strategie užití jednotlivými překladateli. Proto

bylo vypracováno vyhodnocení skupiny vybraných slov a jejich slovníkových a databázových protějšků, za účelem alespoň přibližného určení míry jejich ekvivalence, resp. funkční ekvivalence, která se jeví pro překlad právních termínů jako nejvhodnější i dle uznávaných lingvistů, kterými jsou například De Groot, Weston či Šarčevićová.

Deklarovanou skupinu slov tvoří vybrané termíny z Občanského zákoníku, které do něho byly uvedeny v roce 2014. Jedná se o neologismy, a tak je pravděpodobné, že při jejich překládání se s jejich přesným obsahem při potenciálním překladu musí seznámit i rodilý mluvčí. A právě z toho důvodu byly vybrány. Zhodnocování spočívalo ve zjištění výkladu jednotlivých termínů z dostupných, věrohodných zdrojů, především tedy přímo z aktuálního znění Občanského zákoníku. Následně bylo uplatněno vyhledávání termínů a jejich protějšků v několika slovnících a v online terminologické databázi IATE. Dále byly vyhledávány výskyty termínů a jejich překladových protějšků v databázi Eur-lex, v paralelním korpusu Intercorp a v databázi Curia.

Závěr

Z prostudování příslušné literatury o překladu právního jazyka a z provedeného zkoumání bylo zjištěno, že bezekvivalentní lexikum v právních textech se vyskytuje především u terminologie, která se úzce vztahuje ke kultuře mluvčích daného jazyka. To platí nejen pro španělštinu a češtinu, ale můžeme toto zjištění vztáhnout téměř na jakýkoliv jazyk. Každý právní řád je výsledkem historicko-sociálního vývoje dané země a je odrazem kulturně zakořeněných zvyků a tradic jednotlivých národností. To má pak za následek i mnohé zvláštnosti a ojedinělosti v lexiku právního jazyka, z čehož plynou konceptuální mezery. Těmi jsou zde obvykle názvy institucí, dokumentů, profesí, procesů, postupů a tak dále. Z výsledků provedené analýzy to lze tvrdit především konkrétně o terminologii týkající se majetkových práv.

Úspěch překladu právních textů tak tkví nejen ve znalosti jazykové, ale také v kompetenci v oblasti práva. Překladatel by měl být obeznámen s kulturou, resp. právním řádem, výchozího i cílového jazyka. Měl by vždy před zahájením překladu provést podrobnou analýzu výchozího textu a potenciálně problematických termínů, na základě níž zváží, jakou strategii překládání zvolí a jaké vhodné ekvivalenty použije. Je totiž všeobecně známo, že výchozí a cílový text nemohou být zcela totožné, měly by být ovšem co nejvíce ekvivalentní.

Ne všechny kulturně spjaté termíny lze přeložit stejnou technikou. Důležitými faktory, které by rovněž měly hrát roli ve výběru strategie a metody překladu, jsou: druh překládaného textu, jeho následný příjemce a účel, popřípadě úmysl autora. Výsledkem práce překladatele by měl být přirozený text, který bude mít na cílového čtenáře stejný efekt jako text výchozí na své čtenáře. Měl by plnit stejnou funkci a odrážet zájem autora. Užitečná může být pro překladatele i práce se slovníky a databázemi. Nejjednodušší a nejspolehlivější vyhledávání terminologických protějšků nabízí terminologická databáze IATE. Z provedených řešení překladu neologismů českého Občanského zákoníku v této práci jako nejvhodnější strategie překladu vzešla kromě funkční ekvivalence také modulace, tedy změna na rovině významu; kalkování, typické zejména pro víceslovné termíny; či zobecnění pojmu.

Mezi obecně neužívanější a odborníky nejuznávanější metody překladu tohoto typu patří metoda funkční ekvivalence neboli transpozice. Tedy hledání termínu, který zastává v cílovém jazyce stejnou roli jako v jazyce výchozím. Pokud problematický termín nemá funkční ekvivalent, který je v souvislosti s právními texty využíván nejčastěji, přicházejí na řadu další metody. K těm patří modulace, jinými slovy převedení sémantické stránky právního projevu ve výchozím jazyce do odpovídající sémantické stránky v jazyce cílovém; kalk, tedy překlad vnitřní struktury právního projevu z výchozího do cílového jazyka; dále výpůjčka, pomocí které se právní projevy přenášejí z jazyka výchozího do cílového beze změny

významové i výrazové stránky. Dále se využívá taktéž amplifikace neboli rozšíření textu; či explicitace (přidání vysvětlující informace). Pokud to kontext umožňuje, existuje také jedna velice podceňovaná metoda, a tou je termín nepřekládat. Neexistuje však jediné správné řešení překladu bezekvivalentního lexika, ale celá škála možností, přičemž vždy je třeba řešit překlad daných termínů individuálně.

Použitá literatura

- ALCARAZ VARÓ, Enrique; HUGHES, Brian, El español jurídico. Barcelona: Ariel, 2002.
- BAKER, Mona. In Other Words: A coursebook on Translation,. London: Routledge, 1992.
- ČECHOVÁ, Marie a kol. Současná česká stylistika. Praha: ISV, 2003.
- KNITTLOVÁ, Dagmar. K teorii i praxi překladu. Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, 2000.
- MARTÍNEZ MOTOS, Raquel. La asimetría entre el sistema jurídico inglés y español en la traducción de términos del derecho testamentario, Interlingüística, N. 14, s. 729-741. 2003.
- NORD, Christiane. Text analysis in translation: theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis. Amsterdam: Rodopi, 1991.
- ŠARČEVIĆ, SUSAN, Translation of cultural-bound terms in laws, Multilingua, 4-3, 127-133. 1985.
- ŠARČEVIĆ, SUSAN, New approach to legal translation, Londýn/Boston: La Haya, Kluwer Law International, 1997.
- TOMÁŠEK, Michal, Překlad v právní praxi, Praha: Linde, 1998.

Internetové zdroje

Český národní korpus. Online. Dostupné z:
<http://www.korpus.cz/>

InterActive Terminology For Europe (IATE). Online.

Dostupné z: <http://www.iate.europa.eu/>

EUR-Lex. Online. Dostupné z: <http://www.eur-lex.europa.eu/>

CVRIA. Soudní Dvůr EU. Online. Dostupné z:

https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/cs/

Název	Laboratoř Evropské unie Sborník sylabů nejlepších diplomových prací s tematikou Evropské unie
Editor	Antal Jarolím
Vydavatel	Vysoká škola ekonomická v Praze Nakladatelství Oeconomica
Vydání	první
Počet stran	174
Sazba	Antal Jarolím
Návrh obálky	Horná Kristýna
Redakční úprava	Evropská komise – Úřad pro publikace
Grafické úpravy	Keilová Radka
Tisk	Vysoká škola ekonomická v Praze Nakladatelství Oeconomica

Výhradním majitelem Sborníku sylabů nejlepších diplomových prací s tematikou Evropské unie je Zastoupení Evropské komise v České republice, <http://ec.europa.eu/ceskarepublika>.

**Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů,
nikoli Zastoupení Evropské komise v České republice.**

© Evropská unie, 2018

© Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica – 2018

ISBN 978-80-245-2315-6

<https://oeconomica.vse.cz/>

Online prezentace sborníku:

<http://kse.vse.cz>

<http://ces.vse.cz>

<http://www.euhrou.cz>

<http://www.vlada.cz>

ISBN: 978-80-245-2315-6